

GÂND ROMÂNESC

No. 5

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL IV.

MAI

1936

GÂND ROMÂNESC

O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ A LUMII

Vreau să vorbesc în spațiul foarte limitat, față de întinderea problemei, pe care-l am, despre felul cum vede Românul lumea. Adică felul cum și-o închipue mulțimea noastră de plugari — acel strat etnic spre care simțim nevoia să coborâm ori de câte ori vrem să ne aflăm pe noi înșine. Voi căuta deci să cercetez întrucât se poate lămurii din credințele noastre folclorice o viziune organică a lumii. Nu s'ar putea afirma hotărît că această viziune e *specific românească*. Sau mai bine zis nu se poate lămuri încă ce e specific al nostru și ce nu este, în această viziune, pentru că în folclorul nostru nu ne-am descurcat încă prin păinjeniișul de străvechi legături subterane între credințele neamurilor — pe cari le întrevăd azi lămurit cercetările de folclor comparat.

Dar pe deasupra acestor urzeli adânci și neluminate încă, un adevăr se poate închea lămurit, și acesta e de astădată al nostru: felul în care poporul vede lumea la noi e *organic creștin*. Lumea aceasta e întru totul faptul sfânt al mânilor lui Dumnezeu. Veghea milostivă a Celui de Sus este, fără odihnă, înclinată peste zăbuciumul de fiecare clipă al firii. Binele ca și răul coboară peste rânduilele universului după semnul mâinii sfinte a lui Dumnezeu. Și efortul cel mare pe care îl atestă cosmogonia noastră folclorică nu este acela de a arăta cum izvorăște binele din gândul înalt al dumnezeirii — fiindcă aceasta e o consecință firească a perfecțiunii divine — ci de a lămuri creștinește că *răul* pornește întreg tot din voința lui Dumnezeu. Fie pedeapsă dumnezeiască, fie încercare a tăriei sufletului omenesc, fie întregire organică a luminilor frumoase ale lumii — *răul* este văzut ca un dat necesar al existenței.

Pentru un neam ca acesta al nostru — așezat la răscrucea atâtor destine istorice, bătut de năvăliri și necazuri ca nimeni altul — justificarea creștină a răului, a *suferinței*, era o necesitate de viață. Față de puțină lumină, față de imensul întuneric de durere al soartei sale, neamul acesta trebuia să-și cimenteze credința în necesitatea acestui echilibru între rău și bine, ca să și-l poată păstra pe Dumnezeu. Altfel, îl pândia, inevitabilă, — disperarea.

De aci, rolul de fiece clipă acordat *diavolului* în creație, ca și în rânduirea de azi a firii. S'a văzut aici — de către cercetători — ca și la aproape toate popoarele sud-esteuropene, influența sectei bogomililor, moștenitoarea spirituală a dualismului iranic. Cărțile religioase apocrife, atât de larg răspândite și la noi sub privirea îngăduitoare a slavonismului creștin, ar fi înrădăcinat acest dualism. Dar poate că nu e necesar să mergem atât de departe, — până în apropierea vechi ale Iranului. Conștiința mai mult sau mai puțin tragică a coexistenței binelui și răului caracterizează toate momentele când creștinismul, coborând din lumea pură a gândului, tinde să devină *viață pământescă*, în sensul plin al cuvântului. Epocile de mari străluciri ale creștinismului, în cari el era unica formă de viață posibilă pe pământ, se caracterizează prin conștiința tragică a răului și prin efortul de a-l integra concepției creștine. Lupta necurmată a anahoreților retrași în pustiiurile Tebaidei, în primele veacuri creștine, lupta călugărilor medievali, cu ispitele de fiece clipă ale diavolului, și bucuriile lor atât de înalte când învingeau prin cruce, adică prin înțelegere creștină, răul — arată lămurit toată această sfortare de a privi lumea printr'o singură perspectivă — cea creștină.

Viziunea românească a lumii atestă efortul unui neam fără prea multe înclinații spre speculația metafizică, de a reduce cosmosul la această singură perspectivă. Pentru a o realiza, diavolul e ridicat din adâncimile sale păcătoase, până aproape de treapta de colaborator al creației divine. Iar Dumnezeu e coborât din purele sale înălțimi transcendente, e apropiat de gândul simplu al țaranului, e umanizat. Lumea nu e proecția magnifică a unui gest, scăpărat ca un fulger al dumnezeirii — ci e operă durată îndelung, alcătuită pe îndelete, ca o lucrare de dulgher. Și Cel de Sus în săvârșirea ei nu a crezut de prisos nu numai lucrul diavolului ci chiar sfatul și ajutoarele celor mai umile dobitoace: al ariciului, al albinei. Lumea e rezultatul voinței de bine a Divinității, dar această voință de bine s'a infiltrat în sufletul tuturor făpturilor Sale și ele vin apoi să participe la creație. Lumea e astfel o imensă simfonie în care fiecare făptură, de carne sau de piatră, își spune glasul său la semnul magic al degetului Celui Preaputernic.

La început, cosmosul era un nesfârșit noian de ape. Dumnezeu și diavolul umblau peste ele, pentru ca să vadă pe ce se pot pune temeliiile creației. Raportul dintre Dumnezeu și Diavol e așezat dela început, simplu, prin felul cum se chemau unul pe altul: Diavolul, cu acel orgoliu de a-i fi egal Celui de Sus, orgoliu din care i-a crescut și păcatul, îi spunea *Fărtate!* Iar Dumnezeu îi răspundea blând, amin-

tindu-i adevărata lui stare: Ce vrei, *Nefărtate*? Diavolul se voia colaborator al trudei divine. Dar nu era decât simplu și păcătos executor al gândului dumnezeesc: „Scoboară-te, Nefărtate, în fundul mării și ia de acolo pământ în numele Meu, ca să avem din ce face lumea peste apă”.

Diavolul scobori în adânc și luă pământ, însă în numele său, nu al Domnului. Și până să ajungă sus, i-l furară apele tot. Iar acum era scufundat în apă până în genunchi. „Vezi, Nefărtate? Asta ți-s'a întâmplat pentru că n'ai luat pământ așa cum te-am învățat eu!”... l-a muștrat Domnul. E cum nu se poate mai răspicat exprimată credința că nici o fărâmă din această lume nu s'a întruchipat fără semnul lui Dumnezeu. . . Dar diavolul, pace să asculte! Voia ca lumea să fie creată și în numele lui, ceea ce era cu neputință. De abia a treia oară, văzând că-i în primejdie să nu mai poată ieși din ape, luă pământ și în numele său și în numele lui Dumnezeu. Valurile îi luară iarăși tot ceea ce nu era sfințit. Și cel Preaputernic abia putea întruchipa, după multă trudă, din puținul lut adus, o turțiță pe care încăpeau tocmai bine, și o așeză peste ape. Obosit ca orice plugar după trudă, Prea Sfântul adoarme. Dar sfredelul cugetului păcătos în inima Diavolului nu odihnește. Vrea să îl scufunde pe Dumnezeu în apă, ca să rămână singur continuator al creației. Și aici e un moment al povestirii care închide un accent de tragică măreție: Cu fapta adormită a Prea Sfântului în brațe, Diavolul se îndreaptă spre marginea petecului de pământ. Dar marginea aceasta se depărtează din ce în ce dinaintea lui, pământul se mărește sub pașii săi. Fuge înebunit, în noapte, spre cele patru părți ale lumii, închipuind o cruce, dar pământul se alungește la nesfârșit sub ochii lui, până dincolo de marginile bolții cerești. Prin crucea asta făcută de Diavol fără voie, pământul a putut să crească. E caracteristic acest fel de a privi creația. Dumnezeu e închiptuit muncind, trudind, ca și oricare lucrător al gliei și al meșteșugului. Există însă o putere absolut *transcendentă* — chiar pentru imaginația populară: puterea Sfintei Cruci. Chiar faptul mânilor lui Dumnezeu e limitat: turțița de pământ. Numai după binecuvântarea cu Sf. Cruce pământul crește, așa cum e azi. Intr'o variantă din Basarabia — nu se amintește întâmplarea cu Diavolul în noapte. Dumnezeu blagoslovește însuși cu Sf. Cruce pământul a doua zi. Însă fapta Diavolului era totuși necesară. Fără de ea nu se mai putea explica întinderea nemăsurată a pământului la început — pentru reducerea căreia au trebuit să se facă munți și văi — accidente adică. Precum am mai spus — Diavolul are menirea să explice în cosmogonia noastră tocmai *accidentalul*, spărtura în cristalul perfect al creației divine.

Pe acest pământ a așezat apoi Dumnezeu ierburi și viețuitoare — și pe om. Conștiința impurității firii omenești însă nu îi îngăduia — iarăși — poporului rămânerea în lumina bună a povestirii biblice: omul așa cum e, nu poate fi numai făptura mâinilor dumnezeiești. Imitând gestul creației divine, Diavolul este acel care l-a făcut din lut, ca să aibă și el ajutor în singurătatea lui pe lume, față de puterea lui Dumnezeu, slăvit și înconjurat de legiunile pure ale îngerilor, ei singuri adevăratele creaturi divine. L-a făcut din lut și i-a insuflat duh din duhul său păcătos. Dar omul a rămas păpușă inertă. Diavolul nu poate crea viață. . . .

Dumnezeu îl vede și îi vine aproape. Și îl învață pe Diavol ce să facă. E în ajutorul acesta pe care îl dă Dumnezeu Diavolului totdeauna ceva din rostul acestui întunecat chip al mitologiei noastre: Diavolul reprezintă ceva din voința primară, brută, a firii, de a se alege din haos. Dumnezeu îi lămurește căutările, le purifică, coborînd peste ele lumina duhului divin. Astfel și acum: Dumnezeu îl obligă pe Diavol să resoarbă de pe buzele omului duhul său impur și-i insuflă — scântee — sufletul. Dar în încheieturile de lut ale făpturii omenești, a mai rămas ascuns, nesorbit, ceva din duhul Diavolului, și această rămășiță până astăzi îl chiamă și-l apleacă spre păcat. Tragicul uman pornește deci din păcatul omului de a fi fost creat de Diavol din lut și nostalgia luminilor cerești — pe care i-a insuflat-o dela început duhul Domnului.

E aceeași soartă ca și a pământului. Cu vietățile sale, pământul stă între două lumi. Sus e lumea cerului, statornică pe bolta cerească, așa cum stăm noi pe rotundul pământesc. Și tot așa ca și pe pământ, în cer se ară și se muncește mereu. Poporul acesta lenes e conștient totuși de sfințenia muncii. Ea nu e deloc nefericire; de aceea își are locul și în raiu. Un colind dela Români din Serbia arată cum l-a aflat Sfântul Soare pe Adam în cer:

Tot arând la plug,
De coarne ținând,
Boabe semănând
Și la boi sbierând.

Iar prin județul Tecuciu tunetul prelung și înfundat de toamnă e lămurit de oameni ca șgomotul carului Sfântului Petru, chelarul raiului, care îl aduce încărcat vârf cu cucuruz de pe ogoarele cerești.

Dedesubt, undeva dincolo de ape, este lumea cealaltă, lumea celor morți. Tărâmul acesta e ocolit de o apă mre, curgând repede și turbure, printre maluri scorburoase și întunecate, din cari sălcii

bătrâne își ivesc rădăcinile negre și își întind crengile ca niște disperări. Un bocet din Moldova aduce o viziune a acestor locuri, o viziune sumbră, aproape de cruzimea în trăsătură a infernului dantesc. În lumea lor răspunde din lumea noastră *Apa sâmbetei*. Ea poartă — de Paștile Blajinilor — vestea Invierii prin cojile de ouă roșii pe cari le aruncăm noi pe ape — ca un mesaj al bucuriei noastre sfințite.

Lumile acestea sunt deci în neconținută legătură cu cea a noastră. Voința dumnezeiască le deschide și le întrepătrunde. Cerul se desface odată pe an în toată lumina lui în noaptea Sfântului Andrei. Și atunci firea se înalță spre cer într'atât încât dobitoacele capătă har și grai omenesc, ca să-și spună necazurile. Graiul uman este înțeles astfel ca supremul mod de a te înalța spre dumnezeire.

Din cer, trimite Dumnezeu ploaia ca o binefacere. Și când apele adunate în cămărilor lor din cer se isprăvesc, trimite *curcubeul*, ca să soarbă apă de pe pământ. Când Domnul vede că trebuie ploaie multă, poruncește să se facă încă un curcubeu, și acesta, mai slab, se poate vedea deasupra celui dintâi, — spun oamenii din comuna Tepul. Acest loc anumit de unde bea curcubeul e statornicit undeva pe pământ, dar foarte rar și cu primejdie s'a întâmplat să ajungă om până la dânsul. Tot undeva, — într'un loc unde nu luminează niciodată soarele — se adună diavolii ca să facă piatra, grindina. Și suflă de înghiață apa și apoi o bucătășesc mărunț. Piatra o trimite Dumnezeu ca pedeapsă peste locuri, pe unde a fost ucis un om sau și-a făcut singur seamă. Poporul privește sinuciderea așa cum îl învață biserica: un mare păcat. Tot pedeapsă, când oamenii au părăsit calea adevărului, e și *seceta*. Același efort deci — mereu — de a înțelege răul, suferința ca semne și voințe ale lui Dumnezeu, deci ca realități necesare ale existenței.

În dăruirea aceasta a cerului către pământ, Domnul e ajutat de sfinții Săi. Natura în sens creștin e o minunată armonie, în care toate puterile se supun transcendentului. Așa bunăoară, când vine iarna, trimite pe Sfântul Procoavă să învelească verdeața pământului cu zăpadă. Da, lumea asta are o ordine divină și ordinea aceasta o priveghează neconținut Dumnezeu și Sfinții. De aceea omul vechiu se simțea atât de liniștit și de împăcat în lumea lui fără atâtea binefaceri tehnice. Și de aceea, omul de azi e atât de tragic înspăimântat, atât de singur în universul lui pustiit și incremenit în legi mecanice. Omul dinainte, omul creștin, se lăsa încrezător în voia firii, primea viața cu toate ale ei ca pe o binefacere, trecea liniștit din zi în noapte și din viață în moarte, fiindcă era convins că toate în lume au o fina-

litate divină, că toate se petrec într'o ordine prestabilită, neconținut priveghiată de ochiul lui Dumnezeu.

Toate vietățile pământului, de pildă, „sunt în mâna Sfântului Mihai. Toamna, când e ziua lui, atunci se desparte vara, și el dă vietățile în mâna Sf. Neculai de le poartă și le hrănește până la Iordan; și atunci când se sfințește cu aghiasmă și bate preotul cu piciorul în piatră, piatra crapă și toate vietățile se împrăștie — merg iarăși la mâna Arhanghelului”. Poporul nu-și poate închipui viața ca un tumultuos joc de forțe și întâmplări oarbe — cum ar vrea-o pozitivistii.

Și aici e marele rost al sărbătorilor. Ele nu-s numai pomeniri creștine ci adevărate hotare ale timpului. *Pobrejențiile* sunt hotar pentru vară. În această zi apele se răcesc și nimănui nu îi mai e îngăduit să se scalde. Berzele pleacă undeva, în *Impărăția păsărilor*, care există și ea. Ca la o poruncă, șerpii, șopârlele, gușterii, atunci intră în pământ — și care jiganie dintre acestea nu ascultă rânduiala, omul trebuie să o ucidă, mai ales pe șerpi.

În Bucovina se crede că pământul „se închide” în *Ziua crucii* nu numai pentru vietăți, ci și pentru ierburi. În această zi vorbesc florile între ele și își spun părerile de rău că trebuie să moară. Cele cari mai rămân după această zi în viață, nu mai sunt spre folosul oamenilor, ci is necurate sau au alte meniri. Bunăoară, frați după *Ziua Crucii* să nu mai mănânci: de acum ei sunt sorociți morților. Ce imensă greșală au făcut acei cari au văzut în această rânduială minuțioasă a firii de către înțelepciunea dumnezeiască doar fărâme haotice de superstiții barbare — se poate lesne înțelege.

Dar vorbeam la început că umilele viețuitoare nu păzesc numai pornirile lui Dumnezeu, dar îl și ajută la creație. Să ne amintim că fuga nebună a dracului în noapte prelungise pământul dincolo de marginile cerului. Pe acele tărâmurii descoperite n'aveau cum să coboare binefacerea cerului — iar în mijlocul pământului ploaia cădea dar nu putea rămâne, căci pe locul drept apele nu aveau cum să se adune. Atunci Domnul a trimis pe albină să ceară ariciului sfat. Ariciul, moșneguț bătrân și țepos, știindu-și făptura umilă, n'a îndrăznit să-i dea sfat lui Dumnezeu. Doar mai apoi, crezându-se singur, a mormăit în țepii lui: „Și-a găsit și Dumnezeu să întrebe pe un *ghimotoc* ca mine! Ce să facă? Să facă munți, dealuri și movile; așa să facă”. Și albina deșteaptă i-a prins vorbele și Dumnezeu a făcut întocmai. Altă legendă, din județul Tecuciu, spune că Dumnezeu, ca să despartă bine apele de lut, a chemat să-l ajute toate lighioanele pământului — să râcăe văi, să scurme loc pentru mări și grământă-

dească țărâna în munți. Numai Gaia n'a ascultat, ca să nu-și întineze penele albe, și Domnul a ursit-o să nu bea apă de pe pământ, ci numai din roua și ploile cerului.

Aceeași integrare în concepția creștină pe cera o are poporul nostru despre lume: Firea întreagă a fost transfigurată, sfințită prin blagoslovenia crucii, care i-a fost dată dela început. Ea poate participa deci, cu cele mai umile făpturi ale ei. — la desăvârșirea Creației. Și nu se poate o expresie mai frumoasă a purității pe care a merit-o Dumnezeu unora din făpturile sale ca această legendă a *Gaiei*, pasăre care suferă cumplit pe vreme de secetă, fiindcă Domnul a oprit-o să bea apă de pe pământ, ci numai din văzduh.

Undeva în cer se află visteriile vântului, Ele stau în paza Sfântului Simeon Stâlpticul. O poveste din Moldova spune cum că odată Sfântul, îndurerat grozav de moartea unui copil, s'a mâniat pe Dumnezeu și n'a mai îngăduit vânturilor să aline pământul. Căci ăsta e rostul lor: să mâne ploaia și să ducă sufletele oamenilor morți la cer. Vântul e purificator. De aceea se umpluse pământul de necurățenii și boli. Și Domnul n'a venit cu pedeapsă. A trimis la Sfânt cu rândul toate vietățile pământului, să-l mângăie și să-l roage. Iar dintre toate, cocoșul a izbutit să-l îmbuneze, arătându-i câți pui, câți copii, îi ia lui Dumnezeu, fără să-l îndurereze. Duhul lui Dumnezeu se vede, — deci pretutindeni — în cele mai mărunte făpturi ale Sale.

Sus de tot, soarele și luna își fac și ele datoria lăsată de Dumnezeu. Soarele iese dimineața din grădinile Raiului. Și contrastul dintre puritatea de acolo și răutățile și păcatele omenesti, pe cari le vede, îl îndurerează grozav. Numai de două ori pe an, soarele e senin la față: la Paști și la Bunavestire. Priveliștea amară a răutăților omenesti îi dă câteodată dorința de a nu se mai întoarce pe calea lui. Deaceia Dumnezeu a lăsat ca să-l întâmpine totdeauna Sân Nicoară la apus și Sân Toader la răsărit. Și îl îmbunează, îl îndeamnă și îi păzesc mereu calea cerească.

Ordinea universului — departe deci de a fi mecanică — e spiritualistă. De asemeni, luna — pe a cărei față a lăsat Dumnezeu să se întipărească pentru totdeauna grozavul păcat al uciderii lui Abel de către Cain, — e veghiată și ea mereu de sfintele Varvara, Mădălina și Maria, sub chip de trei stele cuminți.

Dar cele mai multe stele sunt îngeri. Sunt îngeri cu cari a stat Dumnezeu odată mai mult pe pământ ca să cerceteze oamenii și cari au îndrăgit atâta tărâmurile pământesti, încât Prea Sfântul n'a mai îndrăznit să-i readucă în curatele întinderi ale lumii de sus, ci i-a fixat ca stele pe cer, între rai și pământ. De aceea sclipestc stelele

atât de voios: le pare bine că văd și lumea senină a lui Dumnezeu și pământul care li-e drag. Numai o stea, un înger care a îndrăgît prea mult o ființă din lumea lutului, scânteia atât că era să aprindă cerul. Și Dumnezeu l-a fărâmat și l-a pogorit jos în scânteii mărunte — licuricii. Astfel de făpturi mărunte — cari indică permanent oamenii-voința lui Dumnezeu — sunt nesfârșit de multe. Racul îi amintește creștinului mersul deandărăteala când a furat piroanele mari ale crucii, ca să-i ajute lui Christos. Insecta numită *Călugărița* evocă un păcat greu în această tagmă. Legende aproape ale tuturor insectelor atestă grija ce o are Dumnezeu de a da semne pământurilor.

Între stele și pământ, sunt vămile văzduhului. Ele sunt cutreerate și de diavoli. În orice loc din văzduh și pământ sunt diavoli. Fiindcă atunci când Dumnezeu i-a blestemat pe îngerii răzvrățiți din cer și-a început căderea lor, au prins a cădea atâția încât părea că rămâne cerul pustiu. Atunci a strigat Sfete Arhanghel: Stați! Și fiecare a încremenit, diavol, unde l-a prins porunca. Pe aceștia îi urmăresc stelele cu ochii și sfântul Ilie cu trăznetul. Ei se ascund în orice: în pietre, în oameni. A întrebat odată Sfântul Ilie pe Dumnezeu: Dar, Doamne, dacă se ascunde diavolul în om, îl trăznesc? — Da, a răspuns Domnul, și eu îi voi duce îndată sufletul în rai.

Numai în făptură sfințită de cruce nu se poate ascunde diavolul.

Lupii sunt de asemenea ajutoare bune de ale lui Sf. Ilie pe pământ. Pentru fuga lor după diavol, Sfântul le hotărăște *tain* dintre vietățile sălbatice și chiar dintre cele supuse omului. Odată Sf. Ilie i-a rânduit calul pintenog al unui Român. Iar acesta, știind, i-a vopsit picioarele ca să nu-l cunoască. Lupul flămând s'a plâns Sfântului. — „Mănâncă-l atunci pe om“, i-a răspuns Sfântul Ilie. Și lupul a ascultat, ca să nu se strice rânduiala firii. În această rânduială, chiar făpturi odioase ca lupii trebuie să-și găsească justificare a existenței. Căci altfel simplitatea cugetului mitic nu poate să împace răul cu bunătatea lui Dumnezeu.

Căci așa cred că vede poporul această lume. O rudimentară dar frumoasă armonie de rânduiești, în bine ca și în rău — sub aparenta lor încălcire barbară — priveghiată neconținut de ochiul înțelept și bun al lui Dumnezeu.

Departate de a fi un conglomerat de superstiții, credințele acestea — văzute astfel prin spiritul care le străbate — încheagă, precum am spus, o viziune organică, în sens creștin, a lumii noastre.

Orice amănunt — fie al binelui, fie al răului — își găsește nesilit locul în această viziune. Fiindcă făpturile toate, — fie de duh,

fie de carne, fie de piatră — sunt rezultate ale voinței divine și se poartă numai după orânduiriile ei.

Nu e *panteism* — naufragiu al spiritului în clocotul fascinant de puteri al naturii. Fîrea ascultă de Dumnezeu — iar nu îl *cuprinde*.

Nu e *fatalism* — abandonare inertă în valul vieții. Omul are o unică dar imensă putință de salvare: ajutorul transcendent al sfintei Cruci.

Da, e adevărat, Domnul a îngăduit Sfântului Ilie să trăznească chiar pe bunul creștin, dacă în el și-a căutat ascunzătoare Diavolul. Dar bunul creștin se poate salva ușor de această orânduială prin semnul crucii, care alungă Duhul rău.

E un creștinism — dacă vreți rudimentar, fără prea multe punte de sboruri în transcendent — dar organic și adânc.

Văzute astfel toate acele mii de date ale folclorului nostru — în cari atâți cercetători s'au trudit în zadar să vadă rămășițe ale mitologiei păgâne, greco-latine — capătă alt înțeles, imbinându-se neașteptat de armonic. O viață spirituală se întrevede în cele mai depărtate adâncuri ale etnicului nostru.

OVIDIU PAPADIMA

ȘTEFAN GEORGE, POEME

OMUL ȘI FAUNUL

O m u l

Văltoarea 'nchide albia îngustă —
Dar cine — atârnă un picior păros
De stânca picurând prin mușchiul gras ?
Din păr stufos și creț năzare — un corn . . .
De când vânez prin munți silhii nici când
N'am întâlnit așa făptură . . . Stai
Ți-e drumu-oprit, și să n'ascunzi nimica !
Din val curat zăresc picior de țap.

F a u n u l

Nu noi ne-om bucura că m'ai găsit,

O m u l

Știam de neamul înrudit cu tine
Din basmele străvechi — dar nu că azi
Așa netrebnici stârpituri trăiesc.

F a u n u l

De izgonești pe ultimul din stirpa-mi
Zadarnic vei pândi vânat de preț
Ca pradă îți rămân doar muști și viermi
Și de pătrunzi și'n sihla cea din urmă
Curând îți seacă ce-ai mai bun : isvorul.

O m u l

Tu să mă 'nveți, nemernice ? Știința-mi
Balauri, scorpionii și urieși i-a 'nvins
Pădurea fără' de rod a nimicir-o
Unde-au fost mlaștini spice joacă 'n valuri
Ne pasc nutrețul verde vite blânde
Cetăți și sate cresc, grădini în soare

Și 'n codrul încă des stau cerbi și ciute —
 Comori am scos din mare și din țarini
 În cer ne strigă pietrele izbânda
 Ce vrei, sălbăticiune, spaimă-a morții?
 Lumina rânduiala ne urmează.

F a u n u l

Ești numai om... de unde-ți pierzi știința
 Incepe-a noastră. Granița i-o prinzi
 Acolo doar când plângi c'ai depășit-o.
 De-ți coace grâul vitele de-ți merg
 Și pomi sfințiți de-ți dau olei și struguri
 Le dobândești o crezi prin viclenie.
 Pământuri dospind surd în noaptea vremii
 Nu pier nici când, deștelenite însă
 Să prăpădesc lipsind o spiță roții.
 La timpul ei ți-e hărnicia bună.
 De-acuma înapoi! zăriși pe Faun.
 Ce ți-e mai rău singur nu știi: când gându-ți
 Ce poate mult în nouri ți se pierde
 Și s'a deprins de animal și brazdă
 Desgustul, bucuria, cumpănirea,
 Și praf și rază, moarte și 'nviere,
 În șirul lor firesc nu le mai prinde.

O m u l

Am spus așa ceva? Zei poarte grija.

F a u n u l

De dâșii nu grăim, dar voi nebunii
 Vorbiți că ei v'ajută. Fără har
 Nui apropiati nici când. Te naști, te pierzi,
 A cui ființă-anume, n'o poți ști.

O m u l

Curând nerușinarea-ți n'află loc.

F a u n u l

Curând la tine chemi pe cel gonit.

O m u l

Pocită otrăvire, gură strâmbă,
 Cu toată fața hădă de a noastră
 Ești prea vecin, de nu te impușcam.

F a u n u l

Ruşinea n'o cunoaşte nici o fiară
 Recunoştinţa omul n'o mai ştie.
 Cu arta voastră nu 'nvăţaţi ce totuşi
 Vă va prii mai mult... slujim tăcuţi.
 Deci ascultaţi: stârpindu-ne vă pierdeţi.
 Doar unde ducem laba iese lapte
 De nu călcăm pe lan nu creştea paiul.
 Lucrând cu gândul numai: vezi de mult
 S'ar fi ales doar praf de-a voastră trudă
 V'ar fi tot lemnul putred, seacă holda ...
 Prin vrajă numai, viaţa mai stă trează.

(Das Neue Reich)

CĂTRE DAMON

Vezi, niciodată, Damon al meu, iarna preasfântă
 Din amintire s'o pierzi
 Şi casa noastră pe dealul cel nordic, lăcaşul
 De nou şi singur noroc.
 Chipuri de marmură-o 'mpodobeau, nuduri de zei
 Pe cari uimiţi i-am cinstit.
 Pătrunşi povesteam sau tu imi citeai despre lupte
 Şi bucurie şi dor
 Cu glasul tău fraged dar sunător pe când focul
 Zumzuia la vântul legat.
 Lamia — 'n tăcere slujind — ne 'mbia pocalul
 Lamia ce ne-a iubit.
 Trăind mereu cu bunuri cereşti ne 'nvăluise
 Ceva din luciul ceresc,
 Şi cum fugeam de orice turburare duşmană
 Păce de suflet curat.
 Dar la ploioasele vânturi de Marte — de ce iar —
 In vale ne-am cöborit
 In lăudate incinte şi'n pieţe ticsite
 Cu muritorii la fel.

(Preisgeschichte)

ION PILLAT

ZI DE POMENIRE

O, Soră, ia urciorul de lut sur.
 Urmează-mă! căci n'ai uitat vreodată
 Ce-obişnuia pioasa repetare.
 Sunt astăzi şapte veri, l-am auzit.
 Luând apă la fântână stam de vorbă :
 Şi ne muri 'n acelaşi zi iubitul.
 Să mergem la isvorul unde plopii
 Cei doi cu un molid stau pe poiană
 'N urciorul de lut sur să scoatem apă.

(Die Bücher der Hirten)

ZIUA PĂSTORULUI

Grăbiră turmele din ţarc de iarnă.
 Păstorul tânăr după lung răgaz
 Porni pe câmpul luminat de ape,
 Trezite-ogoare îl primeau voios,
 Priveşti cântătoare îl chemau,
 Dar el zâmbea în sine şi mergea :
 Plin de vestiri pe drumul primăverii.
 Sări cu băţul ciobăneşte şanţul
 Se-opri pe celalt ţărm pe unde aur
 De val încet curgând printre pietrişuri
 L-a 'nveselit şi multele făpturi
 Şi scoici plăpânde i-au menit noroc.
 Nu-i behăiau nici mieii la ureche,
 Pătrunse 'n codru 'n răcoroase chei,
 Acolo cad păraie sus prin stânci
 Pe care muşchiul picură şi goale
 Dau ramuri rădăcinile de fag.
 In linişti şi fior de-adânci frunzare
 A adormit când soarele sta sus
 Şi apele goneau cu solzi de-argint.
 Ajunse deşteptat în vârf de munte
 Serbarea când lumina se trăgea,
 Se'ncunună cu rugă şi frunză sfântă
 Şi în uşor mişcatele umbriri
 De nori închişi răsbi sonoru-i cânt.

(Die Bücher der Hirten)

ION PILLAT

LECȚIE DE CINEMATOGRAF ¹⁾

Zoica era într'una din zilele ei bune. Vlad o privea cu plăcere. Nici vorbă că primise lămuriri mulțumitoare dela Spătar. Inima ei, care se bucura de orice lucru bun și îmbuna tot împrejur, se revărsa și-i câștiga și pe ceilalți. Ii stăpânea fără să se pună în scenă și să stăruie. Deosebirea între ea și lumea obișnuită sau între ea și el, să zicem, era că Zoica știa ce vrea, iar ce vrea înțelegea să și facă. Totdeauna îi era puțin frică de hotăririle ei care creșteau uneori, nebănuite, ca furtunile. Până să prinzi de veste și să te ferești, ele te și năvăliseră. Astăzi era întinsă ca o coardă și scăpăra din ochii ei verzi închiși. Toți sufereau înrăurirea acestei voințe.

— Ne-am înțeles, zise Spătar. Dar acum am și eu de făcut o propunere. Am o barcă oprită pentru ora trei. Eu stau la pânze, dar mi-ar trebui cineva la cârmă și un om de ajutor. Ce-ar zice mădularile tinere ale familiei Armășescu dacă le-aș ruga să fie oaspeții mei? Ziua are să fie de aur și nu cred să ne mai întâlnim cu alta la fel. Făgăduesc, în sfârșit, nici să nu rostesc numele lui Goethe.

— Primit, zise, bătând în palme, Zoica. Dar nu la cârmă, să nu vă ud. Vlad e mult mai bun cârmaciu decât mine. Mai bine învață-mă la pânză. Mi-e tare dor să ajung să-mi duc eu singură barca. Mă reped peste zi înadins în Grunewald ca să văd plutirea aceea pe-o coastă, parcă fără oameni, ca a unei luntre fantomă, a văsulețelor luate de vânt. Intâiul salut pe care mi l-a dat apa, aici în Berlin, a fost când veneam cu Olga la Monument, a doua zi dela sosire: o pânză ieșită pește mal numai dela jumătate, parcă se ridicase pe brânci ca să se uite la mine. Pe urmă ceața din care venise, a înghițit-o. Poate era luntrea norocului și s'a dus.

— Vă aștept atunci la debarcader, la Wannsee, zise Spătar.

— Iertați-mă, dar eu nu pot să viu. La trei trebuie să fiu în Grădina Zoologică, dădu îndărăt Vlad Armășescu.

---

1) Fragment din „Capra neagră“.

— Ai dreptate. Uitasem. Te-așteaptă păcatul doamnei Henke.

— Cine? Cine îl așteaptă? o întrerupse râzând Spătar.

— E o vorbă a noastră de aseară, dela doamna Henke, zise Zoica Armășescu. De altfel, e poate mai cuminte să vă luați rămas bun dela el chiar de acum, pentrucă din groapa leilor n'a scăpat până astăzi decât Daniel prorocul. Nu mai faceți ochi mari la mine! Lotte Urban, care are un rol în filmul Quo Vadis, l-a poftit pentru astăzi să-i arate, ca singurul înțelegător dintre noi, cam ce este această me-serie nouă.

— Artă nouă, te rog, o îndreptă Vlad.

— Artă să fie, incuviință Zoica, dar atunci, din pricina acestei arte, am să viu singură. Mi-ar părea bine dacă ai găsi-o pe Magdale-na Olbert și am putea să fim împreună.

Ajuseseră înaintea bisericii. Frații intrară înăuntru. Prin ușa întredeschisă o undă de psalm orhestrat de cea mai bună orgă a Berlinului și de o vioară solistă femeiască, își făcu loc până în strada. Zoica Armășescu se întoarse zâmbind peste umăr la doamna Wi-sotzky, care se pregătea să pornească spre biserica ei. Spătar sări într'un tramvai care să-l ducă la clinica Magdalenei Olbert.

Când se închise ușa cea grea, parcă la vântul făcut de ea, mica tovarășie se risipise și străzile își reluaseră mișcarea fără nume. Pe asfaltul ud alunecau neauzite automobilele în șir. Aproape, în dreapta pentru cine privea îndărăt spre Charlottenburg, fâlfâiau steagu-rile dela intrarea Grădinii Zoologice. La trei fără un sfert Zoica și Vlad Armășescu veniră pe jos din oraș dela masă, până în același loc, unde se despărțiră, fără să bănuiască nici unul nici altul ce le hărăzea soarta, ea ca să se sue în tramvaiul de Wannsee, iar el ca s'o ia către Grădina Zoologică.

Fusese în ea de a doua zi și-i cunoștea atât partea de cuști și de închisoare de sălbătăciuni, cât și partea de petreceri. Intră odată cu o ceată zgomotoasă și văzu aleile pline de lume. Pomii își pier-duseră jumătate din frunze. Parcă se curățau și se subțiau înălțân-du-se cu ramurile lor negre frumos desenate ca să lărgească locul înaintea acestei năvăliri de Duminică. Femeile aveau toalete deschi-se cu dalii de purpură inoptată la piept. Copiii își târau după ei ba-loanele. Unii și-le scăpau dinadins, pentrucă un Zeppelin cu sclipiri de oțel venind dela Tempelhof tăia foarte sus, ca o suveică între niște ițe, văzduhul Berlinului făcut la acel ceas dintr'un soare ames-tecat cu păclă. Orchestra militară cânta bătând cu vârtute din ală-muri. O veselie groasă plutea în aer, care făcea pașii să joace și

fetele să râdă și să ceară dela trecătorii necunoscuți același răs. Cine n'avea pereche de-afară și-o găsea ușor aici.

Vlad se îndreptă cât putu de repede spre cafenea. Ii părea rău că nu se dusesse la Wannsee. O uri puțin pe Lotte Urban că-l împiedecase dela o plimbare primejdioasă cu luntrea cu pânze. E drept că fără voe și că în schimb făgăduia să-i arate ceva din arta care-i era dragă. Până acum nu se gândise că s'ar fi putut să nu vie. Dar se putea prea bine să uite sau să nu mai vrea să plece de-acasă. Era în stare și de una și de alta, cu acel lasă-mă să te las al ei și cu întoarcerile neașteptate de îndărâtnicie. La mesele de afară în tot cazul nu era. Aștepta până la trei și un sfert și o ștergea fără să se uite înapoi, de teamă să nu fie strigat dela vreun colț. Se ducea drept la Wannsee, își lua o luntre și pornea în căutarea celorlalți, ca să le tae puțin calea și să le arate figurile pe care le învățase la Dunăre, dela marinarii englezi de yachturi. Tot meșteșugul era să se ascundă cât mai mult și să-i facă să asude, ca se scape de el, și să-l ocărăscă puțin socotindu-l un străin obraznic. La urmă s'ar fi întors alături și împăcați, cotind și căutând vântul.

Înăuntru era umbră. Stătu să-și deprindă ochii. Nu părea să fie nici aici. Avea noroc. Dar, pe când șovăia, dacă trebuie să rămână sau mai bine să iasă și s'o aștepte afară, un glas îl chemă. Tresări și căută locul de unde pornise. Era glasul ei. Ședea acoperită pe jumătate de un paravan de mătase cu flori, parcă îndărătul unor glastre cu garoafe. Poate pentrucă fuma. Era la fereastra cea din urmă, la o parte de clientela obișnuită. Ii arătă un scaun în fața ei și se lăsă pe canapea, rezămându-se bine de spătar și puțin răsturnată.

— Știi că începusem să mă tem că nu mai vii? Aveam remușcări că nu te-am făcut să înțelegi mai limpede cât de mult doream să te văd.

— Ceeace e ciudat, îi răspunse râzând Vlad, e că și eu mă îndoiam că am să te gădesc. Mă prinsesem chiar făcându-mi socoteala cum să întrebunțez timpul rămas astfel liber.

— Te supără fumul? zise ea încercând să se ridice.

— Nu, de loc. Rămâi liniștită.

— Sau poate că fumez eu?

— Nici atât. Aș putea, dimpotrivă, să-ți spui că-ți șade bine și că-mi plăci mai mult așa.

— Adevărat? Cât mă bucur!— Știam că suntem făcuți să ne împrietenim. Acum o săptămână am avut numai ca un fior. Ieri am fost sigură. Viața noastră e făcută din mici gusturi și slăbiciuni, fără care ea nu mai are înțeles, sau e ca viața predicată dela amvon, trasă cu

linia după o geografie biblică unificatoare. Mi se pare că de-aceea am plecat din Raiu, primind dinainte întreg blestemul, ca să ne deosebim tot mai mult unul de altul și că de-atunci mergem tot depărtându-ne și nu apropiindu-ne de el. Cred chiar că ne-am înjghebat un nou Raiu al nostru, omenesc și orhestral, și că astăzi, dacă am nimeri din greșală în celălalt nu l-am pricepe și l-am părăsi de bună voe, fără nicio părere de rău. Atâtea mii și mii de oameni n'au trăit decât ca să-l facă zadarnic.

— Te-ascult și mă gândesc la doamna Henke. Dacă te cunoaște, cum te poate răbda?

— Ca să mă mântue. Ea e fată de păstor și pe trei sferturi femeie păstor însăși. Păcatul nu trebuie ocolit, ci mers drept la el. Eu îi sunt trebuincioasă, ca o dovadă a rostului ei pe lume. Suntem de altminteri, și un fel de rude, în a nu știu câtea spiță, după tată. Iar decă am ceva deosebit în mine, îmi vine dela tata. Coarda mea de artistă de scenă deopotrivă. Vezi că doamna Henke, tante Lene, își simte oarecare îndatoriri. Ingerul negru care mă umple vine din familia ei.

Zise cu ochii în tavan și tăcu, trăgând din țigare și scoțând fumul în rotocoale, foarte încet. Vlad o privea puțin umilit. Așezarea ei leneșe într'un scaun, uitătura fără căldură și muțenia disprețuitoare îl înșelaseră. Întăile cuvinte pe care i le auzise fuseseră în groaznicul dialect berlinez, ceea ce mărea și mai mult depărtarea de ceilalți. Crezuse că n'are să-i vorbească niciodată. Întăia mirare fusese trezirea ei neprevăzută de aseară, când putuse să sară deodată, cu o tinerețe zglobie, dela Cântărețul de mantie și de liră romantică al lui Goethe, la Străina, vrăjitoare și femei de stradă, rând pe rând în zdrențe și în rochii de mătase, a lui Ștefan George. Bănuia ceva din acea străină și în ea, străină într'o lume care o tăgăduia. Se dumiri mai bine acum, când avu a doua mirare, înaintea mărturisirilor ei dureroase și crude. Cei optsprezece ani suferiseră! Și se prinse trăgându-și, fără să-și dea seama, scaunul mai aproape, într'o trebuință de mângâere și de destăinuire.

— Mi se pare că suferi. Nu-ți pot fi de niciun ajutor?

Ea tăcea și-l privea și mai departe cu ochii împăienjeniți, tot atât de fumul țigării, cât de gânduri. Poate nici nu-l auzea. El stătea mereu puțin aplecat asupra ei, așteptând. O milă subțire, ca un cântec de viori venit de după niște draperii, îl cuprinse. Ar fi vrut să i-o spună, în cuvinte care să n'o jicnească, și nu știa cum să înceapă, pentru că nu știa cum era să fie primit. I s'a oglindit acea milă în ochi? A avut ea o uitare de sine de o clipă, ca un copil în pat, care

își închipue că se lipește de ai lui și ia de gât pe un străin? A vrut să facă acea mișcare din desnădejde și toată nepăsarea de atunci acoperea numai o încordare lăuntrică dinaintea marilor hotărâri și vecină cu moartea? Nu știe bine cum s'a petrecut. N'a văzut-o apropiindu-se. I-a simțit numai deodată capul lipit de-al lui și o sărutare apăsată pe buze. Apoi mâna care i-a întors fața, ca să n'o vadă, și la ureche o șoptă caldă:

— Ajutor? Dragul meu! Nimeni nu s'a gândit până acum câtă nevoie aș putea să am. Te rog, nu te speria! Nu mă judeca! Stai puțin așa și, când te-i întoarce, toate au să fie ca înainte.

Ii mai simți degetele lungi prin păr și pe urmă nimic. Ar fi stat și altminteri, fără îndemn, năvălit cum s'a pomenit de un șuvoiu de sânge. Cum se întâmplase? Ce se întâmplase? În ureche îi răsunaseră vorbele ei, care își pierduseră înțelesul și erau numai ca un cântec murmurător. Fiorii din păr îl umpleau de friguri. Dârdâia. Gura se păstrase ca atunci, tremurătoare și arsă. Ar fi vrut și n'ar fi vrut să se întoarcă. Ii era frică. În privirea dreaptă, tulbure și înlăcrămată, de ne-mișcare sau de alte simțiri, avea vedenia ingerului atât de femeesc din Bunăvestirea prerafaelită a lui Gabriel Rosetti. Era s'o mai găsească tot acolo? Sau se desdumnezeise și se încenușase în vreun zâmbet lumesc și o lene de întâe patimă?

După nu mai știe câtă vreme, care se poate să nu fi fost decât câteva clipe, și-a îndreptat încet capul. Ea era neschimbată, în starea în care o lăsase, cu aceeași uitătură împăenjenită și îndepărtată. Fuma rar și-l privea. El era stângaciu și nu se mai pricepea unde să-și pună privirile, undeva între gură, care își avea vina ei dulce, și între ochi, cari ar fi putut să-l întrebe. Iși dădu seama că e tot aplecat spre ea și se trase îndărăt, cu obrazul încălzit deodată, se trase prea repede și prea mult.

— Nu știi dacă ai auzit că tata e director de scenă la Otto Brahm. Du-te la teatrul Lessing; dacă vrei mergem împreună, și ai să-ți dai seama dela întâiul decor și dela întâele replici, cât de departe e de toate celelalte scene din Berlin. Poate că astăzi mint, și nu mai sunt atât de departe, pentru că s'au pus la școala lui și i-au luat tot ce se lăsa luat, fără suflet. O parte din acel suflet e în mine și nu-l dau. E darul tatei. Dela nouă ani am fost cu el, amestecată în viața lui de culise și de cafenele artistice, dela întâia citire a textelor cu actorii până la întâia reprezentație și la serbarea triumfurilor de după ea. Am jucat și eu, de atunci, în Ibsen și în Hauptmann, dramă psihologică și dramă naturalistă, copii cu moșteniri ciudate nordice și fete bolnave de boala vieții. Am fost cu ele în cer.

Lotte Urban vorbea parcă pentru alții sau își povestea sieși, cu întreruperi, ca să se poată controla. Era aproape culcată pe canapea. Din când în când avea o încrețitură a gurii, care încerca să se facă zâmbet de oboseală, și nu izbutea. Prea era tânără și plină, cu o linie de cădere a pieptului și a șoldurilor, care stârnea alte valuri. El începea s'o vadă. Avea o lăcomie de care se sfia. Se afla înaintea unei fete de optsprezece ani, ageră și trăită, cu o frumusețe adunată și tainică. Din moleșala ei supravegheată, în care-i plăcea să se menție, ea îl stăpânea și o știa. Povestea înainte, poate căutându-se și poate căutând drumul pe care să se întâlnească amândoi, după întâia ciocnire, mai mult de spaimă.

— Nu știi de ce l-am iubit atât de mult pe tata. Poate pentru că ne potrivim în totul la fire și a fost la fel de ușor să intru în gusturile lui și să mi-l supun. El m'a ținut la școala de artă, mi-a ales și m'a ajutat să-mi pregătesc întâele roluri și m'a luat trei luni la Paris, când a fost chemat pentru montarea Norei. Parisul la șaisprezece ani, cu scriitorii, artiștii, gazetarii și oamenii lui de lume, cu femeile maicuseamă! Am venit acasă îmbătată, cu hotărârea să mă întorc, la douăzeci, douăzeci și cinci de ani, ca orice, ca artistă, ca profesoară în familie, ca aventurieră. Pe tata ai să-l cunoști: e înalt, bălan, neliniștit, de pe la marginea bărăganului ierbos de la Lüneburg, mai mult Wend decât German. Dar mama e ca mine. Uite, părul ăsta negru, zicea și își plimba mâinile prin el răsfirându-l, iar Vlad se înfiora, simțind prin creștet aceeași mângâere, părul ăsta negru îl am dela ea. L-a adus de pe Rin, de unde a venit tot cu atâta sânge aleman cât francez și italian. Clocotește și în mine și nu mă lasă locului. Poate că s'a deșteptat acolo în Paris la un glas vechiu. Doamna Henke e rudă cu tata, dar l-a oropsit pentru că a lăsat pe mama și pentru viața lui de Anticrist. Tot atât de mult, mă tem, pentru înrâurirea pe care o are asupra mea. O ocrotește, în schimb, pe mama și-mi vrea mie binele. Judecă singur, de care parte trebuie să mă împingă inima. Numai că ele nici nu bănuie cât suntem în altă privință de aproape. Lupta cea mai grea împotriva tatei n'o duc cele două femei, ci o duc eu. Nu mai vreau să aibă atâta putere asupra mea. În vârtejul care-l smulge simt că mă ia și pe mine. Până astăzi mi se pare că m'am ținut, deși nu sunt totdeauna sigură. Poate că sunt tocmai în mijlocul lui și mă înșel numai singură, cu făgăduieli cari nu se mai pot împlini. Poate că de pe acum greșelile mele, ieșite numai dintr'o dragoste fiască, cerută de el și împinsă de mine prea departe, sunt așa de grele că nu mai e nicio nădejde de întoarcere. De aceea m'am îndreptat spre cinematograful, pe care el îl urăște.

Intind câteodată brațul așa, ca să mă apuc de ceva și să scap. Tot ce e bun în mine izbucnește și se dă, când o ființă omenească se apropie, mă înțelege și vrea să mă ajute. De ce să mă ajute, împotriva a ce? Nu știi nici eu bine: a tot ce a fost și nu se mai poate schimba sau a tot ce are să mă ajungă și nu poate fi ocolit? A celorlalți sau a mea? Niciodată n'am simțit ca acum o primejdie împrejurul meu, care mă privește cu ochi rotunzi și mă așteaptă. Poate că e numai viața cu noaptea ei de valuri.

El îi întinse mâna, mișcat până în fundul sufletului, mișcat cum nu mai fusese niciodată. Primise spovedania unei fete care trecuse prin mai multe și trebuia să fie mult mai îndemnatică și mai tare decât el. Dar nu mai avea nicio șfială. Nu se mai întreba nici de ce-l alesese tocmai pe el. Ar fi vrut să-l pună la încercare și să-i ceară într'adevăr ceva, ceva greu și încurcat, cum trebuiau să fie grijile unui asemenea suflet neliniștit. I-ar fi plăcut să-i fie prieten și să-și câștige acest drept printr'o faptă, care să nu fie de toate zilele, așa cum nu se putea să fie nici legăturile lor.

Ea îi ținea mâna într'a ei și îl privea cu ochii negri cari se făceau tot mai puternici și veneau îndărăt din cețurile de-adăineauri. Incepea să aibă din nou vârsta ei. Un zâmbet copilăros îi luminează obrazul:

— Îți mulțumesc pentru această mână. N'am să uit niciodată ziua de astăzi. Dumneata uită vorbele și nebuniile mele. Trebuie să ne mai întâlnim. Cum începusem însă, mergeam la catastrofă, zise ea arătându-și dinții frumoși. Am și eu zilele mele negre. Iartă-mă. Imi dai voie să-ți zic Vlad? N'are să știe nimeni. În lume am să mă feresc să-ți spui pe nume. La locul unde ar trebui să te „domnesc”, la fel cu ceilalți, ca pe un necunoscut, am să închid puțin pleoapele, ca să te văd ca acum, speriat și bun, și apoi am să vorbesc nepăsătoare mai departe. Te supără? Nu zici nimic?

— Fă cum vrei tu, Lotte, răspunse el moale.

Ea îl luă nebună de gât și îl sărută, odată și încă odată; de câte ori? până la ameteală. Totul se petrecuse așa de repede și din nou așa de neașteptat, că nu fu în stare, nu să se împotrivescă, lucru la care nu se mai gândea, dar de rândul acesta să răspundă.

— Și acum, hai la atelier! Știi că ne așteaptă oameni acolo de o jumătate de ceas? Odată, după ce te-i cunoaște cu regișorii și cu artiștii, am să te iau la o ședință de lucru. Acum ai să te mulțumești cu ce pot să-ți arăt într'o zi de odihnă.

Bău repede cafeaua cu lapte, îl sili și pe el să facă la fel, cu toate că nu se putuse deprinde cu cafeaua apăsătoare de malț a N'm-

șilor, și nu voi în ruptul capului să-l lase să plătească. Făcea pe gazda poruncitoare și care se gândise la toate.

Afară cânta aceeași muzică militară. Câte o frunză mare galbenă cădea rotindu-se de sus și se lăsa pe o masă, parcă de spaima tipsiilor și a alămurilor. Lumea se înmulțise atât de tare că trebuiră să-și facă loc până la ieșire, luptând pieptiș cu valul. Se suiră într'un automobil și porniră cu toată iuțeala. Vlad nu cunoștea drumul. Dupăce lăsară străzile umblate, ținură un timp cheiul unui port la Sprea cu o vedere de catarge și de butoiașe cu pește de adevărată Olandă, și alergară tot mai grăbiți pe o alee cu pomi bătrâni și case tot mai rare. Ieșeau din oraș. Nu se îndemna nici să întrebe unde se găseau, pentrucă prea era puțin umblat în Berlin ca să poată urmări, și nici să vorbească altceva. Uitase chiar și unde se găseau. Poate că nu dorea nici decum să ajungă.

Nu știa când și cum întinsese brațul, dar se trezise ținând pe Lotte Urban de mijloc. Ea își lăsase capul pe umărul lui.

— Parcă m'ai furat și fugim, haiducul meu, îi șoptise la ureche.

Nu îndrăsnea să-i spună nimic și nici să se întoarcă. O strângea poate prea tare, ca să nu-l simtă că tremură. Și cu cât o strângea mai tare, cu atât tremura mai rău. Iși plecase și el capul ca să i-l ajungă pe al ei. Când se opri mașina se smulse parcă i-ar fi prins cineva.

— Trebuie să mergem puțin pe jos, zise ea.

El era slăbit parcă ar fi făcut întreg drumul pe picioare. Erau pe un câmp la marginea orașului. Înaintea lor se ridica un fel de hangar de Zeppelin, făcut din tablă încrețită de zinc. Era atelierul cinematografic. În ușă îi așteptau trei tineri, cu care Lotte dădu mâna băețește și-i înfățișă pe rând, cu nume și meserie. Unul era inginer mecanic, celălalt operator, iar cel din urmă ajutorul lui.

— Credeam că nu mai veniți, zise cel dintâiu. Tocmai ne pregăteam să plecăm.

— Ar fi fost păcat, se răsfață Lotte. Mișcă puțin scena și dă drumul la proiectorul cel mare.

Toți trei se repeziră la manivele și aparate ciudate. O lumină de zăpadă fășni rotundă și multă ca de pe o gură de canal. O odaie întregă se depărta de ei. De după ea se arată un vestibul roman, cu paturi cu capete de lei și cu statui de zeițe prin grădină.

— Sunt părți din Quo Vadis, zise inginerul. E un film care ne dă destulă bătae de cap. Reconstrucție istorică, figurație nenumărată. Toate scenele mici le lucrăm pe loc. Pentru cele mari alergăm în toată lumea: după circuri adevărate sau clădim orașe clasice în

intregime. Aparatul nu e încărcat, dar ca să nu fi adus pe un domn tocmai din România numai într'o magazie cu recuzită, ai putea să joci o scenă, domnișoară Urban.

— Vrei? îl întrebă ea pe Vlad.

— Mult, răspunse el.

— În zece minute sunt gata. Vorbește până atunci cu domnul inginer.

— Vă place cinematograful? începu acesta. Ar trebui să vă întreb mai bine: credeți în cinematograful? Are să se vadă în curând că e vorba de o nouă credință. Germania abia începe să lucreze în această ramură. Mulți n'au încredere. Suntem încă prea mult artă și nu destul tehnică. Aparatele sunt încă strânse din toate părțile și artiștii nu pot să uite că se rup numai câteva ceasuri din teatru. Sunt prea învățați cu publicul din parter și cu aplauzele care pornesc din toate părțile când se lasă cortina. Viața mută, care se mișcă într'un cadru mai mare decât natura, tocmai pentru că ea își poate căuta natura cea mai caracteristică, îi uluște și-i lasă fără înțelegere. Să lucrezi numai o zi cu noi și ai să-ți dai seama câtă muncă, de-atâtea ori sălbatică, trebuie pentru ca să subjugu nouilor cerințe niște artiști mândri de succesele lor scenice și cu desăvârșire nemulțumitori în cinematograful. Deosebirea între o artă și cealaltă sare în ochi chiar de aci. Teatrul clasic se poate și citi sau poate fi ascultat cu ochii închiși, chiar reprezentat, cum se ascultă muzica, anume ca să nu distragă instrumentiștii: cinematograful trebuie văzut. Textul n'are în el nicio valoare. Scenariul nu e un text, ci o notație. Fiecare cuvânt e disolvat și proiectat în esența lui vizuală și dinamică. Uite o artistă în adevăr de cinematograful, dela care aștept foarte mult, colega noastră Charlotte Urban. Ieși și ea din teatru, unde n'ar fi făcut niciodată decât creații mijlocii. Prea e multă putere simbolică în jocul ei. Ai să vezi. Toți ne dăm seama și o îndemnăm să rămână în cinematograful, numai bătrânul Urban nu-și dă seama de nimic.

— Bătrânul! râse operatorul.

— În sfârșit, tatăl ei, se îndreptă inginerul.

— Ai zice că-i e bărbat, într'atât e încă de tânăr și de îndrăgostit de carnea și de sângele lui, vorbi cu oarecare năduf ajutorul.

— Nu te uita la vorbele noastre, zise inginerul, îmbunând; noi aici suntem toți îndrăgostiți de domnișoara Urban și geloși până la absurd, chiar față de părinți.

— Regisorul Urban și părinte! Un țap, iată ce e! strigă operatorul.

— Te rog, il opri inginerul. Marele regisor Waldemar Urban ne urăște cu infocare, zise el întorcându-se la Vlad Armășescu, pentru că nu poate suferi cinematograful, sau, spun colegii mei, pentru că nu poate suferi ca cinematograful să-i ia fata, la care ține, recunosc, într'un fel cam personal. Colegii îi întorc atunci o parte din ură, mai ales că și ei se tem să nu izbutească în cele din urmă și să ne fure pe domnișoara Lotte. Eu cred că, dimpotrivă, în cele din urmă tot noi il vom câștiga pe el. Indrăselile de regisură ale viitorului nu vor mai fi în teatru, ci în cinematograful. Ibsen se duce, Hauptmann a început să obosească, deși se svârcolește să se inoiască și să răspundă la orice vânt care suflă, nu numai în viață, dar și în literatură. Reinhardt montează mașinăriile lui Shakespeariene și se aruncă în Faust. Lărgeste scena, pune trepte care duc în sală, folosește draperia, medievalizează, picturalizează, miniaturizează. Uită-te aici la noi! Spațiul în cinematograful nu cunoaște margini. Iar, dacă nu ne ajunge toată această scenă, pe care putem aduce fără să se înghesue, cincisute de persoane, n'avem decât să deschidem ușa. Gangele are loc, Himalaia poate să încapă, toată Calea Laptelui, și nu de carton și de vâpșea, ci adevărat. În fața acestor puțințe nesfârșite regisorii au să capituleze, chiar cei mai mari.

— Al nostru poate să rămâe unde e, mormăi neînduplecat operatorul.

O lovitură de gong se auzi. Ea ocoli ca un stol de porumbei albaștri prin înălțimea inserată a atelierului și se pierdu în pădurea de decoruri. Ajutorul de mecanic alergă la marele proiector, il aprinse și începu să-l plimbe prin încăpere ca un far dela un catarg peste o mare plină de îmbarcații. Fiecare lucru se rupea din întuneric și aștepta o apariție, amețit de lumină. Proectorul il scăpă din plasa lui și trecea alături, albind altă lume. Acum s'a oprit.

O statue drapată aproape străveziu stă acolo, ținând cu brațul ridicat și desgolită până la subțioară, un ulcior grecesc. Apoi se întoarce către ei și zâmbește. E cu puțință? E o Lotte Urban mult mai înaltă și mai subțire, cu picioarele lungi și ușoare, ca de jucătoare. Deșartă ulciorul într'o bae și rupe deasupra trandafiri. Poate că e sclava lui Petroniu, înmuiată de o dragoste nemărturisită față de mândrul, de frumosul și de istețul prieten al Impăratului. Iși împreună mâinile peste cap și începe un danț, cu tresăriri de șolduri și de sâni.

— Nu, nu pot fără muzică, zise cu o supărare prefăcută, ieși din sulul de lumină și veni la Vlad. Cum îți par?

Ochii lui erau atât de mari și fața arăta atâta fericire încât fetei

ii fu aproape frică și, ca să nu-i mai vie răspuns, fugi rotindu-se cu pânzele cerc împrejur.

Când intrară în automobil se aprindeau felinarele.

— Unde să te duc? Nu uita că astăzi eu sunt băiat și am toate inițiativele. N'ai să mă însoțești nicăeri. Nici nu vreau să știi unde cobor. Când ți se face dor de mine dă-mi un telefon la atelier și potrivim o întâlnire. Să știi că are să-mi fie oricând foarte plăcută. Mi-ești drag.

Vorbea mult. Nu mai avea liniștea puțin visătoare și leneșă dela venire. Poate că era mișcată și se temeă de ea însăși. Numai înaintea casei, în loc să-i ia mâna, pe care el i-o dădea, îl încolăci cu brațele pe după gât, îl sărută și îl împinse amețit în stradă. Automobilul porni mai departe nebunește.

EMANOIL BUCUȚA

BCU Cluj / Centru Cultural Cluj Library Cluj DUMINECĂ

Duminecă, prin sânge și prin praf trecură
Atâtea sgomote; m'ajunghiat târziu
O melodie de flașnetă oboșită, și ne fură
Acelaș somn obrazul pal și viu.

Trăsurile fug către steaua care moare,
Un câine a uitat să latre 'n drum.
In curte cântă, trist, o servitoare
Tușind de dragoste sau înecată 'n fum.

Veni-va seara, cerul stors o spune
Atâtea stele galbene pe nume și în mine
S'or desluși iubirile ce nu au nume,
Și-or prinde iar să ardă violine

ȘTEFAN BACIU

EMINESCU ȘI ALECSANDRI

2

A) Aproximarea dintre Eminescu și Alecsandri prezintă aspecte extrem de curioase. Avem a face cu două personalități, dacă nu deosebite ca origină socială, totuși simțitor distanțate ca temperament înăscut și mai ales în ceea ce privește cultura înmagazinată, mediile de dezvoltare, condițiile de trai. Și cu toate acestea concepțiile naționale, politice, ale celor doi scriitori se întâlnesc adesea, ba uneori chiar se confundă. Dar nu numai ele. Unele înclinări de ordin sufletească și cultul pentru anumite aspecte literare, străine sau naționale, stabilesc o nouă trăsătură de unire între poezii care ne preocupă. De cele mai multe ori, în legătură cu ideile ce ei susțin, nu va fi vorba de filiații, ci de coincidențe, de convingeri adânci: efecte înrudite, produse de aceleași cauze. Concepțiile lor se vor clădi, încetul cu încetul, nutrite de stări de lucruri, nemulțumitoare în înfățișările lor. E adevărat că un Gh. Panu, de ex.⁴²⁾ susține că, privitor la ideile lor politice, atât Alecsandri, cât și Eminescu (dar mai ales acesta) au fost mai înainte de toate *poefi*, și poefi au rămas. Subiectivul Gh. Panu are o părere prea specială despre omul politic, care nu înseamnă numaidecât un ins ce se coboară în arenă, un luptător de întruniri publice și un parlamentar gălăgios. Totuși cred că cei doi scriitori au adus în politica țării, atât de viciată și pe atunci, tendințe sincere, bazate pe cercetare atentă a chestiunilor, o cinste exemplară și, având în vedere mai ales pe Alecsandri, o eleganță de atitudine extrem de rară în astfel de îndeletniciri. Temperamentul lui Eminescu îl făcea, e adevărat, să fie în polemicile sale violent și chiar nedrept, dar totdeauna de bunăcredință și însuflețit de o clocotitoare dragoste de tot ce e al nostru. În plus, *poetul* acesta a reușit să construiască o doctrină politică — națională și tradiționalistă — care a servit și servește de îndreptar atâtor oameni de acțiune, exponenți ai dezideratelor unor grupări alcătuite în vederea promovării ideo-

⁴²⁾ *Amintiri de la Junimea*, II, p. 298.

logiei naționale. Cât despre „politică”, așa cum se înțelege ea în mod curent, trebuie să recunoaștem că, dintre cei doi poeți, nici unul nu o iubea câtuși de puțin. Nenumărate sunt strigătele lor în contra unor indeletniciri ce secătuesc forțele nației. Două pilde: „Nebunia politică a smintit la noi cei mai mulți creeri, epidemia e generală” exclamă Alecsandri⁴³⁾, iar Eminescu, la rândul lui, constată că „nu este pe fața pământului nici o țară în care politica zilnică să consume atâtea puteri, ca în România⁴⁴⁾. Remediul: o politică națională, de ridicare plină de discernământ — și treptată — a poporului, pe scara civilizației, de păstrare a vechilor instituții, ce s'au dovedit folositoare neamului și, mai cu seamă, luptă în contra elementelor străine, ce pot opri dezvoltarea organismului nației. Conservator de principii și formație sufletească, Alecsandri, ca și Eminescu, se ridică în contra progresului pripit și a superficialității, ce caracterizau, în mare măsură, societatea vremii. Prin glasul Doctorului din *Concina*, vorbește însuși autorul: „Ce este progresul de astăzi? O spoială înșelătoare ce-ți ia ochii, o civilizare pripită, fără rădăcini în țară, o momitărie generală de tot ce se petrece aiurea”. . .⁴⁵⁾, iar Eminescu spune, în *Epigonii*, că „în noi totul e spoială, tot e lustru fără bază”, numind și mai târziu (*Timpu!*, 1880, 17 Februarie) vremea sa: „epoca formelor goale”.

Gândul cântăreților, desgustați de ambianța contemporană, se va refugia în trecut, în lumea voevozilor „dătători de legi și datini”, ba chiar mai înainte, în timpurile Romei bătrâne și ale Dacilor. Mândria originii latine a neamului îi apropie⁴⁶⁾, admirația pentru Dragoș Vodă, de ex., e tot atât de tânără la cei doi poeți (cf., la Eminescu, Ms. 2276, ff. 171—174, iar la Alecsandri, *Dragoș*), dar ceea ce-i contopește, ca gând și simțire, e cultul viu ce-l au pentru Ștefan cel Mare. Umbra „gloriosului Voevod” îi protejează solemnă și nu puține sunt imnurile de preamărire, ale celor doi mari scriitori ai noștri, în cinstea zimbrului „sombrou și regal”. În *Mira*, în *Doina* (Eminescu) sau în *Movila lui Burcel*, în *Dumbrava roșie* (Alecsandri) măreața figură domnească apare în trăsături impunătoare. Când e vorba de expresia literară a acestui sentiment, producția lui Eminescu (mai ales la începutul activității sale) amintește, uneori, fidel mo-

⁴³⁾ Scrisoare către Iacob Negruzzi, din 1 Iunie 1870. Cf. D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, Buc. 1932, p. 106.

⁴⁴⁾ *Timpu!*, 1879, 9 Mai; *ibid.*, p. 108.

⁴⁵⁾ *Ibid.*, p. 128.

⁴⁶⁾ *Ibid.*, pp. 30, 31, deși Eminescu spune odată, foarte semnificativ: „Daci sau Romani, Romani sau Daci: e indiferent — suntem Români și punctum”. (*România și Austro-Ungaria*, Ed. Scurtu, *Scrieri politice și literare*, Buc. 1905, p. 139).

delul; gășind exprimat, la strălucitul său inaintaș, același cult, cu atâta vigoare, entuziasmul evocator al trecutului s'a lăsat târit de ispititoare armonii verbale. Astfel, în unele însemnări trunchiate (ca de ex., acea din Ms. 2260, f. 160 sq.) se zugrăvesc scene din viața Voevodului:

Dar boerii se strângea
 Mare alai că-i făcea
 Cu plecare se 'nchina
 Și de bine-l cuvânta.
 . . . . .
 Iar când pe poartă eșea
 Tot orașul se strângea
 Și din gură - așa zicea :
 Scapă, Doamne, de urgie,
 Vino, iarăși, la Domnie...
 etc.

E muzicalitatea din *Doine* sau din unele *Legende* ale bardului, transpusă în rânduri calde.

În mod firesc, sufletul tânărului scriitor se va îndrepta spre pământul Moldovei străbune și, în special, va palpita mișcat, când își va reaminti de „dulcea Bucovina” (tot așa îi spusese și Alecsandri, în *Bucovina*, publicată cu un an înainte de *La Bucovina*, în *Foaia Societății* din Cernăuți, 1865, 1 Martie), „bucată de pământ unde zac oasele Domnilor noștri, de la Dragoș Vodă până la Petru Rareș”, pământ care — pentru Eminescu — e „vatra strămoșească, începătura Domniei și neamului moldovenesc și în care doarme cenușa lui Alexandru cel Bun... și a lui Ștefan Vodă”⁴⁷). „Pământul nostru cel mai scump” va fi exaltat de poet (care cunoștea din copilărie⁴⁸) „geniu-(i) romantic” și pitoreștile-i înfățișări) și în alte articole sau conferențe, în care va arăta soarta tristă a provinciei zmulse dela sânul Moldovei și bunul plac al stăpânilor ei vremelnici⁴⁹). Eminescu mai revede această provincie, când cu serbarea de la Putna (1871), apoi în 1875⁵⁰), nemaiputând-o uita vre-odată. Și aici, îndrăgostitul de pământul ne-

⁴⁷) Grigore Ghica Voevod, „Curierul de Iași”, 1876, 1 Oct. I. Scurtu, ed. cit. p. 304.

⁴⁸) La Cernăuți poetul face clasele primare și pe cele dintâi ale cursului gimnazial.

⁴⁹) Pe lângă Grigore Ghica Voevod, mai scrie : *România și Austro-Ungaria*, „Curierul de Iași”, 1876. (Scurtu, o. c. pp. 134—170) și *Răpirea Bucovinei*, „Curierul de Iași”, 1877, (*ibid.*, pp. 206—211).

⁵⁰) D. Murărașu, o. c., p. 39.

fericitei provincii se va întâlni în simțiri cu acel care a cântat armonios „vesela grădină“, pe atunci înstrăinată. Alecsandri vizitase, mai întâi Bucovina în 1843, după moartea mamei sale, apoi — cu aceeași ardoare și adâncă admirație — în 1848, 1866 și 1871⁵¹). Un fruct al acestei cufundări în trecutul „mare, glorios“ al provinciei și în frumusețile ei va fi — pe lângă celebra odă mai sus pomenită — poemul *Răpirea Bucovinei*, publicat sub pseudonimul Ștefan Molna, în „Convorbiri literare“ din 1 Oct. 1875, adică tocmai atunci când Austria organiza serbări în amintirea alipirii, cu o sută de ani în urmă, a pământului desprins din trupul Țării Moldovei. Unele idei din acele versuri pline de revoltă reținută: antipatia față de Austria, cotropirea Bucovinei de străini și în special de Evrei, jertfa lui Grigore Ghica, revin și la Eminescu, în articolele citate, în care totuși mijesc lumini de nădejde renăscătoare: „aprinde-se-vor candelile pe mormânt, lumina-se-va vechiul portret?“, iar la Alecsandri, care a fost în mai multe rânduri „profet în țara lui“, găsim aceste versuri, impregnate de același miraj al visului:

Veni-va ziua sfântă când vântul mântuirii
 Va duce corbi și nouri pe calea pribegirii
 Și cerul țării noastre iar fi-va nepătat
 Și limpede ca ochiul de lacrimi spălat.

Dar ceea ce a preocupat în deosebi pe amândoi scriitorii a fost chestia evreească. Comunitatea de păreri, în ceea ce privește această problemă, era întreagă. La Eminescu antisemitismul a fost o atitudine doctrinară, izvorită nu din patimă, ci din cercetarea serioasă a stărilor de lucruri din timpul său. Înțelegea să lupte contra Evreilor, întrucât îi considera ca un element neproductiv, care nu depune o muncă utilă și creatoare. Consumatoare pasivă, speculantă, Evreimea devine „utilă și necesară“ numai atunci când muncește. „Nu vorbim de meseriașii buni“, care îndeplinesc această condiție. Înainte de 1848, „erau onorabili din toate punctele de vedere... puținii membri ai comunității israelite“. A pătruns însă, cu timpul, în țara noastră, o mare mulțime de Evrei ruși și galițieni. „Relațiile vechi, frumoase, întemeiate pe o absolută bunăcredință reciprocă s'au descompus“. Chestia evreească s'a născut, după Eminescu, din această infiltrație de elemente străine, fără legătură cu trecutul poporului, pe care-l exploatau — scumpind traiul⁵²). Consecvent cu aceste păreri, poetul

⁵¹) Leca Morariu, *Alecsandri și Bucovina*, „Făt-Frumos“, V, 1930, pp. 186—190.

⁵²) *Timpul*, 1881, 26 și 30 Octombrie, din care am reprodus unele pasagii în revista *Observatorul*, V, 5—6, 1932, p. 257.

va vorbi — între altele — de „*numerus clausus*“⁵³) și va lupta — cu scopul de a îndepărta posibilități primejdioase pentru popor — contra drepturilor pe care Evreii le reclamă. Se ocupă de Alianța internațională israelită, care vorbește de persecuție religioasă, de îndată ce se iau măsuri în contra celor ce nesocotesc legile⁵⁴). Autorul articolelor nu se oprește numai la atacuri, ci aduce și o parte constructivă, atunci când expune soluții echitabile, studiate, pentru rezolvarea chestiunii atât de pasionante. Nepărtinitor, scriitorul recunoaște că primejdia stării de lucruri așa cum se prezintă e mare, din cauza împrejurărilor de la noi. În sine, poate problema n'ar fi atât de gravă, ci ea dă naștere la îngrijorări, numai raportată la aspectele economice și sociale din țara noastră. Nepregătit, slab, poporul nu poate asimila elementul străin, a cărui putere e un rezultat mai ales al slăbiciunii noastre. Din aceste motive, între altele, e pentru cetățenia dată în mod individual, nu în masă. Ceea ce se impune grabnic e acordarea de drepturi de proprietari țăranilor, acestui element conservator prin excelență, căruia trebuie să-i croim o soartă mai bună, pentru a-l pune în posibilitate de a lupta în mod conștient împotriva celor ce vor să-i dăuneze și pentru a-i asigura mai cu seamă o libertate economică. După ce vom soluționa această chestiune vitală, ne vom putea ocupa și de elementul evreesc și de crearea, pentru el, a unor condiții de viață mai acceptabile, abătându-l „în albia unei munci liniștite și productive“, ca să poată „deveni folositor patriei lui adoptive“⁵⁵).

Cu tot limbajul uneori destul de violent (mai ales în primele articole), Eminescu nu este orbit de convingerile sale, așa încât nu-l vedem alunecând niciodată pe povârnișul urii deslănțuite.

Adversar hotărît al Evreimei, gazetarul se ridică tot atât de hotărît în contra maltratării Evreilor⁵⁶), cerând împotriva lor numai acele măsuri pe care legea le admite. De aceea, când Evreii din Rusia sunt izgoniți și molestați, Eminescu reproduce protestul lui Victor Hugo, scriitor pe care-l aprecia în chip deosebit (*Timpul*, 1882, 13 Iunie).

În privința procedeelelor, dacă nu a convingerilor, Alecsandri di-

⁵³) *Timpul*, 1880, 27 Iunie.

⁵⁴) *Timpul*, 1879, 25 Mai, *Curierul de Iași*, 1877, 9 Ianuarie. Cf. și D. Murărașu, o. c., pp. 147—149.

⁵⁵) *Timpul*, 1879, 25 Mai, 17 Iulie, 12 Aug. și 1881, 17 Decembrie; *ibid.*, pp. 151—152.

⁵⁶) *Curierul de Iași*, 1876, 29 Sept.: „dezaprobăm purtarea injustificabilă a unora din cetățenii români, care cred a putea trata persoane cu totul inofensive, de rasă semitică, într'un mod în care Turcii obișnuiau a trata pe Bulgari“ (la I. Scurtu, o. c., p. 122).

feră puțin de urmașul său. El era antisemit „vesel și glumeț” spune Gh. Panu și mai mult disprețuia decât ura pe Evrei⁵⁷). În piesa *Lipitorile satelor* găsim păreri pe care și Eminescu le-a reluat în numeroase articole ale sale⁵⁸), unde întâlnim și această lapidară și crudă porocă. Dar ceea ce l-a interesat în special, din acest punct de vedere, pe autorul *Doinei*, în opera și activitatea înaintașului său, n'a fost atâta elementul hazliu, ce se întâlnește, adesea, în comediile bardului, cât mai cu seamă părerile pe care el le exprimă în Senat, în ziua de 10 Octomvrie 1879, în legătură cu discuția asupra revizuirii articolului 7 din Constituție. Cuvântarea lui Alecsandri e reprodușă în întregime, chiar în n-rele de la 12 și 13 Octomvrie ale *Timpului* din același an, adică tocmai în vremea în care Eminescu discuta aceeași problemă, în coloanele ziarului ce redacta. Câteva idei din acel discurs vor fi reluate și de el, și adesea se va întâlni cu poetul ce admira, în unele din convingerile expuse.

Alecsandri începe prin a arăta că e singurul membru al Senatului, care se opune revizuirii faimosului articol. Nu va vorbi cu ură. E recunoscător alianței Israelite și Congresului de la Berlin, care ne-au deschis ochii asupra unei mari primejdii. Oratorul înșiră greutățile prin care a trecut poporul românesc, și-i elogiază, în același timp, calitățile care l-au făcut să triumfe din toate încercările. Acum însă se ivește una nouă: „năvălirea Israelitilor”. Recunoaște că Evreii sunt un „popor activ, inteligent, neobosit întru indeplinirea misiunii sale” — însă, în aceeași vreme, fanatici religioși, „cei mai exclusiviști din toți locuitorii pământului” și totodată cei mai neasimilabili. Puterea lor se bazează pe „francmasoneria religioasă” și pe aur. Așezarea lor în țară a fost o primejdie, mai ales că Românul „e cam neprevăzător, ca toate popoarele de viță latină”. De câte ori au vre-o nemulțumire, Evreii se adresează străinătății, învinuindu-ne de persecuție religioasă. Alecsandri constată că totuși starea Evreilor români e prosperă. Conflictele care există sunt cazuri particulare. Dovadă că la noi Evreii au destule libertăți și că o duc bine e că fug din țări în care au drepturi și vin în România, unde numărul lor crește necontenit. Se reproduc cifre de statistici, în privința numărului Evreilor în diferite țări. Acum ni se cere să le acordăm drepturi, în schimbul neatârării Statului. Alecsandri răspunde: 1) Independența am câștigat-o cu jertfe. 2) Nu trebuie să ni se puie condiții. 3) Tratatul dela San-Stefano proclamase deja independența noastră. 4) Nu suntem obligați să ne supunem unui Congres, care nu ne-a admis și pe noi

⁵⁷) *Amintiri de la Junimea*, I, pp. 258—259.

⁵⁸) Cf. în cartea citată a lui D. Murărașu, cap. *Antisemitul*.

să discutăm. Arată că deși se spun în străinătate atâtea despre noi, totuși în țara noastră n'au fost persecuții în contra Evreilor, așa cum au fost aiurea. Astăzi acei care ne obligă a le da drepturi sunt, printre alte popoare, Franța — „o spun cu durere” — și Italia. Turcia a fost mai leală, nu ne-a pus condiții. Alecsandri ajunge de susține că, în astfel de împrejurări, Independența nu ne mai folosește⁵⁹). În perorația discursului său, poetul face un apel către marile puteri, ca să nu ne pue condiții. În caz contrar, vom refuza a ne supune. N'avem baionete (Eminescu va spune: „n'avem oști”), dar dreptul nostru e mai tare decât orice arme. Dacă am fi fost liberi să procedăm cum vrem, am fi făcut mai mult pentru Evrei decât acum⁶⁰). E de părere, ca și Eminescu, că trebuie să facem, în adevăr, o condiție mai corectă în țara noastră elementului evreesc, dar de bună voe, nu siliți și . . . altădată. Supunându-ne astăzi, am recunoaște — indirect — temeinicia acuzațiilor ce ni s'au adus, în această privință, și totodată ne-am umili, căci în acest caz ar însemna că independența ne-a fost acordată de Alianța Israelită.

Problema evreiască este, după Alecsandri, „o chestiune de viață sau de moarte pentru noi”⁶¹). Mai puțin pregătit prin cultură decât Eminescu, să o discute teoretic, poetul de la Mircești aduce și el sinceritate și dezinteresare în susținerile sale, în care s'a dovedit statornic, timp de o viață întreagă. Adesea a făcut apel la resursele sale artistice, pentru a ridiculiza oamenii și împrejurările și în acest procedeu se găsea parcă mai la largul său. Cu excepția poeziilor *La arme*, *Doina* și a încercării dramatice *Gogu tatei*, Eminescu a preferat să discute doctrinar, în ziarele ce redacta, problema pe care a căutat să o analizeze sub toate aspectele. Ea e numai o verigă dintr'un lanț de concepții naționaliste, în care de asemenea se va întâlni cu înaintașul său.

Evreii sunt atacați, întrucât sunt neasimilabili și deci străini. Xenofobia poetului e cunoscută („Cine a îndrăgit străinii”. . .). Ea se va întinde asupra tuturor acelor elemente, care nu se confundă cu organismul nostru etnic. Prin infiltrații dibace, străinii au ajuns în țara noastră de au luat și conducerea. „Pătura superpusă” devine astfel o adevărată teorie a constituirii unei clase de exploatare a poporului și de interese multiple, căreia Eminescu i-a consacrat nume-

⁵⁹) Eminescu spusese (*Timpul*, 1881, 6 August): „sau țara aceasta să fie în adevăr românească sau nici nu merită să fie”.

⁶⁰) Idee susținută și de Eminescu (D. Murărașu, o. c., p. 148).

⁶¹) V. Alecsandri, *Scrisori* (publicate de Il. Chendi și de E. Carcalechi). Buc., 1904, p. 113.

roase articole, în special la *Timpul*. Printre alte defecte ale acestei clase, străină ca origină, este, pe lângă absoluta indiferență față de tot ce e românesc, egoismul ei feroce, care a dat spectacole tragice, mai ales în timpul războiului pentru neatârănare, când ostașii noștri — neechipați și neimbrăcați cum trebuie — s'au reîntors în zdrențe, unii din ei cerșind. „Răbdarea soldatului român a fost poate mai de admirat decât curajul său”.

Alecsandri, în poezia *Eroii de la Plevna* („Ostașii noștri”), își exprimă întreaga-i revoltă în contra guvernanților, pentru starea în care se afla armata română⁶²): un tablou aproape tot atât de înfiorător, ca și cel din *Pohod na Sybir*. Tot ce e străin, așa dar, va fi atacat de cei doi scriitori, îndrăgostiți de tradiție și de neam.

Și străinul te tot paște
De nu te mai poți cunoaște
(*Doina*)

exclamă, cu amărăciune, Eminescu, iar Alecsandri, în *Deșteptarea României*, împrumutase aceleiași atitudini sufletești accentul său retoric:

Până când în țara noastră tot străinul să domnească ?

De asemenea va fi criticat tot ce e imitație neasimilată, netrebuincioasă sau exagerată a lucrurilor străine. Franțuzomania a fost ridiculizată și de francofilul Alecsandri (*Piatra din casă, Iorgu de la Sadagura, Chirița în provincie, Chirița în Iași*, etc.), iar de Eminescu, în atâtea articole și chiar poezii, în care însă acesta n'a atacat vreodată — așa cum susține, greșit și fără dovezi, D. Murărașu (o. c. p. 156) — „cultura franceză”⁶³).

De câte ori se atingea, prin vre-un procedeu oarecare, geniul limbii, Eminescu devenea un vajnic luptător, care protesta vehement, apărând patrimoniul cel mai prețios al neamului, împotriva oricărei încercări de a i se știrbi personalitatea. Poate de la Pumnul să-și fi însușit Eminescu ideea că limba e totul în păstrarea unei națiuni. Fapt e că poetul s'a ridicat statornic în contra tuturor încercărilor de a schimba în mod artificial firea geniului nostru. „Să apărăm limba de

⁶²) Articolul lui Eminescu e din *Timpul*, 25 Martie 1878 (o lună după compunerea poeziei lui Alecsandri — dată Februrie 1878). Citatul, ca și apropierea cu autorul *Ostașilor noștri*, se găsesc și la D. Murărașu, o. c., p. 94 și nota 33.

⁶³) Pentru chestia așa zisei „francofobii” a lui Eminescu, asupra căreia nu pot insista aici, îmi îngăduiesc să trimet pe cetitor la articolele mele din *Indreptar*, I, 1930 (Nrele 6, 7, 9), *Observatorul* (1932, Nrele 5—6) și *Secolul* (1932, Nrele 24, 25, 26 și 28).

stricători" spune el. Cum? Studiind operele marilor autori români. A atacat pe franțuziți, cum a criticat și pe latiniști. Erau, de altfel, la ordinea zilei pe atunci discuțiile în legătură cu chestiuni de limbă — și la ele participau nu numai specialiști, ci și scriitori de imaginație. Ca și Eminescu în atâtea articole, Alecsandri, în *Dicționarul grotesc* (1869) și în unele comedii, își arătase predilecția pentru asemenea preocupări, combătând foarte înverșunat pe reprezentanții răspânditului curent lingvistic. Iubirea pentru limba veche e, poate, la amândoi o formă a cultului lor față de trecutul neamului. Eminescu laudă gramatica lui Cipariu, „desigur o lucrare foarte serioasă”, dar critică aspru pe I. C. Massim, unul dintre autorii Dicționarului Academiei Române, „al cărui singur principiu a fost: de a nu lăsa neschimonosit nici un cuvânt românesc”⁶⁴). Numai pe pumniști i-a cruțat. Se revoltă în contra lui D. Petrino, care (într-o broșură citată) a combătut sistemul ortografic analogist și pe autorul lui, amintind și părerile lui Alecsandri în această privință. Alecsandri merită toate elogiile ca poet. „Abstragem însă, spune Eminescu, autoritatea ce i-o dă criticul în materie de lingvistică”⁶⁵). Mijloacele de care s'a servit Pumnul și realizările sale pot fi vulnerabile. Omul — ca și Gh. Șincai — a fost „nemuritor și mare”. „Nu râdeți, Domnilor, de *Lepturar*”. Exagerările ce conține sunt explicabile, firești și sunt, mai ales, produse ale condițiilor în care apăruse opera⁶⁶).

În felul acesta, cultivând lucrurile bune din trecut, respectând „limba veche și 'nțeleaptă”, sprijinind pătura adevărat românească a țărănimii, înlăturând elementele străine care pot dăuna organismului nației, vom ajunge să jucăm un rol viu între popoarele vecine și să însemnăm odată mai mult decât suntem astăzi. Alecsandri, cu rarul lui dar de profetizare, o spusese: „Va veni o zi în care vom asista la o colosală dărâmare de imperii și în acea zi, de vom fi pregătiți, vom revendica tot ce a fost și este încă al nostru”, iar Eminescu, în piesa *Mira*, pune pe hatmanul Arbore să facă o profeție asemănătoare, în care întrevede unirea Românilor⁶⁷).

Și în alte privințe, mai putem găsi legături de înclinații, de idei, între cei doi poeți. Se întâmplă, astfel, de mai multe ori, să avem prilejul de a constata aceleași simpatii literare, aceleași „cărți de căpătâi”, cu predilecție cultivate de ambii cântăreți.

⁶⁴) *Curierul de Iași*, 1877, 8 Iunie (Scurtu, o. c., p. 329).

⁶⁵) *Albina*, art. cit. (Scurtu, o. c., p. 69) Alecsandri ridiculizase pe „ciuniști” în *Concina*, *Rusaliele*, *Millo Director*.

⁶⁶) Cf. și D. Murărașu, o. c., cap. *Problema purității limbii naționale*.

⁶⁷) V. Alecsandri, *Scrisori*, Iunie 1878 și Em., Ms. 2254, f. 71 v. (Cf. D. Murărașu, o. c., pp. 67, 68 și G. Călinescu, *Opera lui Eminescu*, II, p. 301).

Admirația lui Alecsandri pentru Horațiu l-a dus la compunerea piesei sale în versuri, *Fântâna Blanduziei*, ce are ca erou pe poetul roman. Admirația lui Eminescu pentru aceeași figură nu e mai puțin intensă. Găsim, în manuscrisele sale, versuri copiate din opera horațiană, exerciții de traduceri în metru antic, imitații — în ceea ce privește fondul sau forma. În cutare vers propriu, întâlnim pomenit numele poetului latin; în altul — titlul unui poem de al lui. După mărturiile contemporanilor, Eminescu știa să reciteze ode întregi de ale autorului „Artei poetice”⁶⁸).

Mai putem nota și alte predilecții literare, comune lui Eminescu și lui Alecsandri: Lamartine, care și-a exercitat influența cuceritoarelor lui meditații asupra operelor ambilor scriitori români, Victor Hugo, față de care cei doi cântăreți păstrau un adevărat cult⁶⁹) și alții^{69b}).

Dar o asemănare și mai rodnică trebuie căutată în cultul lui Alecsandri și Eminescu pentru literatura populară. Ambii au găsit un refugiu binefăcător în acele produceri naive, primitive, însă pline de sinceritate și de viață. Alecsandri a „descoperit” poporul, în urma morții mamei sale, în călătoriile ce face, după 1840, în munții Neamțului. Eminescu pare a-l fi cunoscut încă din prima copilărie. În orice caz, nu se poate vorbi la el de o „revelație”, în acest sens, produsă sub impulsul unui eveniment exterior. Totul se cristalizează natural și ia înfățișări evolutive, pornite dintr’o înțelegere statornică. Poate e adevărat că autorul „Luceafărului” găsea literatura populară nu atât de frumoasă în sine dar, în schimb, îi exalta calități de altă natură⁷⁰). În ea, poetul descoperea sufletul curat al poporului, vedea pătura conservatoare a neamului în pura ei înfățișare; ea întreținea, îi activa caldă lui dragoste pentru țărănime. De aceea marele cântăreț a pornit de aici și mereu se întorcea acolo, căci totdeauna a păstrat con-

⁶⁸) D. Murărașu, *Eminescu și clasicismul greco-latin*, extras din *Făt-Frumos*, 1932, pp. 10—28, apoi G. Călinescu, *o. c.*, pp. 29—37 etc.

⁶⁹) Pentru influența celor doi poeți francezi, asupra lui Alecsandri, cf. Ch. Drouhet, *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*, Buc. 1924, iar pentru ecouri din Lamartine în opera celui care a scris *Luceafărul*, cf. studiul subsemnatului: *Eminescu și Lamartine*, în *Indreptar*, I, (1930). Nr. 11.

^{69b}) Și pentru Carmen Sylva — cine ar fi crezut? — Eminescu are, într’un timp, aceeași simpatie ca și Alecsandri, căci o cântă în poemul simbolic *Poveste* (Ms. 2262, ff. 53 sq), în care i se spune Poesis, vorbindu-se de venirea ei de la Rin, de unirea Românilor, către care tot opera lui Alecsandri deschidea drumul:

Și în cîntarea dulce a unui blind poet
Popolul, ochi 'n lacrimi, jură în ceasul sfînt
Că-o Românie una există pe pămînt.

(G. Călinescu, *o. c.*, III, pp. 33—35).

⁷⁰) G. Panu, *o. c.*, I, p. 235.

tactul cu izvoarele ce i-au alimentat consecvent inspirația. „Fondul popular și alecsandrinist este o caracteristică importantă a începuturilor lui Eminescu”⁷¹⁾; una din caracteristici, măcar formală, va fi însă și mai târziu.

Admirația literară presupune mai totdeauna dorința de a imita calitățile modelului, de a da inspirației proprii directive ca acele constatate la scriitorul urmărit cu entuziastă atenție. Este evident că, la începuturile sale, Eminescu voește să rivalizeze cu gloriosul său înaintaș⁷²⁾. De aceea, gândul său stăruitor e de a culege poezii populare și a le prezenta apoi publicului, într'o bogată colecție. Ba mai mult încă. Modelul său mai presărase, în întreaga-i operă poetică, parafrazări de teme populare, cărora le da expresii culte cizelate: ceea ce va face, cu surprinzătoare dexteritate, și tânărul învățacel, a cărui viață chinută nu i-a dat răgazul să cultive în mod amplu toate darurile de care era înzestrat. Colecția lui Alecsandri i-a ajutat să pătrundă încă de timpuriu în sufletul poporului, pe care a căutat să-l cunoască mai adânc și prin proprii culegeri⁷³⁾. De altfel întreaga ambianță a vremii era proprie unei astfel de formații. La Junimea, literatura populară este mereu în cinste, fie că paginile *Convorbirilor* erau consacrate studiilor teoretice asupra acestor produceri, fie că ele ofereau cititorilor texte culese direct din folklorul neamului. Unul din punctele doctrinei critice a lui Maiorescu este în directă legătură cu această cultivare permanentă și conștientă a produselor poporului. Și, după mentorul mișcării de la „Junimea”, atâția alți colaboratori desvoltă aceeași directivă, prin variate contribuții⁷⁴⁾. Eminescu se integrează, astfel — cel puțin din acest punct de vedere — în doctrina „Convorbirilor literare”, care nu au avut a-i da sugestii, ci numai i-au încurajat atitudini mai vechi și i le-au încadrat în alte preocupări unitare.

Manuscrisele poetului abundă de culegeri folklorice, în care găsim scânteeri, ritmuri și aspecte de literatură populară, pline de interes. S'a susținut cu drept cuvânt că dacă Eminescu și-ar fi realizat toate proiectele ce le găsim uneori doar schițate în manuscrisele sale; dacă ar fi reușit să-și intensifice activitatea în această privință, colecția de cântece populare ce-ar fi publicat „ar fi constituit o dată mai

⁷¹⁾ G. Bogdan-Duică, prefață la ediția citată de *Poezii* ale lui Eminescu, p. 11.

⁷²⁾ D. Murărașu, *Literatură populară* (de Eminescu), Scrisul românesc, Craiova, f. a. Studiu introductiv, p. 27. Citatele de compuneri populare ale lui Eminescu vor fi făcute după această ediție.

⁷³⁾ Ov. Sususianu, *Evoluția estetică a limbii române*, curs litografiat 1931—1932, p. 38.

⁷⁴⁾ D. Murărașu, o. c., p. 26.

importantă și decât apariția poeziilor populare ale lui Alecsandri⁷⁵⁾. Mergând de la început pe căile bătătorite de acesta, autorul *Doinei* are superioritatea asupra modelului său că oferă, în colecția sa, elemente populare mai variate, culese din plaiuri românești cât mai întinse⁷⁶⁾ și textele sale, dacă nu sunt totdeauna absolut fidele surselor ce le-au prilejit sau transcrise după metodele folklorice actuale, sunt însă mult mai credincioase modelelor rustice, mult mai apropiate de savoarea inspirației spontane a poporului decât similarele culegeri ale bardului. Eminescu vrea să-și cultive și inclinarea de teoretician al criteriilor de colectare și selecționare ale materialului popular, schițând pe câteva pagini de manuscris (2257, ff. 61 v. și 62, 62 v.) unele idei cu parfum hegelian, intitulate *Strângerea literaturii noastre populare*⁷⁷⁾.

Ca și Alecsandri, care — în colecția sa — trece produceri proprii, drept creații populare, Eminescu procedează uneori la fel. Astfel găsim, în culegerile sale, o schiță de cântec bătrânesc, având ca erou pe Ștefan cel Mare (Ms. 2260, f. 180), altă baladă despre Dragoș (Ms. 2256, f. 20, 2276, ff. 171—174)⁷⁸⁾ etc.

De asemenea, după cum Alecsandri a înglobat, în propria-i colecție, cântece din Anton Pann sau contribuții datorite lui Al. Russo, Eminescu s'a oprit și el la produceri literare predilectate, pe care le-a introdus în unele texte populare pe care le păstra. Astfel, în caetele sale, dăm, între altele, de versuri din *Spitalul amorului* al lui Anton Pann⁷⁹⁾. Și după cum Alecsandri, în poeziile sale culte, intercala unele versuri populare, Eminescu — în *Umbra lui Dabija*, introducea versuri din *Cântecele lui Ștefan Vodă*, ale autorului *Mărgăritărelelor*⁸⁰⁾.

Când crează proprii inspirații, după modelul celor populare, autorul lui *Călin* reușește să-și însușească atmosfera literaturii, care-i

⁷⁵⁾ *Ibid*, p. 119.

⁷⁶⁾ În special culege aceste produceri în călătoriile sale de-a-lungul țării, între 1866—1869, epocă în care se găsea sub puternica influență a lui Alecsandri (I.cca Morariu, *Folkloristul Eminescu*, „Junimea literară“, 1923, p. 53).

⁷⁷⁾ Un rezumat succint al lor, precum și un citat, la D. Murărașu, o. c., pp. 33—35.

⁷⁸⁾ *Ibid*, p. 87; pentru exemple în legătură cu Alecsandri, cf. și lucrarea cit. 32 *opere din literatura română*, p. 87.

⁷⁹⁾ D. Murărașu, o. c., pp. 48, 55.

⁸⁰⁾ *Ibid*, p. 98. De fapt, nu sunt chiar versuri de ale acelor cântece, ci mai degrabă avem a face cu o parafrazare a lor:

...Ștefan, Ștefan, Domnul Sfânt
Ce nici în ceruri seamăn n'are
Cum n'are seamăn pe pământ.

servește drept model. Această atmosferă e creată din reproducerea unui ritm adecvat (6 sau mai ales 8 silabe), din vocabular cu măsură dozat și, trebuie să mai spunem, din acele „nu știu cum și nu știu ce”, eterice și nedefinite elemente, care constituie farmecul armoniei acestor creații. La imaginile din compunerile populare s'a oprit mai puțin⁸¹⁾. Astfel înarmat, poetul cult își premeneste posibilitățile și resursele, deschizând orizonturi largi inspirațiilor sale. Dacă socotim că e greu să se precizeze care anume produceri ale lui Alecsandri vor fi dat lui Eminescu impulsul de a versifica basme, putem, în schimb, susține sigur că Alecsandri i-a fost modelul necontestat în această privință, atunci când s'a gândit să redea poveștile populare în forma unor muzicale poezii. În prelucrările lui, cum sunt: *Călin Nebunul*, *Fata din grădina de aur*, *Miron și frumoasa fără corp*, *Frumoasa lumii*, etc. găsim unele versuri admirabile. Și nu trebuie să uităm că Eminescu nu și-a cizelat suficient inspirațiile de care e vorba, nu le-a pus la punct și nu le-a îmbrăcat în haina de serbătoare, în care să se poată prezenta publicului cetitor. De ar fi avut răgazul să facă acest lucru, le-ar fi dat singur la tipar. Ele însă ne-au rămas în vechile lui caete. Și totuși, cetind transpunerea în vers popular *Mușatin și codrul* de ex.⁸²⁾, putem ușor constata că partea finală e atât de plină de frăgezime, versurile sunt de o atât de largă rezonanță evocativă, încât ea poate rivaliza — deși așa de puțin cunoscută — cu unele din cele mai celebre inspirații de acest gen, ale lui Alecsandri.

De altfel opera autorului *Mărioarei Florioara* e de aproape urmărită în unele pasagii ale acestui poem. Găsim astfel, între altele, versurile:

Eu m'aș duce, tot m'aș duce
Dor să nu mă mai apuce
Și m'aș duce 'n cale lungă
Dor să nu mă mai ajungă.

din care cele două dintâi rânduri le găsim aidoma în *Cântece de lume* („Mărgăritărele”) ale lui Alecsandri.

Alte versuri:

Și din brazii cât de mici
Vei vedea eșind voinici.

amintesc pe acestelalte două, din *Ștefan Vodă și Codrul* („Varia”)

Pe loc brazii mari și mici
Se schimbă în voinici.

⁸¹⁾ Ov. Densușianu, o. c., p. 107.

⁸²⁾ Ed. cit., pp 401—403, de la versul 251.

iar :

Peste ape, peste punți,
Peste codri de pe munți,

ne evoacă alte expresii versificate din *Maghiara* („Doine”) de Alecsandri:

Peste codri, peste munți,
Peste ape fără punți ⁸³⁾

Mai găsim, în același poem, și reluări de ziceri tipice „alecsandrine”, ca de ex.:

Și voios ți-ași cuvânta :
Să trăiești, Măria Ta.

și mai departe:

Și din gură-i cuvânta :
Să trăești, Măria Ta. ⁸⁴⁾

Dacă ne gândim apoi la poezii de ale cântărețului din Mircești, ca: *Ursiții*, *Strigoitul*, *Ceasul rău*, *Sburătorul*, etc., vedem că ele conțin elemente ce l-au interesat și pe Eminescu ⁸⁵⁾. Chiar în *Luceafărul*, poem care — cu tot fondul filosofic — nu e străin de o precisă influență populară ⁸⁶⁾, se reia tema sburătorului de care se îndrăgostește o pă-mânteancă. Aiurea (*Basmul lui Arghir*, de ex. p. 405) întâlnim expresii populare, care însă sunt și tipice ale poeziei lui Alecsandri: „Iată, mări, iată”. . . (ca în *Mihu Copilul*). Tot acolo, o apropiere și mai pregnantă:

Și mi se 'nălța
Mândră mănăstire,
Loc de pomenire,
Mănăstire 'naltă
Cum n'a mai fost altă.

versuri transcrise din *Legenda Mănăstirii Curtea de Argeș* ⁸⁷⁾.

⁸³⁾ Apropiere făcută și de D. Murărașu, o. c., p. 93.

⁸⁴⁾ La Alecsandri (*Visul lui Petru Rareș*, „Mărgăritărele”):

Svon de glasuri cuvânta :
Să trăești, Măria Ta.

și :

Ca să-ți zicem ție-așa
Să trăești, Măria Ta.

Versul din urmă îl mai găsim și în *Ștefan Vodă și Codrul*, etc.

⁸⁵⁾ D. Murărașu, o. c., p. 95.

⁸⁶⁾ Cf., între alții, și Artur Gorovei, *Elementul popular în literatura cultă* Buc. 1935.

⁸⁷⁾ Cf. și D. Murărașu, o. c., p. 89.

Poeziile *Inchinare-ași* (p. 315) parafrazează rânduri din *Toma Alimoș*:

Inchinare-ași și n'am cui
Inchinare-ași dorului,
Dar mi-e dorul meu pustiu

La Alecsandri:

Inchinare-ași și n'am cui
Inchinare-ași murgului,
Dar mi-e murgul cam nebun.⁸⁸⁾

Inșiră-te mărgărite, poemul de inaripată inspirație, emoționant și plin de frăgezime, pare a fi reținut, mai mult decât altele, admirația lui Eminescu, atunci când încerca și el echivalente transpuneri. În *Basmul lui Arghir*, mai sus pomenit, găsim versurile următoare, cu privire la erou:

Dar din ei tustrei,
Cine-mi era, cine,
Cu ochi de lumine?

Iar în basmul lui Alecsandri se spune, când e vorba de eroina mireasă:

Dar din toți nuntașii, cine
Răspânda mai vii lumine?

În *Povestea Dochiei și ursitorile* (p. 384) acestea din urmă prezic astfel soarta noului născut:

Una-i zice: Drag băiat
Să fii mare împărat...
Alta zice: să fii tare,
Fără de asemănare, etc.

E tonalitatea din următoarele versuri ale basmului *Inșiră-te mărgărite*, când „trei copile de împărat” își povestesc visurile:

Una zice: am visat
De-un fecior de împărat...
Alta zice: Sorioare, etc...

⁸⁸⁾ *Ibid*, p. 89. Tot acolo se mai stabilesc unele asemănări între *Unde fugi*, poezie populară de Eminescu (pp. 316—317) și *Puișorul* de Alecsandri (*Poezii populare ale Românilor*, Bibl. p. toți, p. 208), iar la p. 82, se notează unele apropieri de vocabular: în *Călin nebunul* (p. 322) „lucioli”, ca și în *Concertul în luncă* și „codreana noapte”, ca și „codreana armonie”, din *Răzbunarea lui Statu-Palmă*. Ca nume proprii: personajul popular *Pepelea*, pe care-l întâlnim atât în această din urmă citată poezie, cât și în basmul dramatizat: *Sânziana și Pepelea*, este pomenit și de Eminescu în *Mitologicele*, *Epigonii* și *Călin*.

Ca și în poemul lui Alecsandri, în *Povestea Dochiei și ursitorile se intercalează*, în cursul povestirii, cântece de leagăn (pp. 383, 385):

Dormi la umbră, dormi în pace,
Că mama ție ți-a face
Sub cel tei bătut de vânt
Pătișorul la pământ, etc.

sau:

Și ea zice 'n cetișor:
Nani, pușor,
Cerul, când o să te scoli,
Ți-o trimite soli, etc.

(Ritmul și măsura sunt aceleași ca în cântecul de leagăn al lui Alecsandri).

De asemenea, Eminescu mai introduce un cântec de leagăn și în poezia *Ursitoarele* (p. 389)^{88b}).

În rezumat, vedem că Eminescu, adânc îndrăgît de literatura populară națională, care-i îngăduia să-și întărească și să-și verifice

^{88b}) *Ibid*, p. 91. Pentru alte asemănări — de ordin mai mărunț — între versuri din colecția populară a lui Eminescu și corespunzătoarele lor din cea a lui Alecsandri — a se vedea și a doua parte a articolului *Izvoarele motivelor și procedeele din poeziile lui Eminescu*, de Radu Manoliu. („Preocupări literare“, I, 5, Mai 1936, p. 284). Primind acest număr de revistă, tocmai când făceam corectura paginilor de față, n'am mai avut cum intercala în ele și unele contribuții ce s'ar mai putea, pe alocuri, găsi acolo. Totuși, scopul studiului nostru nefiind, în primul rând, de a redacta un inventar complet al asemănărilor dintre operele ce analizăm, ci de a prezenta o selecție de elemente pregnante, din acele produceri, ne dispensăm — cu regret — de a nota, în restul lucrării noastre, toate acele minuțioase apropieri, cu atât mai mult că autorul, cu o scrupulozitate atât de rară astăzi, face — în ceea ce ne privește, cel puțin — o largă trecere în revistă a contribuției noastre mai vechi, cu privire în special la influența operei personale a lui Alecsandri. Nr. 4, din Aprilie 1936, al aceleiași reviste, în care a apărut Partea I. din articolul lui R. M. primindu-l tocmai când trimeteam la tipar lucrarea de față, am mai avut posibilitatea să utilizăm, așa cum se va vedea mai departe, unele elemente ce conținea, însă numai în capitolul ce am consacrat influenței operei culte a lui Alecsandri asupra lui Eminescu.

Am ținut să spunem aceasta aici, căci îl vedem pe autor foarte grijuliu în a-și stabili chiar cu procedee ce pot deconcerta — dreptul său de proprietate asupra unor afirmații ce face. Două exemple, din mai multe: „Această asemănare a fost semnalată de cel ce semnează aceste rânduri, într'o scrisoare adresată lui G. Bogdan-Duică și, mai în urmă, de V. Cordoș“. Sau: „Versul *Și n'o să pot de somnul pământului s'adorm...* este ecoul... versului *Je ne peut (sic) m'endormir du sommeil de la terre* (care, de altfel, sună: *Laissez-moi m'endormir*, etc. Nota coment.) din „Moïse“ de Vigny, după comunicarea scrisă (e vorba, deci, tot de o scrisoare particulară, N. com.) făcută de către semnatarul de față, lui G. B.-Duică și după semnalarea publică și ulterioară a lui I. M. R.“ (Fără alte comentarii).

larga lui iubire pentru clasa țărănească, și-a format și dezvoltat dexteritatea utilizării temelor din această literatură, sub auspiciile activității lui Alecsandri. Urmărind de aproape această activitate, el a avut a culege prețioase sugestii și directive din ea. Deși Gh. Panu, iubitor adesea de paradoxe și căutător de aprecieri deosebite de ale majorității, contesta lui Eminescu atât cunoașterea vieții de la țară, cât și a graiului poporan, putem susține astăzi, bazați și pe mărturiile mai autorizate⁸⁹⁾, că Eminescu — ceea ce e de o însemnătate fundamentală în asemenea cazuri — „și-a însușit atmosfera literaturii noastre populare” și a avut o „stăpânire superioară altora în apropierea motivelor culte de cele populare”. Că se pot face unele rezerve și în privința lui, e necontestat. De sigur că utilizarea temelor folklorice în literatură ar putea da cândva o contribuție și mai strălucită. Când și-a notat produceri populare, Eminescu a „întocmit” și el pe alocuri, nemulțumit de asperitățile rustice ale unor cântece. Totuși avea conștiința unui adevărat folklorist modern, când recomanda redarea cât mai exactă a textului cules. Alecsandri i-a sugerat, alături de simpatice avânturi, în această privință, și unele procedee, astăzi desuete.

I. M. RAȘCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

⁸⁹⁾ Ov. Densusianu, o. c., 1931—1932, pp. 107, 108.

INMORMĂNTAREA LUI URCAN BĂTRÂNUL

I

Intr'o marți spre seară, Urcan Bătrânul se întoarse acasă mai de grabă ca alte dăți. Ca totdeauna, nimeni nu știa de unde vine: din Turda, din Ludoș ori de mai departe. De multe ori se cobora de pe dealurile Câmpiei până în șesurile din Valea Mureșului ori chiar mai departe, în jos, spre Târnave. Cu cât era mai departe de satul lui, cu atât oamenii erau mai temători de Dumnezeu, adecă mai darnici.

Il cunoșteau pe semne mai puțin. De altfel și depărtările își aveau capcanele și ochiurile lor; omul nebăgător de seamă poate ori când cădea în ele. Chiar el a pățit-o de câteva ori. Odată, într'un sat depărtat din părțile Bistriței, nimerind la casa unui creștin — așa zdrențos cum umbla el prin lume, cu opinci ferfenițite, căciula spartă de-i ieșea părul prin găuri, cioarecii și haina numai petece, cu străițile de cerșetor în spate, obosit și colbăit de drum — omul la care nimerise, recunoscându-l, căci l-a mai fost văzut la un târg vânzând boi, îi zisese:

— Ce-i, bade Urcane? Umbli a cere. Dumniata, om bogat. Pe semne s'a întors lumea pe dos: săracii stau acasă și bogații bat drumurile cu străițile în spate.

Ba unul de prin părțile Reghinului, prieten din cătănie cu Simion, feciorul lui, nu l-a lăsat, ca pe cerșetori, să stea afară până au cinat, ci l-a poftit la masă, l-a omenit împărătește, lăsându-l să spună că l-au prăpădit apele și i-a ars casa; l-a culcat în pat cu țol nou și perină pe picioare ca pe un ginere, iar a doua zi, i-a dat o cupă de grâu și un ou de găină, zicându-i:

— Astea, bade Urcane, să le duci lui Simion să-și prăsască și el grâu; oul să-l pună subț cloșcă ca să prindă coadă de pasăre în ogradă.

Apoi când va ajunge la bine să nu mai îngăduie pe tatăl său să umble a cere prin lume. Mai mare rușinea...

Noroc că întâmplările astea erau, ca marțile norocoase, rari. Bă-

trânul nici nu le lua în seamă; știa el că orice meșteșug își are supărarea lui. Lucrul de căpetenie e să știi s'o înconjuri și din toată întâmplarea să trași o învățătură pe care s'o poți folosi la strămoare.

Când într'un sat cineva îl privea mai altfel decât ceilalți, încrângându-și fruntea și lăsând pleoapele pe ochi de ai fi crezut că nici nu vede, Urcan își vâră gâtul în guler, făcându-se mic; se uita pe furiș încotro ar pute-o apuca mai repede. În satul acela nu mai intra la altă casă. Cotind pe un pârleaz, ieșea în câmp hărțuit de trei-patru câini și înconjurând plugurile și lucrătorii, trecea hotarul în alt sat.

— Oameni răi, își zicea după ce scăpa de primejdie. E plin pământul de ei; mânce-i ciurma!

Sudalmă mai grea n'avea; din fire era om bun și nu dorea rău nimănui.

Astfel umbla zile și săptămâni din sat în sat, dela casă la casă. Dormea unde îl apuca noaptea: în pădure pe frunze uscate, legănat de vuietul crengilor bătute de vânt, de cântecul paserilor, în nopțile liniștite; dormea în câmpul întins, cu capul pe un răzor, sub largă boltă instelată, în casă de om credincios și sărac, jos lângă vatră pe un braț de paie.

De primit, primea de toate: ouă, făină de grâu și de porumb, bani. Când i se umpleau străițile, se abătea pe la un Ovreiu și vindea *marfa* după învoială. Bătrânul, ca să-i dea Dumnezeu noroc și de aci înainte, lăsa să picure dela el ceva mai mult. Ovreiul îl cinstea pe deasupra cu câteva pahare de rachiu. La plecare Bătrânul își lua străițile puse după ușă, bâta lungă și pipăindu-și banii ascunși în cusăturile hainei, zicea, răsând vesel:

— Rămâi cu bine, jupâne.

— Să ai noroc, bade Urcane. Când mai treci pe aici să nu ne înconjori.

— Nda . . . daa . . .

Ovreiul, văzându-l cum își târește opincile prin praful din fața dughenii, își freca mâinile albe, moi, cu degete scurte și pline ca perinuțele; apoi înăbușindu-și un val înecăcios de bucurie, trimetea o bezeă balabustei cu perucă, slabă și chioară, cocoțată la o masă, după ușă.

După umblet de săptămâni, Urcan se întorcea acasă, tot pe jos, așa cum plecase. În carul de foc, cum îi zicea el trenului, n'a pus piciorul în viață; când îl întâlnea pe neașteptate la cotitura unui deal, își făcea cruce, scuipând ca de dracu. Trenul îi plătea cu aceeași măsură: pe unde se oprea lăsa puzderie de jandarmi ori alte *dihanii* cu haine domnești, care, oricând, îl puteau întreba: cine ești și unde te

duci? Nu-i plăceau nici drumurile mari de țară. Pe drumeagurile singurate de câmp se simțea în largul lui; totdeauna întâlnea câte un creștin de omenie, care-l lua în căruță și pentru un „mulțam, Dumnezeu să-ți țină vitele“, îl trecea dintr'un hotar într'altul.

Se întorcea acasă cu desagi plini: o cămașă mândră luată de pe un gard, o jucărie strălucitoare din preajma unui copil de domn, o năframă, o cutie de tinichea. . . După ce intra în odaie, Urcăneasa încuia ușa pe dinăuntru, puneă câte o perină în cele două ferești: „să nu se mai uite coada asta de oaie“, adică noru-sa Ludovica; luând desagi de fund, îi golea pe masă.

— Ce de lucruri ai adus, se mira bătrâna, bătând din palme.

Urcan se așeza pe butucul din fața vetrei și nu răspundea la nici una din întrebările ei. Iși desfăcea curelele opincilor, gemând ușor; vorbea cu nojițele uscate și strâmtate, cu mâța mare, albă, care sărind de pe vatră, plină de cenușă, se freca de el vârându-i coada în gură. Bătrâna cântărea în mână fiecare lucru, apropiindu-l și depărtându-l de ochi, ca să-l vadă mai bine.

— Năframa asta cu flori o s'o dăm Mărioarei, nepoatei din Țicud; ciupașul i s'ar potrivi Ludovichii, e pentru muieri mai în vârstă. Dar nu i-l dăm. Motorășul ăsta o să-l dăm lui Aurel, nepoțelului. Bine i-a părea. Uite cum stau domni în el, mânce-i stropșeala. Crezi că-s vii. Multe bunătăți mai au alții. Ei, . . . ei . . . ăștia n'ar mai vrea să moară niciodată.

Lua apoi la rând haina lui Urcan, haină zdrențoasă, sfâșiată și petecită în zeci de locuri așa ca să arate omul mai sărac și descosea cu vârful cuțitului un petec, dintr'un loc pe care îl știa ea.

— Cât ai strâns?

Urcan tăcea. Bătrâna număra banii cu grije — îi cunoștea după formă și după mărime — apoi învâluindu-i într'o cârpă, îi puneă la adăpost în groapa săpată în fața casei, sub piciorul patului. Lucrurile cealalte le ascundea în paiele din pat, după icoane, pe fundul lăzii.

După ce da Bătrânului de mâncare, îl lăsa să doarmă; ea, luându-și furca de tors ieșea afară și se așeza iar la tors, în colțul casei, alături de noru-sa.

Ludovica nu era tocmai atât de înaltă pe cât părea; poate arăta mai mult din pricina faptului că se ținea dreaptă, cu capul în sus; subt fruntea-i îngustă, pe care atârna o șuviță de păr brumat, sclipeau ochii vii, scăpărători ca de pisică sălbatecă. Avea fălci puternice, gura mare cu buzele veșnic umede, buze lipicioase de animal sugător. Cum era îmbrăcată în negru cu năframa trasă tare înainte, aducea cu un vultur pleșuv, bătrân, cu penele spălăcite, zmulse pe ici, pe colo. Vă-

zându-și soacra pe care n'o putea suferi, — dar nu se arăta, — Ludovica învățea fusul de sfârșia cumplit și scuipa câte o gură de călți.

— Cine a zbiciulat cânepa asta, pare că n'a mai zbiciulat altă cânepă în vieța ei. Ptiu . . . Seca-i-ar picioarele.

— Draga mea, se tânguia la rîndul ei bătrâna, iar mi-a dat gata o pereche de opinci. Nu știu ce să mă mai fac cu el. Acum pe ce să-și cumpere altele? N'avem nici un ban la casă și nici de unde lua împrumut; dacă nu cumva ni-ți da voi o sută-două de lei. Opinci nouă prăpădite; hainele rupte, bumbii pierduți. Numai pagubă și sărăcie.

— Lasă, mamă, nu te mai căina. O fi adunat dumnealui de o cămașă pe unde a umblat. Și așa spune lumea că Urcan a câștigat moșia cu străițile.

— Dă-i în freanț să-i mănșe pe ai care spun așa. Nu-i crede, dragă mea. . .

În marția aceea bătrâna nu-l aștepta pe Urcan. Plecase de acasă de abia de o săptămână. Trebuia să meargă pe la Valea Florilor, pe la Cojocna și prin părțile Clujului și apoi peste trei săptămâni să se întoarcă pe drumul Feleacului la Turda, de unde avea să-l aducă acasă Simion cu căruța.

— De ce o fi venind așa degrabă, se întrebă femeea. Hm! Căscă lung, cu zgomot. Socotind că așa cum vine el încet, șoltăc-șoltăc, mai este vreme până ajunge acasă, își adună întâi încet firul pe fus. Bătrânul era încă în deal, departe.

De câțiva ani Urcănesii nu-i mai bătea inima când îl vedea întorcându-se, după o lipsă de săptămâni.

Mai căscă odată apoi implântă fusul în furcă.

— Oare el e, ori numai seamănă? Duse mâna streășină la ochi și se uită stăruitor în zarea drumului. Pe alții nu i-ar fi cunoscut dela o zvrălită, căci îmbătrânind nu mai vedea departe ca în tinerețe, dar pe Urcan îl recunoștea de cum se ivea în deal.

— El e dară. Cine să fie, vorbi ea singură. Ce-i de vine atât de repede?

Se desprinse cu greu de pe scaun, căci de șederea îndelungată o dureau oasele. Șchiopătând intră în casă. În ziua aceea nu făcuse nimic de mâncare; nu-și aștepta omul și pentru ea, o gură de muiere, nu făcea cine știe ce mâncăruri, rar ceva fiertură cu mămăligă; de cele mai multe ori se mulțumea cu o bucată de pâine dumaticată în lapte. Acum, luând smântâna de pe o oală cu lapte acru, ca să aibă ce-i da omului de mâncare, ochiul sfîng începu iar să i se bată. De câteva zile se bătea mereu. O să i se întâmple ce? După asta nu se poate lua: înseamnă și bani și nenorocire.

Aastă noapte a visat. . . Ce a visat? Aa . . . da . . . A visat că umbla prin tină până în genunchi și își pierduse năframa. Noroiul înseamnă boală și pierderea năfrămii ori pălăriei, moarte. Tot așa e când visezi că îți cade un dinte. . . Dar ce temeiu mai poți pune și pe visuri? Când trupul omului doarme sufletul se desparte de el și umblă prin lume. Vede și aude multe; unele se potrivesc, e drept. Sunt și visuri dela Dumnezeu, de astea trebuie să ții seamă . . . ei . . . ei . . . Gândul sări în urmă cu ani mulți, ca un ceasornic stricat, care ținând scurt sare trei ceasuri deodată. . . Era măritată de câțiva ani. Simion era mic, încerca să umble.

Urcan era plecat în lume, tot pe drumurile de pe care se întorcea acum, prin părțile Clujului. Cum era nevestă tânără, își isprăvia lucrul de cu ziuă și se retrăgea în casă, încuind ușile și culcându-se de vreme. Intr'o noapte . . . și bătrâna Urcăneasa cea de șaptezeci și unu de ani dispăre, în locul ei se ivește o nevestă rumenă, cu basma roșie și sânul bogat de nu-l cuprindea cămașa. Nevasta e singură în odaie, numai copilul îi doarme în leagăn. Femeia s'a desbrăcat să se culce. E în mijlocul odăii, sub lampa atârnată de grindă, sus. Își desface cămașa la gât, o cămașă albă inflorită cu negru pe alb, a mâncat-o azi ceva și vrea să se uite la guler. Vreun purece, de nu se va fi suit cumva vreun cârcel de iarbă. Dar nu e nimic. Prin gura cămeșii își aruncă ochii în jos spre sânii plini și mai în jos spre coapsele tari ca de fată mare. Deodată tresare, strângând speriată cămașa la gât. Cineva bate la fereastră:

— Tu Anică, deschide!

Recunoaște fața lui Urcan, lipită de geam. Dar glasul îi e schimbat, parcă ar fi al altuia. Speriată încă, deschide ușa și bărbatul tânăr, sprinten, intră hoțeste. E palid, plin de noroiu și zgâriat pe față. . . A adus atunci o jumătate de moșie. . .

Ceasul cel stricat ținăne, mutându-și iar arătătoarele la anul șaptezeci și unu. Urcănesii, bătrânei, cum e singură în odaia întunecoasă, i se pare că aude la fereastră glasul de altă dată:

— Tu Anică, deschide. . .

— Ei, hei, suspină femeia din adâncul pieptului. Adorm cu oala în poală. Bătrânețe, . . . bătrânețe. Abia acum își dă seama că visează trează, cu oala de lapte acru în poală, cu blidul de smântână alături.

Ieși afară. Omul trebuia să fie la poartă, de cumva nu va fi intrat în curte și ea stă în casă și nici nu iese să-i iee desagiile din spate.

El însă nu sosise, era tot departe de casă, la câțiva pași mai în-

coace de locul unde-l zărise întâi. Ședea pe țelina din marginea șanțului, fără nici o grije, se părea.

Pe bătrână o apucă ciuda.

— Da ce trăznet, își zise ea, amu l-a apucat hodina?

În tinerețe, când știa că trebuie să se întoarcă acasă Urcan, n'avea un pic de astâmpăr, se uita în calea lui până i se strâmba gâtul. Cu vremea s'a potolit, ieșea înaintea omului la poartă, îi lua desagiile. Poate că puțin tot îi bătea ei inima. . . Acum duse iar mâna la ochi și mînioasă, văzându-l cât de liniștit șade pe șanț, îi făcu semn cu mâna:

— Vină odată!

Omul se ridică anevoe de parcă ar fi ridicat o greutate imensă și porni încet spre casă. Femeea îi ieși înainte, zicându-i:

— Dar tu? De ce te oprești la marginea drumurilor de cred oamenii că ești de aceia care umblă cu ferești de vândut!

Urcan nu răspunse. Se opri, Proptindu-se în bătă cu amândouă mâinile, tremura din tot trupul gata să cadă.

— Ce-i cu tine?

— Când omul duse mâna la frunte s'o șteargă de sudoare, începu să se clatine și bătă lungă în care se sprijinea.

— Îs beteag, zise el atât de încet că femeea mai mult ghici înțelesul decât îi auzi sunetul.

Ii luă desagiile din spate, apoi sprijinindu-l de braț, îl ajută să urce piepțișul din fața porții. După ce intrară în odaie nu închise ușa pe dinăuntru, nici nu puse perină în fereastră; asvârli doar desagiile sub pat. Își îmbie omul cu mâncare, dar acestuia nu-i trebuî nici lapte acru, rece, pe care l-ar fi mâncat pe călduri de astea și în ziua de Paști. După ce îl desculță și îi dete cămașă curată, îl ajută să se urce în pat. Bătrânul, de când sosise, parcă era și mai bolnav, era aprins la față, ardea ca focul și nu mai putea de frig. Urcăneasa îl acoperi cu bunda, îi puse perină pe picioare. Toate astea le făcu hotărîtă, repede, ca și cum ar fi fost încredințată că atîta îi mai trebuie omului spre a se face deplin sănătos.

— Amu dormi. Să asuzi una bună și îți trece beteșugul. Îl știu eu. Ai beut undeva apă rece, ostenit.

Bătrânul însă nu era tocmai așa de sigur că se va face bine. Zise gemând:

— A . . . am cre . . . crezut că n'oi mai ajunge niciodată acasă.

* * *

Seara, când se întoarse dela lucrul câmpului, veni în căsuța bătrânilor Simion, feciorul lor, om trecut bine de patruzeci de ani. Din

cauza secetei gurguiurile opincilor de piele de porc se incovoiaseră în sus, întărindu-se ca fierul; era în izmene — așa cum se umblă vara pe Câmpie — legate pe sub genunchi cu iarbă răsucită, mâna stângă îi era înfășurată în obiele să nu-i taie spicele cămașa.

Era om de statură mijlocie; cu tot negrul presărat de soarele de vară pe chipu-i brăzdat de cute adânci, ochii albaștri, sclipitori arătau că odată fusese un steag de fecior.

De câțiva ani încoace îmbătrânea văzând cu ochii. O astmă îndrăcită îl chinuia amarnic când se schimba vremea.

Intră fără să zică bună seara.

Bătrânii locuiau în casa veche, care stătuse o grămadă de ani nelocuită; o căsălie de bârne, acoperită cu stuf, aplecată într'o parte și intrată în pământ. Cuptorul bătrânesc de cahale umplea a patra parte din încăpere; odaia, — singura de altfel — era joasă, cu grinzile înnegrite, ramele celor două ferestre erau mici, de abia ar fi încăput prin deschizătura lor un cap de om voinic; după ușă era un pat înalt, plin de perini și țoale. Bătrânul se culcase toată viața jos pe bundă, cu un sac ori altă haină la cap și numai în zile mari o perină. În fruntea odăii se afla o masă veche, alungată din casa lui Simion; avea un picior mai scurt: sub el era așezată o cărămidă. Între cuptorul de cahale și capătul patului se aflau totdeauna coceni, lemne, buruieni, bălegi uscate și alte lucruri cu care țăranii de pe Câmpie, lipsiți de lemne, fac foc. Păreții erau strâmbi, coșiți, pe sub pojghița desprinsă a varului se simțeau coastele puternice ale bărnelor. În fruntea odăii, atârnată de perete, era o icoană mare, cu doi sfinți enormi — stau să iee rama în cap — ținând în mâni o biserică mică. Aveau capetele rotunde, guri mari de mâncăi și brațe ca niște crengi uriașe. Pe picioare le era scris rău, țărănește, de parcă ar fi fost scris cu degetul muiat în cerneală: „Sfții Petru și Pavel”.

Intrând, Simion se aplecă de teamă să nu se lovească cu capul de pragul de deasupra; înăuntru fața casei era mai joasă ca bătătura.

— Ce-i cu d-ta, tată?

— Da ce să fie? Nu vrea să mănce nimic, răspunse bătrâna supărată.

De când nu o mai îngăduia noru-sa Ludovica să-și facă mâncarea în bucătăria de vară, gătea tot aici în casă, iarna, vara. Acum însă nu făcuse foc atât pentru mâncare cât pentru bătrân care se plângea mereu de frig. Ingrămădisese pe el tot ce avea mai călduros în casă: perini, țoale, bunda. Dar cu toate că curgea apa vale de pe el, bătrânul se plângea mereu că-i e frig când la un picior, când la spate.

Bătrâna ședea în fața focului, pe butucul care ținea loc de scaun.

Focul ardea încet, mornit. În odaie era întunerec. Câte o limbă de flacără albă tresărea pâlپând, lîngea cu raza-i palidă obrazul zbârcit al bătrânei, apoi se stîngea, înecînd totul în umbră. Femeea tăcea; mîna ei muta în neștire vătْraiuł dintr'un loc într'altul, în vreme ce privirea dusă sfredelea întunerecul.

— Ce te doare? întrebă Simion.

— Pe dinăuntru. Pe sub coaste. Ard . . . ard tot, răspunse Urcan, trudindu-se să se desfacă din movila de haine și să se ridice. Ajutându-l, Simion îi potrive perina la spate; dar abia stete astfel câteva clipe, că se culcă iar, gemând mai tare:

— Mă . . . mă dor și unghiile dela picioare.

— Hm! Asta nu-i bine. Ar trebui să mînci să te întărești.

— Dar eu ce-i tot zic? Crezi că vrea să mă asculte? Bătrîna învîrtea neconțenit vătْraiuł și nu se uita spre bolnav.

— Nu-i deocheat?

— Nu-i. I-am stins cărbuni.

— Ar fi bine să-l freci cu spirt pe spate, pe piept și peste tot locul.

— Noi n'avem și nu mă pot duce acum pînă în sat să-i aduc. Nu văd noaptea. Du-te tu ori trimite pe Valer, dragul mamii.

Afară noaptea se îngroșase. Din bucătaria de vară curgea în bă-tătura o apăraie de lumină sîngerie. În zarea ei, pe talpa tărnațului, ședea Valer, feciorul mai mare al lui Simion și Ana, nevasta lui. Ana, de cînd bătrînul destabilase locul de pe ea și de pe Valer, întabulându-l iar pe Simion, nu-l avea la inimă; între ai casei mai scoțtea cîte un „moșule“, spus cu jumătate de gură, dar între străini moșul era „Urcan străițerul“, „cerșetorul“; cum auzi de mersul în sat se desprinsese de pe tărnaț și își făcu de lucru prin curte, vorbind singură:

— Îi vremea să crape. A făcut multe.

— Du-te măi Valer, dragul tatii, stărui Simion. Ți-a fi și po-mană. Ia glaja ceea lată de pe poliță. Treci peste deal de-a-dreptul și pînă fierbe mămăliga, te întorci.

Valer, un haiduc de om cu mustața neagră, răsucită unĝurește, cu spatele căt ușa, se ridică și el din locu-i de pe tărnaț și merse cîteva pași cu mîna în șale, vătْtîndu-se:

— Dumneata nu vezi că mă dor șalele de abia mă pot ține pe picioare. Vai . . . au . . . cum mă dor.

— Unde să mai meargă amu noaptea, zise Ana, din mijlocul curții. Las' că știu că n'a muri pînă mîine dimineață. Am mai fost și noi beteși și n'am sculat satul în cap de noapte.

Simion fu chemat de Ludovica să-i ajute la treabă și își uită și el de bătrâni.

Întunerecul serii de vară învăluisese cerul și pământul într'o apă adâncă, albăstrie, la suprafața căreia, colo sus de tot, scânteiau stelele. Pe dealul Tăurenilor se vedea bobotaia focurilor dela târlă. În zarea ei apăreau umbre de ciobani; unul cânta din fluer. Peste câmpul acoperit de noapte, picăturile cântecului cădeau limpezi, neregulat, ca atunci când se învață cineva să cânte. Din spre sat, pe fundul apei de întunec venia un car încărcat; se auzeau scârțaituri, îndemnuri la vite. Apoi carul apucă la loc oblu, vitele se ușurară și omul începu să cânte și el. Sub bolta cerului cântecul lui părea rostogolirea unui ban de argint pe fundul unei căldări de aramă.

În curtea Urcăneștilor, prin întunec, Ana umbla de ici, colo, pipăind și căutând prin locurile pe unde știa ea că se culcă găinile, pe duzi, pe streășina casei, ori chiar pe pălantul din spre drum de unde ușor pot fi prinse de cineva, de vulpe chiar. Simion isprăvi cu vitele. Aflând în curte o furcă răsturnată în coarnele căreia ușor se putea împunge cineva, o ridică proptind-o de târnaț; se împiedecă apoi de un scaun și se mânie:

— Vine omul ostenit dela câmp și în loc să stee undeva să se hodinească, trebuie să adune lucrurile pe care le împrăștiați voi. Pare că n'ați fi acasă un car de muieri.

Târziu — așa era obiceiul Ludovichii — Valer luă ceaunul de pe foc, îl puse între opinci și mestecă mămăliga. După ce o răsturnă pe masă și se uită cum se rupe în două, ceea ce însemna drum lung, Valer arse una cu palma lui Traian, fratele mai mic, care adormise în pătucul de după ușă:

— Sus, la mămăligă!

Băiatul sări ca fript, scâncindu-se, dar nu mult, fiindcă după întâia putea veni și a doua arsură.

Simion își puse pe pat pălăria de paie și cu glas tare începu Tatăl nostru. Ludovica nu conteni nici în timpul rugăciunii de a pune blide, de a tăia mămăliga în felii.

— Doamne iartă-ne, zise ea la sfârșit, făcându-și cruce odată cu ceilalți. Ne-a bate Dumnezeu că nu stăm în loc nici în vremea rugăciunii.

Mâncău în bucătăria de vară pe o măsuță de brad lângă foc. Lampă nu aprindeau, căci, zicea Ludovica, petrolul e scump și fiecare știe unde i-e gura. Ea mânca pe vatră cu blidul în poală; mai punea câte un șomoiaș de paie pe foc. Valer și Ana mâncău ca soții tineri, dintr'un blid. Copiii, Traian și Mărioara își puneau blidul cu mâncare pe

un scăuneș, iar ei ședeau pe prag. În spatele lor, afară, sta câinele Burcuș, urmărindu-le fiecare imbucătură dela blid până la gură. Era un câine negru, cu picioarele subțiri și privirea inteligentă, pe care Simion îl *aflase* în Turda. La început a fost gras și cu blană curată, netedă, ca unsă, dar acum era slab și jigărit: avea parte de mai multă bătaie decât de mâncare. Ludovica nu putea suferi câinii, pisicile ori altă jigodie care nu-i aducea nici un folos. Câinele își vâra adesea capul printre cei doi copii și lua din blidul lor bucăți de carne, mămăligă. Era atât de flămând că de pumnii lui Traian nu-i păsa. După ce isbutea să fure carnea, o rupea la fugă prin curte și nu se oprea până subt coșar, de unde băiatul nu-l putea scoate. Ai casei făceau mare haz de aceste răsboaie ale copilului cu câinele.

Cina ținea mult. Fiecare își spunea păcăniile de peste zi, cu cine s'a întâlnit, ori ce a zis cutare despre cutare. Vorbele se potriveau cu vremurile: primăvara se vorbea despre cum se ară pământul, despre lipsa de nutreț. Acum vorbeau despre greutatea snopului de grâu, despre câte clăi vor avea și cam câte mierțe va da fiecare clăie. Vorbeau despre mocanii pe care îi aveau la seceră. Nu erau atât de harnici ca cei din anul trecut; dormiau la amiază și dimineața așteptau mult până se svânta holda. Aveau mai ales un păcat acești mocani: mâncau. Mâncau, lua-i-ar dracul, pita clicoasă și neagră ca pământul, așa cum o făcea Ludovica să nu se treacă; mâncau, pe vremea secerii, ciorbă de fasole din anul trecut.

Din pricina asta, poate, la masa Urcăneștilor, acum firul vorbeii era subțire, se rupea adesea.

— Ce face tata? întrebă Ludovica neridicându-și ochii din blid. Tăcerea care păru că a stat până acum la pândă, îi înghiți pe toți în apa-i cristalină. Copiii o tulburară, hârjonindu-se.

Simion se răsti la ei cu pumnul ridicat, gata să-i lovească.

— Stați în loc, că vă dau una de tot de-a dura vă duceți.

— Asta ne-ar mai trebui, zise Ana, sucind firul gândului comun, să moară acum în toiul secerii.

— Ne-ar mânca o săptămână de lucru.

— Săptămână ca săptămână, mai sunt ele, dar grâul se scutură și paiul se rupe de nu-l mai poți nici strânge de pe câmp.

— Hei . . . hei, . . . suspină Ludovica. Voi atâta știți. Ce vom face de comandare? Fasolea încă nu s'a făcut, cartofi n'avem numai din cei de an. Unsoarea se isprăvește și așa va trebui să mai cumpărăm. Voi atâta știți: să mâncați. Și tu, bate-te, muiere, cu capul de piatră . . . hei . . . hei . . .

— L-am îngropa în zi de post, zise Traian dela ușă. Ludovica suspină iar.

Mărioara, sătulă, îl stropi pe Traian cu lapte, zicându-i:

— Vai prost ești, mă, în zi de post nu se îngroapă morții.

* * *

Trei zile boli Urcan bătrânul îmbojmojit în cojoc, cu perină pe picioare și cărămidă caldă la spate. Trei zile mari de vară, lungi cât trei nopți de iarnă. Afară de apa descântată de deochiu în pământ, n'a mai luat nimic în gură. Nici un pahar de vinars. Și doar bătrâna l-a făcut bun, îndoindu-l cu zahăr, l-a dres cu chimin și cu ce mai știa ea, de, gustându-l, și-se prindeau buzele de-olaltă. Bătrânul nici n'a vrut să se uite la el. Și îi plăcea în vremurile cele bune. I-a fript slănină cu ouă, i-a copt plăcinte și i-a făcut și mâncarea lui: urechiuși cu borș. Dar bătrânul tot n'a mâncat. S'a întors numai cu fața spre bătrână, suflând îndelung și din adânc, ca și cum ar fi lăsat de pe umeri o povară grea.

Ochii i-au căzut întâi pe cuierul înflorit, de care atârna cureaua lui mărginească cu bumbi galbeni și ținte — o avea din feciorie — au trecut peste masă și s'au prins de o șuviță albă atârând de sub năframă pe obrazul bătrânei.

— Ce te uiți? a întrebat femeea, care ședea lângă vatră, fără să-și ridice privirea din pământ.

— Iacă mă uit, a răspuns bătrânul. Amândoi au tăcut.

Când bătrâna s'a întors spre Urcan, a văzut cum din ochii-i aprinși se rostogolesc pe fața fiartă de boală boabe mari de lacrimi. Și femeea a întrebat domol:

— De ce plângi tu, Urcane?

Omul nu răspunse îndată. A dus mai întâi dosul mâinii noduroase la ochi, apoi târziu a zis:

— Mă gândeam. Sunt cincizeci și doi de ani de când ne-am luat.

— Atâția chiar. S'au împlinit în primăvara asta.

Acum a început să plângă și bătrâna. Trei zile au trăit astfel în căsuța lor dela poartă, necercetați și neîntrebați de nimeni, vorbind de oamenii și de tinerețea lor de odinioară. Afară soarele fierbinte de vară prăjea grâul și feciorul lor trebuia să țină sacul. N'avea vreme să vină pe la ei.

În ziua a patra, pe la hodina amiezii, Urcan a început să arate cu mâna poarta raiului.

Neamurile Urcăneștilor auziseră vestea de dimineată și unul câte unul porniră într'acolo. Cele două case se umplură de veri și de vere,

nepoate și fini. Ludovica trimise după Simion, care era în Zăpodie cu lucrătorii, la secere. Omul lăsă mocanii în grija celui care venise după el și iuți pasul. I se făcu loc printre oamenii îngrămădiți la intrare.

— Ce-i cu d-ta, tată?

Bolnavul era întins pe pat, cu ochii închiși; fața îi era acoperită de aripa morții. În colțul gurii se umfla și scădea o brumă de spumă albă-cărămizie, pe care bătrâna o ștergea cu colțul șorțului murdar, zicând:

— Dragul meu drag.

Bolnavul clipi din gene:

— Popa!

Simion nu înțelegea. Un țăran de lângă el prinse vorba și o strigă spre curte:

— Să meargă careva după popă.

Simion ieși; credea că fără el nu se face nici o treabă.

— La ce să mai meargă, îl întâmpină unul. Popa nu-i acasă. Ii dus pe ospăț la socrii.

Simion începu să suduie. Un creștin care fusese servitor la Mitropolia din Blaj, îl sfătui să facă o *suplică* la Consistor.

— Ba ce să mai mângălești hârtia și să mai lipești pe ea și bani, își dete altul părerea. Să-l păzești mai bine într'o seară coala sub Cobor și să-l pocnești odată cu furca. Numai odată. I-i destul și te ține minte toată viața.

Până să se sfătuiască ei, Urcan își pierdu răbdarea; strâmbându-se încremeni cu ochii zgâiți la noru-sa, ca și cum, de dragă ce i-a fost, ar fi vrut să-i ducă chipul cu el pe lumea cealaltă.

— Vai de mine, moare fără lumânare. Bătrâna urcată pe un scaun căuta un capăt de lumânare pe poliță, la grindă, între pile vechi, ciocane, și tot felul de fierărie. Dându-se jos de pe scaun, luă lampa și o puse în mâna mortului, închizându-i degetele moi, calde încă, pe rama de sârmă.

Nu găseau acum chibriturile. Mortul se răcea când în odaie se ivi para fantomatică a lămpii, mirată că a fost trezită prea de vreme.

— A murit fără popă.

— A murit, draga mea, zise bătând din palme altă femeie. Mare păcat.

— Nu i-a mai trebuit popă, a fost curat ca un înger.

Bătrâna își aplecă fruntea pe picioarele mortului și începu să se bocească în gura mare.

I se alătură îndată o vară, tot din cele cu părul alb și fără dinți, apoi alta și iar alta până când toate bătrânele din odaie se puseră pe

bocit. Cântecul era același, puțin schimbat pe alocurea. Uneori nu se potriveau cuvintele, alte ori însă, câte una crezând că numai ea știe cântecul, o lua înainte cu gândul că celelalte să se iee după ea. Totuși glasurile pițigăiate, rupte, bătrânești, se întâlneau la cotiturile cântecului cum se întâlnesc pâraiele pustiitoare de pe dealurile Câmpiei în șivoiul adânc, clocotitor al Mureșului.

*
*
*

Cu doi saci goi atârnați pe umere se ducea Simion în șură. Voia să-i umple de grâu să se pregătească de moară. Cum mergea aplecat puțin înainte, cu gâtul intrat în trup, ștergându-și nasul, părea ghebos, îmbătrânit.

Până în gura șurii se opri de câteva ori, apoi mergea și într-o parte, când prea repede, când încet de tot ca omul beat căruia îi fuge pământul de sub picioare. Umplu sacii, scuturându-i voinicește, oarecum mânios; după ce îi legă la gură și îi rezimă de hambar, se așeză pe ruda carului, cu capul în palme. Când îl află Ludovica îl înăbușise plânsul.

— Tu ce stai aici singur ca un sfânt? Noi nu ne mai vedem capul de treburi și tu stai... stai.

Omul nu răspunse. Fiind și în spre seară și din pricina că porțile șurii erau închise — Simion intrase pe ușiță — Ludovica nu văzu în clipa dintâi sacii plini. Când îi zări, tresări ca mușcată de șarpe.

— De ce ai scos din hambar atâta grâu?

— Să-l ducem la moară, răspunse Simion neridicându-și capul din palme; se uita mereu în pământ.

Ochii femeii înroșiți de frecatul îndelung ca să-și arate părerea de rău după socrul pe care nu l-a putut vedea, scăpărară.

— Pe semne vrei să ne mâncăm tot ce avem la casă cu îngropăciunea asta? Ție ce-ți pasă. Tu nu te gândești că abia ai început să seceri și până vine mașina de îmblătit a mai curge multă apă pe pârău.

Simion tot nu-și ridică privirea din pământ. Știa că Ludovica nu l-a avut prea drag pe bătrân, dar fiindcă se îngăduiseră totuși, nu i-o lua în nume de rău.

Așa e lumea: ginerii se uită urât la soacre și nurorile la socrii. Poate că ea se gândise numai la binele copiilor. Deaceea îi răspunse mulcomitor:

Dacă nu ne va ajunge grâul, de foame tot nu vom muri noi. La nevoie ducem și îmblătim o claiă, două de grâu; avem de unde.

Să-i facem și noi o îngropăciune creștinească cu colaci și cu beu-

tură. Să nu zică lumea că Urcan, care a lăsat feciorului o moșie mare, a fost îngropat ca un om sărac. Ne-ar vorbi oamenii. Vezi și cuscrii, aștia ai lui Triloiu. . .

— Treaba lor. Pe mine nu mă doare capul. Când a muri Triloiu îngroape-l cum vor. De ochii cuscriilor nu satur eu golaniii din nouă sate. Amu nu mai face nimeni comândări cu buți de vinars și cară de colaci, ca mai demult. Face fiecare cum poate. A trecut vremea când hotarul era împărțit între doi-trei bogătași. Atunci, de le murea o vacă, chemau pe popa s'o îngroape; când se prăpădea un copil aduceau pe pătrupop din Turda. Le era ușor. Tot ce se aduna de pe hotarul Tritiului curgea în sacul lor. Amu a trecut baba cu colacii. Oamenii se înmulțesc într'una și pământul rămâne același. Azi trebuie să știi cruța. Nu-și mai strânge omul târgurile pe casă la îngropăciune și la nuntă; ia acolo își mântuie urechea.

— E și vară. Ar fi bine să-l îngropăm duminică.

— Asta nu stă scris nicăiri. Amu nu-i atât de cald să nu-l poți ținea și o săptămână. Cu cât ții mortul pe laviță mai mult cu atât înseamnă că îi dai cinste mai mare. Numai țiganiii se îngroapă a doua zi.

— Tot ar fi bine să-i facem o îngropăciune mai cum se cade și să-l îngropăm duminică. A spus popa la biserică, că vara nu e îngăduit să ții mortul în casă mai mult de trei zile; te pedepsește legea. A treia zi e luni. Luni ori duminică tot una e și nu mai pierdem nici o zi de secrete.

— Asta nu-i treaba popii. El să-și îngroape pe tatăl său când a vrea; eu îl îngrop când pot și cum pot.

Simion nu mai răspunse. Cum stătea pe ruda carului, ghemuit, cu capul în palme, scufundându-se din ce în ce mai mult în întunec, părea o slugă pocăită, ingenunchiată la picioarele unei strigoaice infuriate.

* * *

I-a fost destul de greu lui Valer până să se hotărăscă să meargă la popa. Dar cum zicea el încălțându-se: ce nu face omul când neavasta ți-e Ana, fata lui Triloiu și mama Ludovica, fata lui Pițuș.

Simion s'a dus la Turda și, cu o cale, și la moară. Ai casei erau de părere ca îngropăciunea să fie cât mai mare, mai arătoasă. Ludovica n'avea nimic împotriva, dar — spunea ea — de ce să-și spurce casa cu un car de popi; destul e și unul. Cînstea tot atâta rămâne. La moară încă nu l-a lăsat pe Simion să ducă cine știe cât — un sac, doi, e destul — mai avem puțină făină din măcinișul din rândul trecut și de nu le va ajunge vor cere împrumut dela Dumitru Diacului.

Când a plecat Simion la Turda, cu toată noaptea târzie, l-a petrecut pe jos, alături de căruță, ținându-se cu mâna de loitră, până departe de casă, sfătuindu-l cum să aleagă cununa, pe care o voia mare, cu flori multe, albe și roșii, dar mai ales ieftină. Acest lucru nu trebuia să-l uite omul, căci azi banii se câștigă atât de greu. De s'or fi scumpit sicriile, să le lase în foc și să nu cumpere, că numai vâpseaua-i de ele; să aducă trei scânduri groase, fără noduri, că vorbește ea cu Ionele lemnarul, nepotul ei, care i-a face un sicriu împodobit cu flori de poți îngropa în el și un judecător de pace. Cinstea nu e legată de colacii cu care s'ar hrăni unul și altul, nici de sicriul de târg ori de cunună ci de omenia ce a pus-o ea pe bătrân până a fost în viață.

În sfârșit, căne-cânește, căraît de muiere și suduit de muma-sa, Valer își atârnă de brațul stâng băta de corn și, cu pălăria pe o ureche cum îi șade bine omului supărat, porni spre sat. Când era copil și ai casei voiau să-l sperie, îi spuneau că vine popa. Mai târziu s'a obișnuit cu domni, de când făcuse milităria se simțea chiar bine între ei, dar când avea de a face cu popa, îl cuprindea un fel de neliniște ca atunci când te-ai răcit și ți-ai stricat stomacul; de față cu popa îi pieria tot curajul, i se încâlceau uneori vorbele, i se risipeau gândurile. Își da seama că asta e o prostie, dar cu cât se trudea mai mult să se dezberă de fiorii ce-i avea din copilărie cu atât se simțea mai neliniștit, mai ne la locul lui.

Mergând spre sat, pe cărare lovea cu băta spinii de pe margine; dela o vreme urându-se de asta începu să fluere un marș cătănesc. De cum intră în sat își înțepeni gâtul, scoase înainte pieptul. Pe bătrâni îi saluta în silă, de cei de seama lui aștepta să fie salutat el întâi.

Casele parohiale erau tot acolo unde sunt și acum — pustii — pe culmea celui mai înalt deal din sat. Le-a clădit acolo popa Masca, bătrânul. Om sfânt și de omenie. Ținea la casă câte douăzeci de mâțe, una cu blana mai mândră ca alta, mai rele de gură când erau flămânde și mai leneșe la prinsul șoarecilor. Incolo nici coadă de dobitoc ori picior de muiere n'a văzut nimeni în casa părintelui. Spun moșnegii că popa cela era beteag, se înădușea. A clădit casele pe deal ca să aibă aer curat și să fie mai aproape de soare. E și mai bine — spunea el — ca popa să fie ceva mai presus ca ceilalți oameni.

Nu s'au gândit însă nici bătrânii satului, nici popa la cine va să locuiască în casele parohiale după aceea. Bunul Dumnezeu a potrivit astfel lucrurile că s'au gândit destul la popa Masca preoții care i-au urmat în parohie. Aducerea aminte este o virtute pe care preoțimea o cultivă îndeosebi. Și odată cu amintirea l-a blagoslovit fiecare

după lumina minții lui. Unul, cel dintâi urmaș, om gros și îndesat, de prin părțile Secuimei, îi pomenea numele în legătură cu Sf. Ioan, numit pe ungurește; cel de-al doilea, care a stat puțin în sat, îl stropea cu aghiasmă, punându-l alături de consiliul dela Niceea. Asta de acum, popa Tiron, om care a învățat la facultate, care știe câteva vorbe franțuzești, cunoaște alfabetul ebraic și declinarea întâia grecească, îl suduie cum îi vine pe limbă.

Mai ales când trebuie să injuge patru boi, ca să urce un car de măcinș până sus, la „sanator”, cum le zice el caselor parohiale.

Popa Tiron e un voinic de om, cu gât ca de taur, roșu — cum tocmai se spăla i se deschiesc cămașa — gura mare, pare că i-a acățat-o cineva cu un fir de ață și o trage mai tare spre stânga, încrețind-o. Avea dinții lați, puternici, în sfârșit un trup care ar fi umplut de minune o tunică de plutonier; capul stâncos cu ochii mici, vicleni erau de popă, de popă curat.

— Șezi, îi zise el lui Valer, fără să-i răspundă la salut, fără să-i privească.

— Mulțumesc, tot am șezut.

Popa observă pe „mulțumesc” și zâmbi în sine; vorba era *domnească*, în sat se zicea mulțam.

— Nu-i nimic. Mai șezi și la noi. Am fete: să ne stee pețitorii.

Valer se așeză pe un scaun proptit cu speteaza de perete. Scaunul, care nu-l cunoștea, țipă odată cumplit, strâmbându-se.

— Măi, ce oameni, se necăji popa. De câte ori le-am spus să ducă scaunul ăsta în pod. Tot aici e. Trebuie să-i iau la rost.

Valer încercă alt scaun; ăstuia îi lipsea un picior.

— Nici ăsta nu te ține? Da greu mai ești. Li fi având două sute de kilograme.

Valer zâmbi.

— M'a ferit Dumnezeu.

În sfârșit, răstigni de perete ultimul din cele trei scaune și se așeză cu grijă, ținându-și bâta între picioare.

— De ce nu pui bâta după ușă? Te temi? N'avem câni și de am avea, nu-mi las eu oamenii mei, urmă popa clipind și apăsând într'un anumit fel pe *oamenii mei*.

— Că n'aș prea ședea.

— Vin îndată, zise popa ieșind afară. Se întoarse peste un ceas.

— Am un vițel la o vacă mocănească. Am cumpărat-o la târgul Iudoșului. Nu știu ce fel de vițel e; de ăștia n'am mai avut de când sunt. E de o săptămână și nici acum nu sugă.

— Și noi am avut unul de acela, n'are nici pe dracu. De pe partea asta se poate face un bou. . .

— Așa! se miră popa. Și voi ați avut? Eu am crezut că numai al meu e așa. N'am mai avut viței de ăștia. Bine că mi-ai spus; dacă ați avut și voi îmi iau gândul dela el.

Vezi nici nu-mi trecea prin minte să-te întreb; voi trebuia să fi avut: gazde ca voi. . .

Trecând în odaia vecină, popa se întoarse cu cartea de rugăciuni, cu patrafirul după gât.

— Ingenunche, îi zise lui Valer.

— Că nu-s beteag. N'am venit să-mi citești, domnule părinte.

Popa se miră amarnic.

— Nu? De ce nu spui, omule. De când te țin aici? Credeam că ești beteag. Pare că mi-a spus nu știu care că ai slăbiciuni, noaptea; și se arată așa . . . (popa își isprăvi fraza făcând un semn cu mâna în dreptul frunții, ca atunci când vrei să spui despre cineva că nu-i în toate doagele).

— Guri sparte, domnule părinte, se apără Valer. Nu le crede.

— Eu nu le cred, dacă îmi spui tu. Dar m'am gândit: necazurile umblă pe oameni. Unul trebuie să ai și tu acum că altfel n'ai fi venit la mine. La popa și la doctor nu merge omul de dragoste. Nu v'ați învrăjbit cumva cu Ana?

— Invrăjbitu-s'a focul. Avem noi alte necazuri. A murit moșul.

— Nu mai spune! Când? se miră popa, care auzise vestea de două zile.

— Alaltăieri.

— Hm . . . hm. . . Numai acum sunt câteva zile, l-am văzut pe bătrân: era rumen, voinic. Nu mă așteptam să se prăpădească atât de degrabă. Vezi cum vine moartea. De altfel, își schimbă el gândul, bătrânii e bine să se ducă la vreme, să nu le mai porți grije. Ei . . . suspină popa — moșul tău n'a stat degeaba nici acum bătrân; mai căștiga câte ceva.

— Nu prea a fost adevărat. Numai că vezi dumneata, gurile rele vorbesc. . .

— Când îl îngropați?

— Miercuri.

— E cam mult până atunci. Acum e vară, e cald și badea Urcan a fost cam gras. Dacă vă părăște cineva vă pedepsește legea.

— Legea! Cu ea ne împăcăm noi cum putem; vine și rar pe la noi. Il ținem un pic mai mult, că am vrea să ne pregătim bine. Dela noi și lumea așteaptă mai mult. Apoi ne-a fost și drag, moșul.

Popa îl privi adânc, gândindu-se: îl țin pe laviță o săptămână, ca să-l îngroape în zi de post. Fiindcă le-a fost drag . . . și cu îngropăciune mare. . . Popa strânse din buze, de părea că de așa ceea îl trage cineva spre stânga mai tare ca de obicei. Gândul ce-i trecu prin dosul ochilor, se afundă în necunoscut. În locul lui zise cu totul altceva, ceea ce trebuia să spună ca popă:

— De bună seamă, dragul meu, se cade să-l îngropați cu cinste mare. V'a lăsat o moșie, v'a făcut oameni de frunte. Ai venit și să-mi spui că vreți să dați vinars peste copârșeu. Vă las, vă las cu dragă inimă. Nici nu trebuie să-mi mai spui. Numai să nu dați prea mult să se îmbete oamenii. Pe alții știți bine că i-am oprit, nu îngădui pe oricine. Cu voi se schimbă treaba: îmi am eu *oamenii mei*.

Valer își dresese glasul. Parcă ar fi vrut să vorbească și îi sta ceva în gât. Se uita în pământ fără să spună nimic; părea că zâmbește trist, batjocoritor.

— Nu uită cănele de popă, se gândi. Își dresese iar glasul. Zâmbetul de pe buze se desfăcu de tot.

— Imi am eu oamenii mei, îi sunară în ureche vorbele popii. . . Ți-i fi având dară.

O sudalmă cumplită i se cobori până în vârful limbei, dar o opri înainte de a se desprinde de pe buze. Stând pe scaun și privind mereu în pământ, se părea că dă ușor din cap, dar popa care îl privea cu ochii aproape închiși, nu era sigur dacă o face ori nu.

* * *

Povestea cu vinarsul peste copârșeu și *cu oamenii mei*, de care pomenise popa, era așa: Acum vreo zece ani, când fusese introdus în sat, popa Tiron, pe atunci subțire ca prăjina și cu fumuri de sfințenie, ca orice seminarist care crede că o să trimită în rai jumătate din poporenii săi și la urmă sfârșește prin a i se închide ușa în nas lui însuși — oprise satul de a mai da vinars peste sicriu, la îngropăciuni. Obiceiul era vechiu prin părțile acelea de când lumea și pământul. Nu era nici atât de rău, cum credea preotul, căci la jale multă nu strică un pahar-două de vinars. Numai că lucrul început cu paharul și urmat cu cântecul se isprăvea cu băta și cuțitul. O îngropăciune aducea după ea alte două-trei.

Popa a declarat război obiceiului chiar din ziua introducerii lui ca preot în comună, când la prânzul ce i l-au dat oamenii după prima liturghie, n'a vrut în ruptul capului nici să guste vinarsul. Cât a rămas la predică: treacă-meargă, doar și priveghitoarei i-e slobod să-și arate glasul, decum popii. Duminecă de duminică îl ascultau

oamenii, mirându-se de știința lui și înfricoșându-se de pedepsele iadului, pe care el le zugrăvea crișcând din dinți și strigând de clipeau lumânările din biserică. În satul bogat, unde grâul crește înalt cât omul și în streășina fiecărei case se afla, dosită de agenții fiscalului, câte-o țeavă de fier vinars, predicile lui făceau o sfârâială ca apa rece căzută pe fierul roșu. Bărbații au început să nu mai dea pe la biserică cu anii. Popii i s'a dus vestea de om sfânt și-i veniau muieri la spovedit din toată Câmpia Ardealului. Curatorii bisericii și alți câțiva care sugeau un oscior din cele multe și dulci ale bisericii — un loc în arendă, bani împrumut, — îl ascultau în silă. Când i-a pus pe unii mai slabi de înger să jure că nu vor mai bea, nici nu vor da vinars la îngropăciune, pe alții, care i-au călcat porunca, i-a lăsat fără cuvenita sfeștanie de după îngropare, ori nu i-a botezat la umblatul cu crucea, s'au aprins împotriva-i până și femeile. După ce au adunat toate răutățile scornite de ei și puse în seama popii (ci că pe o femeie tânără a ținut-o mult la spovedanie, o babă a murit neimpărtășită, unei lehuze n'a vrut să-i facă molitvă . . .) și-au uns oamenii curelele la opinci, s'au încălțat cu obiele noi, albe și: „hai bădie la vlădica dela Blaj să ne dee alt popă. Că de nu, trecem la ortodoxi. Noi la ei și ei la noi; așa-i cursul lumii: ce a fost la apus trebuie să ajungă la răsărit”.

De cum intrară la vlădicie, în casele vechi cu ziduri groase de doi metri, cu bolți groase și coridoare lungi, întortochiate, lipsite de lumină oamenilor le pieri curajul.

Tăcerea bătrânului castel metropolitan, ascuns între arbori seculari, unde totul era vechiu, tăcut și trist ca în cimitir, li se strecură în suflet; deveniră tăcuți, nedumeriți ca în așteptarea unei întâmplări mari. Trecând prin gangurile strâmte, de unde îi priveau ochii severi ai archiereilor morți, se treziră într'o odaie mare, cufundată în umbră, cu două ferești mici, zăbrelite, cu perdele mari, negre, cu mobilă grea de stejar masiv. Camera părea mai mult din basme decât din lumea aceasta, atât era de tăcută, de moartă, nu era într'ansa nici mișcare, nici bâzăit de muscă.

Intr'un colț, ascuns în umbră, după un birou enorm, acoperit cu tot felul de cărți și scrisori, de pe un scaun cu speteaza înaltă aducând a tron de voevod medieval, creștea bustul vlădicului: un trup voinic ce părea că se risipește în toate părțile, cu gâtul scurt, fruntea masivă, înclinată puțin îndărăt și barba țepoasă, brumată de bătrânețe. Stând nemișcat, drept, cu privirea adâncită în carte, vlădica părea mai de grabă un bust din marmură sură, pus pe scaun, după birou, în locul unui vlădică mort de mult.

Intrând delegația de săteni în frunte cu Simion, tatăl lui Valer, popă câteva clipe își ridică privirea de pe carte și se uită la oamenii speriați, la bățele voinice pe care nu voiseră, ori uitaseră să le lase afară. Apoi ceti mai departe ca și cum n'ar fi fost nimeni de față, ca și cum ar fi fost singur și se bucura de desăvârșirea liniștii. Când îstrăvi pagina, închise cartea și se întoarse spre săteni, zicându-le cu un glas care era mai mult străin decât aspru:

— Spuneți-vă necazul.

Oamenii începură pe departe, îi învățase se vede vreun nădrărar, arătând ce bine trăiau la ei în sat mai demult, înainte de venirea popii ăstuaia, care le strică datinele, oprindu-i să dea vinars peste capșeu la îngropăciuni. Mai aveau de spus și alte lucruri, *răutăți* de ale popii, dar vlădica, pricepând unde e buba, îi opri:

— Așa dar ăsta e tot necazul, popa nu vă lasă să beți vinars ori să beți beătură la îngropăciuni, masluri și sărbători. Acum ați venit la mine să vă dau slobozenie.

— Chiar asta e, se grăbiră să întărească sătenii. Așa au trăit părinții noștri, așa vrem să murim și noi. Ori popa ne dă pace, ori dacă nu, să ne dați alt popă.

Vlădica își aplecase puțin capul într-o parte și cum jumătate fața îi cădea în lumina ce se strecura ca o sabie lată printre perdele, oamenii zăriră pe chipu-i pământiu minat de boli, licărirea unui zâmbet amar.

— Și ziceți că așa au trăit și părinții voștri. (Zâmbetul îi cuprinsese toată fața; în tăcerea desăvârșită din odaie, el aducea cu ochiul soarelui învăluit de o perdea ușoară de nor, uitându-se peste un câmp pustiu de gheață).

— Dacă părinții voștri au trăit într'un păcat de moarte, voi trebuie să le urmați calea? Și ce aveți de pe urma beăturii? Pentru trup boale, slăbiciuni, bătaii, frângeri de oase. Pentru suflet păcatele cele mari, omorul, furătura, sudalma.

Dela toate astea vă oprește preotul vostru și voi veniți să vi-le îngădui eu? Asta nu v'o pot da. Nu, nu v'o pot da nici eu și nici un alt om al bisericii. . .

Și le-a mai spus vlădica multe, îndemnându-i să se întoarcă acasă și să asculte sfaturile preotului.

Asta era întâmplarea și oamenii popii Tiron, pe semne, cei care fuseseră cu pâra la vlădicie. Cu vremea popa s'a mai dat pe brazdă, nu-i mai ținea chiar așa de rău pe cei care dau vinars la îngropăciuni. Pe unii *nu-i vedea pe oamenii lui*, pe cârciți în deosebi de care era sigur că nu vor da, îi îngăduia pe față. Venind vremuri mai grele,

oamenii nu mai dau vinars, dar ca să arate cât le-a fost de drag mortul, se plâneau că ar fi vrut să dea numai nu i-a îngăduit popa. Valer, care avea poruncă mare dela Ludovica să nu-l scape cumva gura vreo vorbă despre vinars, răspunse moale:

— Noi, domnule părinte, dacă e vorba, nu suntem oameni care să ne punem de-a-curmezișul căilor sfintei biserici. Vom face cum știm că e porunca; de sat ne ținem și noi.

— Nu, Valer, fătul meu. Doamne ferește, n'aș vrea să vă stric voia. De câțiva ani încoace am mai schimbat și eu lucrurile, știți bine. Oamenii țin mult la datina asta; caută să le dai și lor dreptate. După cum sunt și oamenii, că vezi că sunt de toate felurile. Dar voi ar fi păcat de Dumnezeu să nu dați vinars peste sicriul lui Urcan Bătrânul. A fost gazdă mare și vestit.

Cu asta popa îi întinse mâna. Valer se întoarse acasă ne dând nimănuî binețe, suduind pe popi, pe nevastă, pe mamă...

În ziua aceea se aduna curatoratul bisericii. Printre alte vorbe popa spuse:

— Pe toată lumea am oprit-o să dea vinars la îngropăciune, dar pe Urcan Simion și pe Ludovica nu-i opresc. Ii las să dea cât or vrea, dacă aș ști că va curge beutura vale.

Curatorii bisericii duseră vorba în lume; unul trecând în dimineața următoare spre Ludoș, cu căruța, opri lângă Urcănești și aruncă vorbele popii peste gard în curte. . .

(Sfârșitul în nr. viitor)

PAVEL DAN

CRONICA LITERARĂ

RADU GYR, STELE PENTRU LEAGĂN

Aceste versuri de cristalină rezonanță nu se pot analiza ușor. E atâtă grație fragilă în ele, încât îți pare oarecum brutal să încerci o disecare a lor. Și inutil, într'un fel, și imposibil. Cum să spui ce se cuprinde în profunda simplitate a unui fior de adorare a vieții? Căci aceasta este cartea lui Radu Gyr: o vibrație extatică în fața dulcii revelații care este viața înmugurită și implinită în făptura unui copil. Literatura noastră numără puține poeme în genul acesta. Cântecul de leagăn al lui Iosif, versurile lui Bucuța și acelea ale lui Arghezi. *Stele pentru leagăn* înseamnă deci o considerabilă îmbogățire. Ele prezintă un ciclu încheiat, cu o puternică unitate de atmosferă. Meșteșugul de mișcător al cuvântului, dragostea de metafore și de incantațiuni de legendă ale lui Radu Gyr nu și-au găsit, mi se pare, niciodată un teren mai potrivit decât în aceste cântece ce roiesc în jurul luminației și în care frăgezimi de folclor se imbină cu rafinata abilitate tehnică a poetului modern. E chiar un exces de abilitate, o virtuozitate pândită de monotonie, în această sclipitoare cascadă de imagini.

În „Prefață” poetul preludează astfel:

Vreau un viers: cais și dimineață
tămâios, senin, primăveriu
vis, Florii și cărăbuș de gheață
piersici, harfă, pitulici și crin...

Doamne, fă minunea: dă-mi cunună
ca un zâmbet, mâini de aur pur
și trimete-mi pe un fir de lună
un plaivas cu totul de azur.

În general însă poetul nimerește cu instinct adânc tonul de clară și simplă muzicalitate ce se cere pentru intimitatea candidă a acestei lumi a copilăriei legănate între basm și realitate.

Vino somn
albastru domn
tânăr crai
suflat cu rai,
safirin
prin rozmarin,

fulguind, plutind, zâmbind,
lângă puiul meu de-argint,
și tiptil
adoarme-mi-l.

Nu pot să citez în întregime, cum aş vrea, *Leagăn de toamnă*.
E o elegie de finețe pătrunzătoare, de o limpezime dulce și tristă,
cu sonorități catifelate. Iată cel puțin trei strofe dela început:

Brumar. O stea s'a desfăcut
inel tăcut,
și pe craițe a căzut
ca un sărut.

Pe urmă luna s'a lăsat
caic brumat, —
și păsăruici de matostat
și-argint curat

suiră'n luntrea ei de os,
cu sbor sfios,
văslind pe somnoros
de abanos...

Nota elegiacă subliniază de altfel persistent, ca un sunet grav de violoncel, întreg jocul de feerie și alintări al volumului. În sufletul poetului viziunea fericirii prezente se însoțește cu ideea destinului implacabil. În *Elegia de Crăciun* avem de pildă contrastul dintre suava neștire a credinței copilărești și luciditatea amară a părintelui care tocmai în paradisiaca seară de Crăciun e pătruns de conștiința ireparabilei caducități a fericirii. Iar *Și când Tăticul s'o fi dus*, e o mișcătoare expresie a dorinței părintești de a-și perpetua existența protectoare și dincolo de moarte, în amintirea și dragostea ființei iubite.

Mai e puțin, mai e puțin
și plec în praf, în stea și'n crin.

Azi piersic vechi ce stă să cadă
și mâine: brumă, zări, zăpadă.

Și când tăticul s'o fi dus
subt fluturi jos, pe zodii sus,

în urmă-i, mic seraf bălai
inel suav, crâmpei de rai,

tu, pui plăpând de promoroacă
într'o grădină, într'o joacă,

să rupi din iarbă stea cu foi
luceafăr verde de trifoi,

să-l legeni, lung, în mâini senine
șoptind: tăticul e cu mine.

Apoi să prinzi pe flori de pluș
 un licurici sau cărăbuș,
 să-l culci pe obraji de pergamută
 zâmbind: tăticul mă sărută.

Cartea lui Radu Gyr e o ofrandă delicată adusă celui mai frumos și mai adânc sentiment omenesc. Arta ei stă nu numai în meșteșugul desăvârșit ci, și mai ales, în sinceritatea cuceritoare a simțirii.

I. CHINEZU

MIHAIL SADOVEANU, CUIBUL INVAZIILOR ¹⁾

Desgustat de americanizarea uniformă a vieții contemporane, d. Mihail Sadoveanu, cu volumul „*Cuibul Invațiilor*“, s'a refugiat în climatul fizic și moral al Asiei Centrale de acum un secol, așa cum l-a surprins observația călătorilor europeni. Utilizând materialul publicat de pasionații drumeției al celor 2—3 generații dinaintea noastră, care trăiau încă în mitologie și din clanul cărora autorul face parte, D-sa și-a propus să prezinte publicului care în roman nu caută numai enigme și șarade, câte un colț de lume sub aspectele sale originale și nesupuse încă procesului de standardizare apoetică, vehiculată în cercuri tot mai largi de civilizația superficială a sgărie-norilor. Volumul „*Cuibul Invațiilor*“ deschide ciclul de curiozități istorice și geografice, pe care d. M. S. și-a propus să-l întreprindă, evidențiindu-i preferințele pentru călătorie, mit și legendă. Va căuta să prezinte în celelalte Africa toridă, Far-Westul american sălbatic și primitiv, viclenia și misterele îngrozitoare ale Chinei sau peisagiile încântătoare din țara albă a florilor — Japonia.

Interpretând memorialul de călătorie al soților Atkinson (*Oriental and Western Siberia*. London, 1857) cu vraja sa viguroasă de a picta cu verbul cele mai dificile aspecte ale naturii sau fenomenelor naturii și desprinzând literar din acest jurnal interesant, patriarhul epiceii noastre, în exotica sa călătorie plină de peripeții în Vestul Mongoliei, ne-a schițat liniar dar substanțial locuri și oameni, a fixat, ca stăpân deplin pe arta epică, în descripții de neuitat peisagiile semețe și pitorești ale munților și pustiului Sarkha dela marginea vastului Gobi, unde împărătește perpetuu moartea totală. În compania soților Atkinson, autorul, drumeț neînfricat, călătorește — în 1848 — dela Moscova spre Siberia occidentală, iar dela Ircuțc în Mongolia vestică. Tovarăș nedespărțit, participă la toate greutatețile și bucuriile călătoriei. Ii place să savureze insistent peisagiul piscurilor acoperite de zăpadă și însângerate de umbrele amurgului și luminile aurorei, amețeala inedită a culmilor și nemărginirilor fără orizont, curiozitățile etnografice pe care le desfășoară viața de aul a triburilor mongo-

¹⁾ Editura „Națională—Ciornei“.

lice. Lectura cărții sale prezintă un interes deosebit când descrie moravurile de păstori nomazi — care sunt aceleași acum 80 sau 1000 de ani — ale urmașilor lui Ghinghis-han, stăpânii milenari ai pustiurilor — cuibului invaziilor.

În ghirlanda cărții, trecutul îndepărtat e înviat și prezentat similiar *prezentului* din jurul primitivului și nealteratului de civilizație 1850. El ocupă partea ultimă a povestirii. Trecutul mongolic e susținut de figura atlasiană a lui Ghinghis-han. La început Temugin, șef obscur de aul, își ia numele de Soutou-Bogdo, fiul cerului. Cucerind Mongolia vestică, se stabilește la Caracorum, de unde își fulgeră armatele, care, biciuite de gândul său năpraznic, îi cuceresc un imperiu dela Coreea la Adriatica. Acum e Ha-han, hanul hanilor sau Ghinghis-han adică stăpânitor autocrat. Pentru ai noștri el este împăratul căpcăunilor. Geniul lui de general supra napoleonian și stăpânitor de vaste imperii și popoare, tronuri și coroane e pe măsura Asiei; el e dincolo de măsurile obișnuite; dintre europenii Alexandru, Cesar sau Napoleon, numai cel dintâi s'ar putea apropia de el, însă cu rezerve.

Apariția geniului de proporți asiatice a lui Ghinghis a rămas până azi o enigmă. Intenția d. Sadoveanu de o i-o clarifica, prin inevitabila explicație marxistă a factorului economic, n'a putut desface permanența carapacei în care e închis. Ghinghis-han e însuși misterul aziatic.

Cele câteva nesiguranțe istorice, scuzabile prin preocupările de literat ale autorului, nu împiedecă să-i realizeze intenția de a ne procura o lectură simplă, plăcută și reconfortantă.

MARIN VĂTAFU

CRONICA ISTORICĂ

† VICTOR ROTH

La 17 Aprilie a. c. a încetat din viață marele învățat al Sașilor ardeleni, seniorul istoriei artei ardelenene, preotul evangelic Dr. Victor Roth. O boală de cord l-a răpus în vârsta de 62 ani, după ce din cauza suferințelor înainte cu treisferturi de an, în revista „Klingsor”, și-a luat rămas bun dela istoria artei, specialitatea în care a făcut cinste poporului său și Țării. Fiu de învățător, s'a născut la Sebeș-Alba în 1874, unde a făcut liceul inferior. Liceul superior l-a studiat la Brașov, Universitatea la Tübingen, Halle, Erlangen și Cluj, obținând în 1897 titlul de Doctor în Litere al Universității din Tübingen. În patria sa a devenit rector al școlii confesionale din Cincul-Mare (1879), profesor la Sebeș-Alba (1898—1902), preot în Laslea-Mare (1903—1910), predicator în Sibiu (1910—18), iar dela 1918 până la moarte a ocupat cu demnitate postul de preot la Sebeș-Alba. Prin călătoriile lui prin Ardeal a cunoscut toate monumentele artei săsești, iar prin studiile în bibliotecile germane și-a adâncit cunoștințele sale în istoria artei. V. Roth a fost un preot de model, un excelent profesor, a muncit cu succes pe teren bisericesc și social și totuși a găsit timp

suficient ca să se ocupe cu istoria artei săsești, nu numai atât, dar ca să publice cele 6 volume uriașe despre 1) istoria arhitecturii germane din Ardeal (1905), 2) istoria sculpturii germane în Ardeal (1906), 3) istoria artei industriale germane din Ardeal, 4) contribuții la istoria artei ardeleni (1914), 5) altarele ardeleni (1916), 6) lucrări de orfevrerie, etc. (1922). Toate aceste volume cu numeroase table ilustrate — cu excepția ultimului ieșit la Sibiu — au apărut la Strassburg în valoroasa colecție „Studien zur deutschen Kunstgeschichte”. În afară de aceste cărți mari are numeroase studii și articole. Intronarea activității sale a fost volumul: „Die deutsche Kunst in Siebenbürgen” (Berlin, 1934) editat numai de el din încredințarea Academiei Germane, scris însă de alții în baza materialului pus la dispoziție de Roth. (Recensia operei de subsemnatul în „Revue de Transylvanie” I. 4, 1935).

Este de fapt uluitoare o producție atât de mare, când cineva are o altă funcție și când trăiește în orașele și satele ardeleni, fără alte biblioteci de specialitate, decât cea proprie. Numai o hărnicie fără seamăn a putut învinge atâtea greutăți. Puțini învățați au reușit să realizeze complet planul schițat la începutul activității, Roth însă a realizat ceea ce și-a propus în 1903 în revista sibiană „Archiv” adecă istoria generală pentru viitor, monografiile pentru prezent. În 30 ani de activitate monografiile au fost publicate, iar ceea ce el nu a putut realiza în Ardeal, din cauza lipsei de material comparativ suficient, au făcut colaboratorii săi din Germania în acea operă din 1934, laudată de P. Henry în „Revue Historique” 1936. Dacă dintre popoarele Transilvaniei Sașii au studiat și publicat mai bine monumentele lor, aceasta se datorește lui, aproape exclusiv. Oficialitatea ungară nu a reușit în 50 ani să facă cât a făcut Roth în 30. Istoria artei săsești de înaintea lui a constat din studii izolate asupra unor domenii restrânse, pe baza unui material incomplet adunat. Roth nu numai că a umplut golurile, dar a fost primul care a dat icoana întregului. Nici unul dintre cercetătorii sași ai artei nu se poate compara cu el în această privință: Mokesch, Fr. Müller, Reissenberger, Wennrich.

În afară de sânguința lui fără pereche trebuie relevată seriozitatea cercetării, care nu admite graba și superficialitatea, apoi vederea sa clară, care dela început a recunoscut legătura strânsă, ce există între arta Sașilor și între aceea a Germanilor din alte provincii și țări. Încă în 1905 scrie, că arta Sașilor ardeleni este germană, nu specific săsească, o parte a artei germane. (Baukunst, p. 3). Această concepție nu a plăcut deloc specialiștilor unguri, cari ar fi dorit, ca și aici să se arate dominația ori cel puțin influența mare a artei ungurești. L. Kropf în „Századok” 1905, îl acuză de pangermanism, G. Supka în „Die Karpathen” 1909, și T. Gyárfás în „Archeologiai Értesítő” 1909, îl critică pentru că nu ia notă de părerile ungurești, L. Éber asemenea îl critică în „Művészet” 1909, dar toți recunosc meritele adunării și publicării de material nou ale autorului. Criticele răutăcioase ungurești s’au sporit după războiul la Gerevich, Genthon, Balogh, Biró și alții, cărora le stă în cale adevărul istoric în tendințele lor revizioniste, vrând să arate că tot ce s’a creiat în artă și cul-

tură în Ardeal, se datorește Ungurilor. Roth conștiu de adevărul ce-l propaga, nu a cedat niciodată nimic din creațiile poporului său pe seama altora, s'a ridicat de câteori învățații unguri inversau rolurile de creator și primitor față de arta săsească, de câteori încercau să o declare „ungurească” (ultima oară în Sieb. Deutsches Tageblatt din 5/V. 1931 și în Vierteljahrsschrift 1935). În această luptă de apărare a monumentelor săsești față cu încercările ungurești de incorporare subsemnatul am făcut front comun cu V. Roth în interesul adevărului, pe care îl susțin și mai departe. Singur L. Szádeczky în „Erdély” 1910, dintre savanții unguri, a apreciat fără rezerve pe Roth și arta săsească: „ceea ce a creiat în Ardeal arta industrială în cursul secolelor este incontestabil și în primul rând opera Sașilor, a acestui element burghez creator de orașe”; „pământul Sașilor este, fără in-doială, cel mai bogat în monumente arhitectonice”.

Dar ce înseamnă — cu excepția lui Szádeczky — aceste critici ungurești interesate și cu substrat politic, când V. Roth a fost în general apreciat de savanți mari ca: I. Neuwirth, H. Semper, M. Friedländer, W. Pinder, P. Henry, N. Iorga, de conaționali săi, mai ales de Fr. Teutsch și E. Kühlbrandt, când oficialitatea i-a recunoscut meritele mari: Universitatea din Viena i-a acordat titlul de doctor honoris causa; Academia Română, Comisia Monumentelor Istorice și Academia Schiller din München i-au conferit titlul de membru corespondent, când a fost decorat cu crucea de cavaler al ordinului Francisc Iosif și cu ordinul românesc Benemerenti, iar Universitățile germane și aceea a d-lui Iorga dela Văleni l-au invitat să conferențeze despre arta săsească.

În științele istorice concepția, punctele de vedere și chiar valorile se schimbă mereu, fiecare epocă va scrie altcum istoria și istoria artei. Oricât s'ar schimba însă concepția istoriei: adunarea, cercetarea și publicarea monumentelor săsești rămâne întotdeauna un merit real al lui Victor Roth. Fără consultarea operelor sale nimeni nu va putea scrie o istorie a artei ardelenе indiferent, că e sas, român ori ungur.

Ca om, Roth a fost plin de spirit, umor, sociabil, serviabil, blând și impunător, față de Români leal. El a recunoscut unele influențe românești în arta săsească și a scris un studiu (în Korrespondenzblatt XXXIII.) asupra bisericii brâncovenеști dela Sâmbăta de sus. La atacul violent al conaționalului său M. Auner în „Korrespondenzblatt” XXXVII. a răspuns așa cum era firea lui: calm, documentat, convingător.

Prin moartea lui Victor Roth istoria artei ardelenе pierde un valoros colaborator de merite nepieritoare. Deplângem și noi cu conștientenii noștri sași dispariția lui și îl prezentăm ca model tinerilor noștri proești și profesori de provincie, fiindcă operele lui le arată: ce poate crea un om harnic și capabil chiar fără miiloace din partea statului și cum trebuiesc prețuite și apărate creațiile geniului național în artă. Ar fi de dorit, ca unul din elevii lui, ori dintre elevii mei sași să-i publice bibliografia completă a studiilor și articolelor sale resfirate.

CRONICA ARTISTICĂ

AL. BUSUIOCEANU, ANDREESCU *)

Nu vreau să se creadă, că această ultimă carte a domnului Al. Busuioceanu este pentru mine doar un pretext de a scrie rândurile cari urmează. Trebuie însă fixat mediul în cadrul căruia această lucrare își are locul. De aceea, discuția ce va urma nu va face altceva decât să tragă, în linii mari, granițele cari vor cuprinde și această lucrare.

Problema monografiilor artistice este, pentru literatura noastră o problemă încă serioasă și asupra căreia trebuie să ne aplecăm cu scrupuloasă atenție.

Literatura noastră artistică cunoaște, ca cele mai importante lucrări de acest gen, grupate într'o primă epocă de dezvoltare, următoarele: *Pictorul N. I. Grigorescu* de A. Vlahuță, apărută în 1910, *Luchian* de Virgil Cioflec, apărută în 1924 și *Grigorescu*, de același autor, apărută în 1925. Aceste trei lucrări trebuiesc grupate într'un mănunchiu unitar, deoarece, toate trei au aceleași calități și aceleași defecte. Sunt cu toate scrise subiectiv, aprecierea artistică este de o relativitate, care astăzi supără. E drept, sunt extrem de sincere, palpabile de viață, de suflet și de o înțelegere intuitivă a artiștilor respectivi; rămân însă cu marele defect de a nu informa precis, (sub raportul valorii pur plastice a operei de artă) și mai ales, de a nu pătrunde sistematic și științific în analiza plastică a operelor de artă. Și desigur, că dacă astăzi, asupra lui Grigorescu și Luchian există încă neînțelegeri și nedumeriri, acestea nu provin decât din cauza acestor trei monografii, cât și din aceea a literaturii de ziar și revistă orientată în același sens.

În 1930 apare monografia lui N. Petrașcu asupra lui Grigorescu. Este o continuare a punctului de vedere inaugurat de Vlahuță și continuat de Cioflec. Ea face un pas înainte însă; știe să despartă valoarea operei de artă plastică luată ca valoare în sine, de semnificația ei. Desigur, aceasta e făcută parțial, s'ar putea zice că este doar inițiată; rămâne însă cu caracter de evoluție al punctului de vedere critic în arta plastică. Și trebuie să-i acordăm acest merit, cu toate că, spre sfârșitul textului, dl. N. Petrașcu spune despre opera lui Grigorescu că-i un „monument de culoare”, compromițând cu aceasta toate evadările din vechiul tipic al criticii lui Vlahuță.

Tot în acest timp, apare la Craiova, în editura „Ramuri”, „Colecția Apollo” — *Arta Românească Modernă*, — îngrijită de dl. Al. Busuioceanu. În lucrările apărute în această colecție, pentru prima dată în literatura românească de artă, se pune în mod serios și științific problema monografiilor artistice. Textele acestor monografii scrise de cei mai orientați critici, istorici de artă și esteticieni, pun problema valorii operei de artă plastică, valoare socotită dincolo de timp și de mediu, analizată sub raportul valorii eterne, a valorii axio-

*) Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1936.

mice și matematice a operei de artă. Ca toate începuturile, această calitate a lucrărilor din „Colecția Apollo” își are și reversul ei de relativă înțelegere. Problema nu poate fi însă complect rezolvată, lipsa metodei de analiză critică, necunoașterea tuturor funcțiunilor materiale, cât și lipsa unei terminologii proprii acestei analize au determinat pe autorii cărților din colecția „Apollo” să dea naștere unor monografii incomplete.

O monografie de artă trebuie să corespundă la trei puncte de vedere; mai întâiu, este acela al istoricului de artă, el va fixa evoluția istorică a genului, a școalei, a mediului, a influențelor, etc., al doilea, corespunde istoricului cultural, plasând opera de artă plastică în complexul caracterelor unei epoci, ca pe o piesă indispensabilă evoluției normale a unei culturi, iar al treilea, acela al criticului de artă. O monografie de artă trebuie să le cuprindă, în egală măsură, pe fiecare. Orice abatere, depășire a unuia în defavorul altuia, sau omitere, va face ca acea monografie să fie incompletă sau îndreptată unilateral. Dacă asupra rostului celor două puncte de vedere, al istoricului de artă și al celui cultural, există o înțelegere unanimă, și un rol al acestora fixat definitiv, nu tot așa se poate spune despre punctul de vedere al criticului de artă, cu toate că el are un rol definit: *acela de a analiza, pe cale critic-tehnică, valoarea absolută a operei de artă.*

În această lumină trebuie văzută monografia d-lui Al. Busuioceanu, apărută acuma, asupra pictorului *Andreescu*.

Pictorul *Andreescu*, datorită unei incoerențe de natură formală din opera sa de artă plastică, a fost, și este încă, de foarte mulți, apreciat cu mult sub valoarea lui obiectivă. O anumită stângăcie, o dificultate curioasă de a nu putea purifica culoarea dându-i unitatea colorii respective, o cunoaștere aproximativă a desenului, perspectivei și anatomiei, o punere în plan și un simț al compoziției original și nedidactic, au făcut ca opera lui de artă să fie clasată ca o operă de diletant. Și apoi lipsa lui totală de a se supune caracterului idilic al picturii Grigoresciene, tendința lui aproape brutală de a nu picta tipuri și poze ca Grigorescu, eroarea lui de sinteză și definiție, au făcut din acest izolat, un condamnat la ignorare și repudiere. Probabil, însă, că datorită eternei legi prin care adevărul are virtutea de a ieși întotdeauna la suprafață, pictorul *Andreescu* se impune din zi în zi mai mult. Și mai ales, pentru aceasta, trebuie să fim recunoscători d-lui Al. Busuioceanu: a reușit cu cartea dânsului să scoată mai mult din ceața ignoranței pe acest pictor posedat de tonuri închise cu aderențe biologice legate de pământ.

Dl. Al. Busuioceanu reușește, cu toate dificultățile ce le prezintă faptul că foarte multe lucrări nu sunt datate, să redea o evoluție a picturii lui *Andreescu*. Legăturile cu mediul, cu prietenii, puținii lui prieteni, cu viața și mai ales cu necazurile, ne arată un *Andreescu* în care omul de abea-l poți urmări. Un trup ros de ftizie și frământat de incertitudini, secundat peste tot de o conștiință tragică a morții, și de un pesimism atât de evident în pictura lui. Portretul psihologic al lui *Andreescu* este redat de dl. Al. Busuioceanu cu un obiectivism uneori crud. Și este bine că se accentuează aceasta. Nu trebuie să ne

mai făurim iluzii asupra conștiinței morale și plastice (dacă putem zice așa) a publicului nostru!

Dacă punctul de vedere istoric și social, psihologic și plastic este adâncit și desfășurat cu pricepere și preocupare de cât mai mult adevăr, punctul de vedere critic, adică acela al analizei operei de artă sub raportul valorii propriu zise este acela asupra căruia dl. Al. Busuioceanu a insistat cel mai puțin. Dânsul nu are personal o vină, este vina unui sistem. Nu trebuie să uităm, că dacă în critica noastră de artă este cineva care a luptat mult pentru a se rupe cu tradiția criticii impresioniste și semănătoriste, apoi, de sigur, acesta este dl. Al. Busuioceanu. Cu toate acestea, atmosfera îl determină și pe dânsul să fixeze valoarea operei plastice a lui Andreescu, nu prin analiză directă asupra obiectului, ci printr'o concluzie logică a întregului complex de atribute evidente cu caracter de semnificație plastică (nu de valoare plastică). Și pentru a dovedi aceasta, voi arăta felul în care termenul de „ton” este utilizat de dl. Al. Busuioceanu, fapt care arată, cum o normă constitutivă a operei de artă (tonul), este redusă doar la un simplu cuvânt fără nici o semnificație normativă.

Voiu cita câteva întrebări: „frecvența tonurilor cărămizii”, pag. 23; „... ci în concentrarea asupra câtorva sobre tonuri de verde, de gris, de albastrui...” pag. 29; „dela tonul cel mai palid până la cel mai întunecat”, pag. 38; „în calde tonuri roșcate”, pag. 39; „tonuri albe, argintii, viorii, ocru, roz...” pag. 40; „o anume concentrare a tonurilor”, pag. 46.

Tonul în pictură trebuie înțeles într'un singur fel, adică în acela de intensitate coloristică a unei anumite colorii: un albastru de cobalt poate fi, dela tonul cel mai deschis până la cel mai închis, adică dela cea mai mică diluare cu alb, până la cea mai mare concentrare a acelei colorii. Deci tonul nu este o culoare, ci o însușire a oricărei colorii de a avea o anumită intensitate. Domnul Al. Busuioceanu întrebă „tonul” în două feluri: în acela prin care înțelege o culoare, adică „tonuri albe, argintii, viorii, ocru, roz...” și în acela, care se apropie de adevăr, „dela tonul cel mai palid până la cel mai întunecat”.

Din această ambiguitate nu trebuie să reținem decât faptul, că *tonului*, care în pictură este o cerință fundamentală și care deosebește pe Valesquez de Cézanne și pe Monet de Van Gogh, nu i se dă astăzi în analiza operelor de artă o valoare absolută, ci este redus doar la funcțiuni filologice.

Nu vreau ca cu această remarcă să scad în ochii cetitorilor valoarea cărții d-lui Al. Busuioceanu. Din contră, vreau să arăt că, indiferent dacă a ajuns la rezultatul dorit principial, dl. Al. Busuioceanu are în preocupările domniei sale și pe acelea de a lămurii pe cale critică valoarea operei de artă. Este un început, care dacă suferă sub un anumit raport, nu înseamnă, că rebue să fie condamnat. Iar pentru acela care totuși s'ar îndoi de sinceritatea afirmației mele, îl rog să citească splendidă monografie a d-lui Al. Busuioceanu, „*Iser*”, tipărită în 1930, în „*Colecția Apollo*”. În această lucrare, unde n'a trebuit să se piardă în detalii biografice, istorice și culturale, dl. Al.

Busuioceanu s'a ridicat aproape până la cea mai pură analiză critică a unei opere de artă.

Opera de istorie și de critică de artă a d-lui Al. Busuioceanu va rămâne în istoria literaturii românești ca o răscruce: la ea se termină critica și istoria de artă impresionistă, gen Vlahuță, Cioflec și Petrașcu, și dela ea începe istoria și critica de artă științifică, obiectivă, și care nu are alt scop, decât ridicarea operei de artă, în abstract, pentru ca astfel, prin propriile ei atribute și funcțiuni formale, să-i fie stabilită valoarea universală și eternă care să depășească pe aceea a momentului istoric în care a apărut.

V. BENEȘ

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

O. TAFRALI, *Idylle din viața antică*. Iași, 1935.

Sedimentarea pe care vremea a așternut-o deasupra culturii antice și în general asupra trecutului este înlăturată fructuos de știința istoriei. Ea aruncă asupra urmelor trecutului o lumină vie și intensă, reinviind oameni și lucruri, nu schematic și ideal, ci uman și viabil. În istorie trebuie să vedem o disciplină al cărei scop principal este retrăirea a ceea ce este uman, a gândului și sentimentului omenesc. Luminând trecutul, istoria trebuie să-l și umanizeze. Numai astfel ni-l putem apropia și înțelege. Fără această înobilare umană a ruinelor și relicvelor, care proiectează asupra lor o aureolare de cunoaștere amplă și deci de viabilitate, orice încercare de reviviscență a trecutului este inițial moartă.

Inarmat serios cu această știință, care implică simultan și arta, d. O. Tafrali, profesor de istoria artelor și arheologie la universitatea din Iași, un harnic și bun cunoscător al lumii antice, a încercat, încă de pe când era tânăr, genul schițelor din lumea veche. Anul trecut și le-a adunat în volum, adăugând și câteva inedite. Pentru a nu distona cu anturajul antic, în care se complăce, le-a numit clasic *Idylle*.

Cantonat predilect în acest sector al istoriei și deci ca strălucit cunoscător și mentor, d. Tafrali ne poartă când pe malurile Pontului Stâng, la Callatis (Mangalia) sau la Dionysopolis (Balcic), când

pe celălalt țărm al Scythiei Minor, udat de bătrânul Danubiu, la Axiopolis (Cernavoda); la Atena, la Roma și în toate centrele lumii antice. Greci, Romani, arcași Daci, vestiți călăreți Geți, mișoși și hirsuți Sarmați, oameni de diferite credințe și moravuri, de culturi diferențiate, se mișcă și umplu de viață paginile volumului. Sufletul antic este prins și analizat în ceea ce are el mai esențial. Aspectul didactizant ce l-a imprumutat câtorva bucăți, nu îngreuiază lectura, ci, credem, pentru marele public, e o notă instructivă și atrăgătoare prin însăși curiozitatea lucrurilor de a le cunoaște amplu. Schițele d. Tafrali se desvoltă nu într-o totală ficțiune, ci ele conservă autenticitatea elementelor istorice, din care este extras subiectul și care se indică: din inscripții, picturi, sculpturi, texte antice sau cercetări arheologice. Greutatea modului acesta de prelucrat materialul și transfigurat epic se semnalează dela sine: întrucât aparține artei propriu zise sau istoriei și întrucât autorul și-a realizat intenția, țesând firele ficțiunii cu urzeala istoriei?

Spațiul acestor note nu ne permite extindere. D. Tafrali, întreprinzând o reconstrucție epică a lumii antice, ne-a dat o imagine veridică a acestei lumi dispărute sub diferite aspecte. Pentru noi sunt cu deosebire interesante scenele din antichitatea românească. Ele aduc o reală contribuție la cunoașterea peisagiului culturii și civilizației antice sub diferitele lor nuanțe, din regiunile noastre.

Marin Vătafu

FAMILIA (III, nr. 1, 2, 3). În întâiul număr din noua serie al revistei Orădane d. Teodor Neș a început un ciclu de „Figuri bihorene”, pe care l-a continuat apoi, cu o lăudabilă stăruință, până astăzi și promite să-l continue multe numere, căci galeria luptătorilor pentru românism dela această margine de țară e cu mult mai bogată decât se crede de obicei. Prin aceste evocări *Familia* s'a situat, de altfel, pe linia tradițională, inaugurată de Iosif Vulcan, care în cei patru zeci de ani cât a condus-o, a publicat fără întrerupere în paginile ei portretele fruntașilor români de dincolo și de dincoace de Carpați, unele din aceste portrete fiind astăzi deosebit de prețioase prin informațiile biografice ce le cuprind. Pe când Vulcan așeza însă în Pantheonul lui moaște culese de pe întreg pământul românesc, d. Neș se gândește mai ales la oamenii locului. Înainte de unire ideea panromânească trebuia hrănită fără întrerupere, pentruca ea să-și poată îndeplini, cu un ceas mai de vreme, destinul: astăzi, după ce destinul a fost, cel puțin din punct de vedere politic, atins, când ea poate fi susținută de instituțiile de stat, trebuie să ne întorcem iarăși spre valorile locale, cu atât mai mult cu cât, dintr'un antiistoricism rău înțeles, tânăra generație nu mai știe nici măcar numele celor ce au întărit, adeseori prin jertfe eroice, diferitele puncte de rezistență ale românismului. Iată de ce gestul pios al *Familiei* trebuie subliniat. El este de altfel urmat de cea mai mare parte din revistele ardelenne și bănățene¹).

În cele trei numere din acest an d. Neș a publicat biografiile Lucreției Suciului (nr. 1), Iosif Vulcan (nr. 2) și Partenie Cosma (nr. 3). Din articolul d-lui Neș, precum și din monografia d-lui I. Geor-

gescu asupra lui Gh. Pop de Băsești, chipul celui din urmă bihorean apare în altă lumină, decât cea cu care ne obișnuiseră contemporanii, care adeseori au atacat cu violență pe fostul director al „Albinei”. Meritele culturale ale lui Vulcan sunt scoase și ele în evidență de d. Neș. După cum d-sa însuși recunoaște însă, directorul *Familiei* ar merita o cercetare mai amănunțită, cu caracter monografic. Mai mult însă va fi surprins pe cititorii numele poetei Lucreția Suciului, necunoscut sau uitat astăzi de cea mai mare parte din ei. Câți își vor mai aduce aminte sau vor fi răsfoiți volumașul ei de *Versuri* (Sibiu, 1889), cu ecouri din Lenau și Eminescu, cu o frăgezime de simțire a naturii care atinge uneori intensitatea din poeziile contesei de Noailles? Dl. Neș a umblat cu multă pietate, prin satele Bihorului, pe urmele acestei nefericite poete, apreciată odată atât de elogiile de însuși sobrul T. Maiorescu. Îndeosebi informațiile d-sale biografice sunt prețioase pentru cel ce va vrea să fixeze locul L. S. în istoria literaturii ardelenne.

Dacă d. Neș își va reuni articolele în volum va trebui să insiste însă, cel puțin în câteva rânduri și asupra colaborării L. S. la *Tribuna* dela Sibiu. E destul de semnificativ faptul că volumul de versuri amintit este închinat lui Ion Slavici, directorul cotidianului ardelen. O parte din poeziile volumului au apărut mai întâi în „foița” *Tribunei*; unele n'au fost publicate decât acolo. Când în 1891 tribunistul D. Popovici-Barcianu scoate, tot la Sibiu, *Foia Interesantă*, L. S. colaborează cu câteva din bunele ei versuri. Această apropiere a poetei bihorene de grupul tribunist (ea a colaborat mai ales la *Familia*), cred că se datorește și aprecierii deosebite de care s'a bucurat din partea criticului ziarului, Gh. Bogdan-Duică, care o așeza, în 1889, printre pușinii poeți de valoare ai Ardealului. În același an, după ce a arătat într'o serie de „reviste literare” sărăcia de idei estetice de dincoace de Carpați, G. B. D. s'a gândit să umple acest gol, comentând sau traducând pe marii esteticieni streini. A

¹) În această ordine de idei ținem să remarcăm cel puțin la acest loc biografia bogat informată a lui Virgil Onițiu, publicată de dl. Horia Teculescu în ultimele numere ale *Țării Bârsei*. Sperăm să revenim asupra ei.

publicat atunci în foiletonul *Tribunei*, note asupra lui Taine, cel mai mare estetician al vremii, însoțite de traduceri fragmentare din opera acestuia. Deodată cu esteticianul francez a intrat însă în coloanele ziarului și Lessing, întemeietorul esteticii germane moderne. După câteva comentarii asupra lui *Laocoon* ale lui G. B. D. (*Trib.* 1889, nr. 9—14) au urmat douzeci și cinci de capitole, traduse din acest celebru tratat de estetică de L. S. (*Trib.* 1889, nr. 17—47). Astfel poeta bihoreană n'a contribuit numai la modernizarea poeziei, ci și la lămurirea conștiinței estetice ardelenene. Prin această activitate ea se alătură acelei generații, care a dat, spre sfârșitul secolului trecut, vieții literare a Ardealului un astfel de ritm, încât Titu Maiorescu putea să afirme că ea întrece, prin originalitate și valoare artistică, literatura de dincolo de Carpați din acea epocă de descurajare și epigonism posteminescian.

Ion Breazu

PREOCUPĂRI LITERARE, I, 1, 2, 3.
(Ian.-Martie 1936).

Pornită din dorința de a propaga interesul pentru scriitorii consacrați, pentru operele clasice cu accentuată linie educativă, revista *Preocupări literare* de sub conducerea d. Petre V. Haneș e în continuarea aceluși masiv volum de cercetări *Prietenii Istoriei Literare*, apărut în 1931, ca rezultat al activității societății cu același nume.

Pentru „formarea sentimentelor” și gustului estetic, cuvintele de început promit un lung interes scriitorilor contemporani. În acest sens reeditează fizioonomia revistei (care se adresa aceluiași cercuri școlare) „Limba română”, apărută în anii trecuți la București. Literatura publicată însă în cele trei numere n'are nimic din suflul creațiilor autentice, ne depășind nivelul încercărilor de rimare și schițare a unui fragment de viață.

Partea de merit a revistei o formează interesantele studii de istorie literară semnate: Petre V. Haneș, Ioan C. Filiti, Al. Iordan, A. P. Todor, Paul I.

Papadopol, V. V. Haneș, D. Murărașu.

Ele readuc în centrul atenției scriitorii pentru care interesul momentului e diminuat: Alecu Văcărescu, Țichindeal, Bălcescu, D. Zamfirescu, Șt. O. Iosif.

Păstrându-se o justă intuiție a proporțiilor, Eminescu e prezent în fiecare număr.

D. Petre V. Haneș, în articolul „Un manuscris corectat de M. Eminescu” (I, 1), ocupându-se de manuscrisul piesei „Devotamentul” (1876) al Eugeniei Bodnărescu (soția poetului Bodnărescu), corectat de Eminescu, reproduce în facsimil observațiile literare ale lui Eminescu, care dovedesc justă orientare a poetului în critica dramatică și un deosebit simț pentru formele expresive ale limbii.

Câteva amintiri pitorești din viața lui Eminescu unește colonelul Ionescu-Dobrogeanu în „Cum am cunoscut pe Mihail Eminescu” (I, 2) — articol publicat și într'un volum comemorativ.

D. D. Murărașu aduce câteva contribuții în exegeza poeziei „Epigonii” (I, 3). Pentru înțelegerea poeziei eminesciene, sunt foarte utile astfel de studii.

Radu Brateș

Insemnări

APARIȚIA unui volum al lui Lucian Blaga a luat, mai ales în anii din urmă, prin bogatele comentarii la care a dat prilej, proporțiile unui adevărat eveniment literar. *Spațiul mioritic*, al doilea volum din ciclul „Trilogia culturii”, ce va apare, credem, în primăvara aceasta, va constitui pentru filosoful-poet și numeroșii lui admiratori o adevărată sărbătoare, care va depăși pe toate celelalte. Și aceasta din două motive. Mai întâi prin îndrăsneala autorului de a cuprinde în marmora cuvântului său vrăjit, sub arcadele simbolurilor sale grandioase, însăși esența culturii românești. Încercare îndrăzneată, cu atât mai demnă de prețuit, cu cât știm că vine dela un gânditor și artist care a dovedit până acum că nu-și construiește sistemele de cugetare

în nisip, ci pe temelă solidă a unor meditații îndelungate și cu sentimentul adânc al responsabilității actelor sale. În al doilea rând volumul va trebui să dea prilej unei aniversări a autorului lui, la care credem că puțini se gândesc, chiar dintre cei apropiați de el. Iată de ce ne permitem să o semnalăm în câteva cuvinte.

Se crede de obicei că Lucian Blaga și-a făcut debutul prin cele două volume din 1919: *Pietre pentru templul meu* și *Poemele luminii*. Chiar dacă n'a scos înainte volume, el a început să scrie cu ceva mai înainte. Se împlinesc adică, în primăvara aceasta, două decenii de când a apărut la Arad, sub conducerea d-lui prof. V. Stanciu și cu colaborarea scriitorilor rămași dincoace de Carpați, revista *Pagini Literare*. Era singura publicație literară care a putut să rămână în viață în acele timpuri atât de tragice pentru Românii din Ardeal și Ungaria. Ea a apărut de două ori la lună, din Martie până în Iulie 1916, fiind suprimată la intrarea României în război. În această revistă devenită astăzi, prin raritatea ei, o adevărată piesă de Muzeu, apoi în *Convorbiri Literare* din același an și-a început Lucian Blaga activitatea lui publicistică prin câteva eseuri filosofice. În *Pagini* a publicat: *Mit și cunoștință* (p. 40—41), *Două tendințe în teoria cunoștinței* (p. 58—59), *Ipoteze indifferente* (p. 119—120), *Problemele fantome* (p. 185—186) și câteva cugetări, iar în *Convorbiri: Intelectualismul în filosofie*. N'am ținea să fie remarcate aceste eseuri, dacă ele n'ar avea o impresionantă legătură cu problemele care constituie axa concepției filosofice și poetice a lui Lucian Blaga. Astfel, nu vă pare semnificativ că cel dintâiu articol poartă în titlul lui „mitul”, una din temele fundamentale ale gânditorului-poet? În aceste eseuri tânărul gânditor (avea atunci 21 de ani!) reclamă apoi pentru orice constructor de sisteme, înainte de toate, o bine articulată teorie a cunoașterii și pledează cu destulă hotărâre pentru o riguroasă delimitare între știință

și filosofie, pentru a fi evitate rătăcirile atât ale uneia, cât și ale celeilalte discipline. Nu au stat aceste preocupări în centrul eseurilor și studiilor, apărute până acum, ale lui Lucian Blaga? Iată deci că se împlinesc două decenii de când autorul *Censurei transcendente* a început să-și șlefuiască pietrele pentru acel templu de gândire și poezie, unic în cultura noastră contemporană, care se sprijinește astăzi pe coloanele celor douăzeci și patru volume ale lui — douăsprezece de poezie și douăsprezece de filozofie. Este numai o aripă a marelui monument, o aripă superb împlinită însă, pentru care arhitectul merită să fie cinstit după cuviință.

Ion Breazu

SEMNULE în care actualul președinte al „Astrei”, profesorul Iuliu Moldovan a înțeles să îndrumeze activitatea Asociației este Biopolitica. În acest cuvânt se rezumă marea problemă a ceasului de față, examenul de tragică răspundere a generației de azi. Toate preocupările apar înfinit de mici și lipsite de însemnătate în comparație cu verdictul ce se desprinde din statisticile demografice.

Și motive de îngrijorare sunt. N'avem decât să cetim studiul d-lui Dr. Petru Râmneanțu, — *Soluțiuni în legătură cu problema declinului etnic al populației românești din Banat* — publicat în ultimul nr. al *Revistei Institutului Social Banat-Crișana*, pentru a ne da seama că într'una din cele mai frumoase regiuni românești, rasa noastră e izbită de moarte. Studiul d-lui Râmneanțu, sprijinit pe autoritatea unor îndelungi cercetări personale, e ca un strigăt de alarmă. Nu se mai poate merge înainte cu nepăsarea de până acum. Toate eforturile trebuie concentrate într'o supremă încordare pentru a opri groaznică scădere a populației bănațene, pentru a reintări pozițiile ce au pornit să se clatine din temelii!.. Și Banatul nu e decât una din regiunile care reclamă întreaga noastră sollicitudine. Ținutul Săcuiesc, granița de nord-vest își au de asemenea problemele lor.

Apelul pe care Președintele Astei îl publică în n-rul de Martie-Aprilie al *Transilvaniei*, vibrează de aceste preocupări. *Apelul* e semnat de toate numele mari ale Ardealului de azi, în frunte cu acelea ale Episcopilor celor două biserici românești, — ca în ziua marilor inițiative.

„Se cere unirea forțelor și noi suntem desbinați, se cere o mai mare sensibilitate și o mai hotărîtă reacțiune față de declinul etnic care a început și cei mulți sunt indiferenți, se cer mijloace materiale mai multe pentru ca rodul activității noastre culturale să fie mai mare și „Astra” niciodată nu a fost atât de puțin ajutată ca în vremurile acestea de multe cerințe și de mare primejdie...

În Secuime așteaptă zadarnic sute de mii de suflete, odinioară românești, rechemarea la matcă, în Banat se stinge în grozava nepăsare chiar și a localnicilor, o mândră populație românească, iar la granița de nord-vest dușmanii noștri de ieri și de mâine își sporesc, nestingheriți de nimeni, forțele pe pământul hotarnic românesc.

Iată cum reușim să irosim în decurs de scurte decenii comoara unui patrimoniu, agonisit în lungi secole de lupte, jertfe de sânge și de suferinți, de un neam întreg”.

Vrem să credem că lumea românească din Ardeal va ști să înțeleagă cum trebuie gravitatea acestui apel care se inspiră dintr'o sumbră dar *exactă* viziune a realității. Și vrem să credem că acest public românesc care a știut să fie uneori într'adevăr *mare*, va urma invitația formulată în concluzia *Apelului*, cinstind prin solidaritatea și obolul său „*Ziua Astei*” — a doua zi de Rusalii — aleasă de Comitetul central pentru ca în cadrul ei „uniți în grija pentru viitorul neamului, să strângem rândurile în jurul „Astei” și să-i dăm tot sprijinul în orice formă”.

AM VREA SĂ INCREȘTĂM aici un semn despre desfătarea noastră pereche cu care am urmărit, în ziua de 10 Mai ser-

barea Șoimilor, organizată anul acesta în pădurea din hotarul comunei Așchileul-Mic.

Tabloul acestei serbări petrecute sub o geană de codru tânăr și cu un cer împărătesc de darnic deasupra, ne-a rămas în suflet ca o amintire fermecată. Experiența *Șoimiadei* organizată pentru a treia oară, dovedește încă odată minunata intuiție a profesorului Iuliu Hațieganu. *Acolo*, într'adevăr, în mijlocul firii cea cu tainice și simple podoabe e locul adevăratelor sărbători țărănești. Ați băgat de seamă cât de stânjeniți par oamenii noștri dela sate în forfota, grotescă și fără sens, a orașelor? Și cu câtă siguranță se mișcă ei în vastul și familiarul decor al naturii! Impresia care ne-a stăpânit în tot decursul desfășurării unui program bogat și cu uimitoare precizie executat a fost mai ales impresia acestui acord suveran între peisaj și om. Simți că oamenii aceștia sunt *de aici*, de peste vremuri istorice, asimilați indisolubil cu pământul acesta, ca cerul, apele, colinele și pădurea. În ritmul mișcării lor domoale și hieratice deslușești parcă însăși respirația firii acesteia românești. Și mai deslușești o străveche cultură sufletească, trezită la viață și pusă în lumină de priecerea câtorva oameni care au meritul mare de a-i fi bănuit admirabilele posibilități. Când îi vezi adunați cu miile, cum i-am văzut în splendida Duminecă de 10 Mai, capeți o altfel de certitudine despre dreptul și destinul nostru decât aceea pe care ți-o poate da dialectica. O certitudine a evidenței simple, totale, inexorabile.

Să mulțumim aceluia care au înțeles gândul cel mare al profesorului Iuliu Hațieganu, contribuind la strălucirea neuitată a acestei zile de basm: protopopului Cosma pentru caldele cuvinte părintești, preotului Șt. Răcășanu pentru corul lui de o mie de persoane (ți dai seama, iubite cetitor, de miracolul unui cor țărănesc de o mie de persoane, ținut într'o uimitoare disciplină și armonie?), d-lor S. Biriș și Albin Morariu pentru impecabilele dansuri și exerciții la care au

participat mii de persoane și în sfârșit aceluși prieten drag care-mi interzice să-i amintesc numele aici, și care de ani de zile cheltuiește o muncă inspirată și tenace pentru izbânda unui ideal.

I. C.

ACTIVITATEA despărțământului clujan al Astrei a fost în primăvara aceasta deosebit de bogată. După metoda de muncă preconizată de conducerea despărțământului, nucleele locale ale „Șoimilor”, care sporesc mereu în satele din regiunea Clujului, activează din proprie inițiativă, desfășurând o activitate programatică atât în mod izolat cât și în colaborare de grup de comune.

Aceasta nu înseamnă deloc că organizația centrală a despărțământului și-ar fi diminuat activitatea ei de propagandă culturală și cu atât mai puțin aceea de lărgirea cadrelor organizației prin înființarea de noi secții în satele lipsite mai înainte de o asemenea instituție. Astfel, în cursul lunilor Martie și Aprilie despărțământul a organizat șezători de propagandă în comunele Apahida, Sânpaul, Cojocna, Cara, Cuzăplac, Tămașa, Suceag, Nădăș, Păniceni, Pata, Mociu și Nădășel. În două din aceste comune, și anume în Tămașa și Nădăș, s'au înființat în același timp nuclee șoimănești cari promit să desvolte în viitor o frumoasă activitate.

Se cuvine să menționăm aici pleiada de medici entuziaști, membri ai despărțământului, cărora le revine meritul principal în desfășurarea acțiunii din cele două luni menționate, și anume: d-nii C. Todea, V. Petrișor, L. Telia, Fl. Căpăriu, în fruntea lor fiind vrednicul secretar al despărțământului d-rul T. Spârchez. Aceștia le-au dat concursul o seamă de intelectuali, ca inspectorul C. Iencică, d. Nicodim Cristea, preotul Fl. Mureșanu, protopopul Aurel Munteanu, precum și inginerii Ștefan Larionescu, Teodorescu și Buia, cari au adus concursul Camerei de Agricultură din Cluj, organizând, în cadrul Astrei, o adevărată campanie pentru sădirea și îngrijirea pomilor, făcând

demonstrații de plantare pe teren.

În decursul lunii Martie s'au ținut apoi din nou cursurile Școlii țărănești a acestui despărțământ. Intreagă grija organizării cursurilor și a găzduirii elevilor a revenit și de astă dată grupării „Gând Românesc” și cu deosebire președintelui acestei grupări, d-rul L. Daniello.

În primăvara aceasta elevii au fost crutați din comunele Florești, Cornești, Suceag, Gilău, Chinteni, Topa-mică, Berind, Așchileul-mare, Drag și Cara. Cursurile s'au ținut între 8 și 25 Martie, cu următorul corp didactic: directorul școlii: L. Daniello, secretar: Șt. Cmeciu, profesori: I. Agărbiceanu (educație religioasă și morală), T. Spornic (chestiuni juridice), V. Jinga (chestiuni economice), I. Chinezu (limba română), D. Prodan (istorie), Val. Pușcașiu (geografie), I. Ardeleanu (igienă), C. Todea (educație națională, Astra, Șoimii), N. Ursu (cor), Șt. Cmeciu (educație fizică), iar în latimea ei de practică agricolă — agricultură, creșterea vitelor, viticultură și pomicultură — conducerea a avut-o d. N. Săulescu, profesor la Academia Agronomică, unde s'au făcut toate demonstrațiile practice de agricultură, de care elevii au profitat atât de mult. D. Săulescu a fost ajutat de d-nii I. Safta, E. Rădulescu, Ing. Șuiaga, Șt. Larionescu, I. Dăncilă și I. Potlog.

G. R.

O LĂMURIRE

În numărul 2 al acestei reviste m'a surprins o rectificare semnată: I. Moșă, secretarul secției istorice a Astrei. Ea îmi impune să dau o lămurire. O lămurire, care astfel devine istorică. Ea ne permite o privire în atelierul de lucru al istoriei noastre contemporane. Eu fac parte din această secție. Cartea din chestiune este tipărită, la recomandarea secției din vorbă, cu spesele, în parte măcar, ale Astrei, făcând parte dintr'o bibliotecă a acesteia. Deci e o chestie așa zicând de familie a Astrei și colaboratorilor ei. Oare n'ar fi fost mai cu cale să se fi adresat secretarul secției către subsemnatul, măcar prin telefon (nr. 475) și ar

fi putut primi imediat lămurirea de care are nevoie.

Iată de ce e vorba. Am semnalat în nrul 1 al acestei reviste cartea domnului Ioan Georgescu despre George Pop de Băsești, o carte lăudată de întreaga presă, dar pe care credeam că o revistă ca *Gând Românesc*, care are legături cu Astra, trebuie să o releveze mai curând, decât altele.

Acum vine secretarul secției istorice a Astrei, și nedumerit întreabă, cum am putut reproduce dintr'un act oficial aprecieri, care lipsesc din acel referat asupra cărții, făcut de domnul președinte T. V. Păcățianu?

Întrebarea și nedumerirea, oricât de legitimă s'ar părea, dovedește, fatal, că cel ce o formulează nu a cunoscut cartea de care discută. E adevărat, eu am făcut o mică greșeală. Printr'o scăpare din vedere am reprodus, ca din referatul președintelui secției istorice un pasaj de vreo 7 rânduri, din cari însă numai un rând, cel dintâiu, era autentic din referat. Eu nu cunoșteam referatul însuși. Nici n'a fost cetit în ședința secției. Abia acum îl cunoaștem cu toții, când dl. secretar îl publică, în copie, autenticată de secretarul comitetului central dela Sibiu, dl. Băilă.

Ei bine, dacă la secția istorică s'ar cunoaște cartea despre George Pop de Băsești, s'ar fi putut vedea, că întreg pasajul incriminat, citat în articolașul meu, este reprodus literă de literă de pe banderola cărții, adică de pe fâșia cu care se prezenta în vitrinele librăriilor, și care pasaj, mi se părea a fi fost luat întreg din referatul d-lui Păcățianu, că așa e introdus... Și nu-mi puteam măcar închipui, că referatul președintelui să nu spună pozitiv despre carte, decât că: „E bine concepută și bine scrisă”, apreciere, pe care la sfârșit o repetă, cu o mică variantă: „E bine *contemplată* și bine scrisă”.

Păstrez la dispoziția d-lui secretar al secției istorice această tipăritură, banderola, ca să se convingă, ca bun istoriograf, din document.

Atunci se va convinge, că a ostenit în zadar, și a fost rău sfătuit, sau rău inspirat, când a pornit cu gândul de a mă scoate pe mine drept un falsificator de acte publice, sau altfel de iscoditor de rea credință. Am văzut și eu la unii istorici escamotarea adevărului, dar pentru astfel de proceduri nu se găsesc la mine decât osândiri, sau compătămiri creștinești. Chiar și atunci, când astfel de proceduri tind a escamota din istoria Românilor momente însemnate, ca de o pildă unirea Românilor din Ardeal cu biserica Romei.

Cluj, la 30 Martie 1936.

Dr. Ilie Dăianu

...ȘI UN RĂSPUNS

Dl. Dr. Ilie Dăianu recunoaște deci că în darea de seamă făcută asupra cărții d-lui I. Georgescu despre Gh. Pop de Băsești, din „greșeală” și „scăpare din vedere” a „reprodus, ca din referatul președintelui secției istorice un pasaj de vreo 7 rânduri, din cari însă numai un rând, cel dintâi, era autentic din referat”, celelalte fiind reproduse „literă cu literă de pe banderola cărții, adică de pe fâșia cu care se prezenta în vitrinele librăriilor”...

Luăm act de această „lămurire” și ca secretar al Secțiunii Istorice informăm pe dl. Dr. I. D. că această secțiune a cunoscut și cunoaște atât în forma, cât și în cuprinsul ei monografia d-lui Ioan Georgescu de vreme ce s'a sesizat îndată de incongruența dintre referatul venerabilului nostru președinte și textul atribuit de dl. Dr. I. D. acestui referat.

La atâta se reduce răspunsul în calitatea noastră oficială.

Cu aceasta am putea pune punct de oarece, dacă dl. Dr. I. D. apreciază o monografie istorică nu după cuprinsul și reala ei valoare științifică, ci după cuvintele de reclamă de pe banderola cu care a apărut cartea în vitrine, în acest caz ne putem închipui ce temeii se poate pune pe restul aprecierilor cuprinse în „istorica lămurire” a D-Sale.

Dar dl. Dr. I. D. mai amintește de un

„atelier de lucru al istoriei noastre contemporane” ale cărui metode le practic eu prin „escamotarea adevărului”, procedeu care la D-sa nu găsește decât „osândiri, sau compătimir creștinești”. Din faptul că autorul pomenește de „atelier” — și e știut că atelierul presupune existența nu numai a ucenicilor, ci și a maestrului; — apoi bănuiala autorului că aș fi fost „sfătuit” să escamotez adevărul, precum și faptul că amintește de o pretinsă tendință de a escamota unirea religioasă cu biserica Romei din istoria noastră națională — deși e știut că n'am scris tratate de istorie religioasă, — toate acestea mă îndreptătesc a bănuia că dl. Dr. I. D. și-a adresat aprecierile, osândirile și creștineasca-i compătimitime dincolo de neînsemnata mea persoană, ceea ce mă determină să infierez imediat și cu toată hotărârea asemenea neînchipuită îndrăzneală plină de tendința insinuării lipsite de orice adevăr.

Pentru informația D-Sale mărturisesc aici că în atelierul în care am învățat și învăț eu, sub conducerea unui maestru cu nume consacrat și cu înaltă situație în știința noastră istorică, se propovăduiește înainte de toate respectul adevărului științific desprins nu din reclame sau afișe, ci din documentul cercetat cu metoda discernământului critic și obiectiv. Aici nu se „sfătuește” în sensul înțeles de dl. Dr. I. D., iar „escamotarea adevărului” e sancționată imediat, dovadă rectificarea publicată de mine în nr. 2 al acestei reviste, precum și discuția prezentă. În acest atelier am învățat că o carte cu pretenții științifice, oricine ar fi scris-o, sau ar fi editat-o, odată ce se adresează nu numai cercului restrâns al membrilor unei societăți culturale, ci tuturor specialiștilor și opiniei publice, nu mai poate fi tratată ca „o chestie așa zicând de familie”, ci ca o lucrare istorică susceptibilă oricărei aprecieri critice obiective, apreciere care nu poate fi în funcție nici de considerații de ordin „fa-

miliar”, nici de „sfaturi”, și nici de lămuriri aranjate în doi prin telefon.

Când mă voiu abate dela această disciplină învățată în „atelierul” istoric în care m'am format și voiu atribui altora cuvinte pe cari nu le-au scris și nu le-au rostit, voiu primi cu remușcarea necesară și „osândirile”. Până atunci însă le resping, iar „compătimirile creștinești” le las în seama celor ce le merită. În ce privește banderola — document, care mi se ține la dispoziție, — de vreme ce-i cunoaștem cuprinsul — nu mai are importanță. Ea mi-ar putea sugera cel mult o nouă nedumerire: cine o fi scris-o, fiindcă s'ar putea întâmpla ca autorul ei să nu fi citit monografia d-lui I. Georgescu.

Ion Moga

Cu aceste întâmpinări, socotim discuția închisă.

N. R.

DUMINECĂ, 3 Mai a. c., s'a constituit în Cluj Societatea scriitorilor români din Ardeal. Această societate, din care fac parte scriitorii din tot cuprinsul Ardealului și Banatului, numără deocamdată 30 de membri fondatori. Societatea are de scop stabilirea unei legături de ordin moral și spiritual între scriitorii din Ardeal și Banat, comunicarea directă între scriitori și public prin șezători și crearea unei edituri literare în Ardeal.

Cu ocazia ședinței de constituire s'au votat statutele societății și s'a ales următorul comitet: Președinte: V. Papilian; secretar: O. F. Popa; casier: O. Boitoș; membri în comitet: Rom. Demetrescu, Al. Dîma, Oct. Șuluțiu, I. Chinezu, Miulerca, Pavel Dan, M. G. Samarineanu, E. Giurgiuca, M. Beniuc; cenzori: Sera Furpa și Dion Mardan.

Toți domnii scriitori din Ardeal și Banat, cari doresc să facă parte din această societate, sunt rugați a-și trimite cererile însoțite de o expunere a lucrărilor lor publicate, pe adresa dlui președinte Victor Papilian, str. Stroescu 18, Cluj.

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- Ștefan Mărcuș*, Muzica și teatrul în județul Bihor. (Extras din Monografia-almanah a județului Bihor). Oradea, Tip. Diecezană, 1935.
- Ștefan Ion George*, Argo, versuri. Tip. Ep. Vartolomeu, Râmnicu-Vâlcea, 1936.
- Ion I. Șolea*, Prăbușirea Societății Națiunilor și a Păcii eterne. București, „Universul”, 1934.
- Emil Cioran*, Cartea amăgirilor. „Cugetarea”, 1936.
- I. Kant*, Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei inteligibile, trad. de Constantin Noica. București, Tip. „Bucovina”, 1936.
- Traian Chelaru*, Aur vechiu. Cernăuți. Colecția revistei Junimea literară, 1936.
- George Dumitrescu*, Zăpezi și purpură. București, Vremea, 1936.
- Mihail Sadoveanu*, Cuibul Invaziilor. București, ed. „Naționala Ciornei”, 1936.
- Iancu Constantinescu*, Cu aripi noi spre creste. Craiova, 1936.
- Liviu Rebreanu*, Oameni de pe Someș. Cartea Satului, 1936.
- I. Agârbiceanu*, Minunea. Cartea Satului, 1936.
- P. P. Panaitescu*, Mihaiu Viteazul. București, Ed. Fundația Regele Carol I, 1936.
- Al. Busuioceanu*, Andreescu. București, Fundația Regele Carol I, 1936.
- C. Rădulescu-Motru*, Catehismul unei noi spiritualități. București, Fundația Regele Carol I, 1936.
- Adrian Maniu*, Poezii din Carmen Sylva. București, Fundația Regele Carol I, 1936.
- Vasile V. Georgescu*, Drept și Viață.
- Ion Biberi*, Thanatos.
- Ion Minulescu*, Nu sunt ce par a fi.
- N. M. Condiescu*, Insemnările lui Serafim.
- M. Paulianu și T. D. M. Măruță*, I. L. Caragiale, Nuvele, Povestiri, Note critice vol. I; Momente, Schițe, Amintiri, vol. II. Craiova, Scrisul Românesc (Clasicii Români comentați), 1936.
- I. Crăciun*, Activitatea științifică a Universității Regele Ferdinand I din Cluj în anii 1920—1930. Cluj, Tip. Cartea Românească, 1936.
- I. Crăciun*, O știință nouă: Bibliografia în învățământul universitar din România. Cluj, Tip. Cartea Românească, 1936.
- C. Göllner*, Anul revoluționar 1848 în Principatele Române, O contribuție bibliogr. Cluj, Tip. Cartea Românească, 1936.
- Dim. Goga*, Pedagogul Vasile Gr. Borgovan. Ed. rev. Satul și Școala, Cluj.
- Lucia Demetrius*, Tinerete. București, Fundația Regele Carol I, 1936.
- V. Corianopol*, Scrisori către plante, versuri. București, Fundația Regele Carol I, 1936.

REVISTE ȘI ZIARE :

Gândirea (București), Mai. — *Insemnări Ieșene*, 15 Aprilie, 1, 15 Mai. — *Vremea* (București). — *Adevărul Literar și Artistic* (București). — *Revista Fundațiilor Regale* (București), Mai. — *Viața Ilustrată* (Sibiu), Mai. — *Korunk* (Cluj), Mai. — *Excelsior* (București). — *Le Moment* (București). — *L'Europe Centrale* (Prahă). — *Preocupări Literare* (București), Aprilie, Mai. — *Transilvania* (Sbiu), Martie-Aprilie. — *Fruncea* (Timișoara). — *Oituzul* (Sf. Gheorghe). — *Graiul Maramureșului* (Sighet). — *Gazeta Odorheiului — Solia* (Orăștie). — *Gazeta Ciucului* (Gheorgheni). — *Glasul Bucovinei* (Cernăuți). — *Înainte* (Deva). — *Unirea Poporului* (Blaj). — *Carpații* (Cluj), 15 Aprilie. — *Solia Dreptății* (Orăștie) — *Lumea Militară Ilustrată* (București), Aprilie. — *Glas Românesc* (Odorhei), — *Insemnări Sociologice* (Cernăuți), Aprilie. — *Libertatea* (București). — *Sociologie Românească* (București), Aprilie. — *Gazeta Ilustrată* (Cluj), Martie-Aprilie. — *Blajul*, Martie-Aprilie. — *Vreerea* (Timișoara), Mai. — *Pagini Literare* (Turda), 15 Mai.

CUPRINSUL:

Ovidiu Papadima, O viziune românească a lumii.
Ion Pillat, Poeme, trad. din Ștefan George.
Emanoil Bucuța, Lecție de cinematograf.
Ștefan Baciu, Duminecă (versuri).
I. M. Rașcu, Eminescu și Alecsandri (2).
Pavel Dan, Inmormântarea lui Urcan Bătrânul.

CRONICI

CRONICI LITERARE. *I. Chinezu*, Radu Gyr, Stele pentru leagăn.
Marin Vătafu, Mihail Sadoveanu, Cuibul invaziilor.
CRONICA ISTORICĂ. *Coriolan Petranu*, † Victor Roth.
CRONICA ARTISTICĂ. *V. Beneș*, Al. Busuioceanu, Andreescu.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE: *O. Tafrali*, Idylle din viața antică (Marin Vătafu); *Familia* (Ion Breazu); *Preocupări Literare* (Radu Brateș). — ÎNSEMNĂRI: Debutul lui L. Blaga (Ion Breazu); Apelul Astei; Șoimiada III (I. C.); Dela despărțământul clujan al Astei (G. R.); O lămurire (I. Dăianu); Și un răspuns (I. Moga); Conținutul Societății Scriitorilor Români din Ardeal.